

BØRSKRAKKET OG DEN STORE DEPRESJONEN

SETT I SPEIL AV DATIDENS PRESSE

*En analyse av norsk presses omtale av sentrale hendelser i perioden
1929-1931*

Skrevet av: Carina R. Øvrelid
Kandidatnr: 102

Masteroppgave i historie

Universitetet i Bergen

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Våren 2023

FORORD

Denne masteroppgaven omhandler børskraket i 1929, og den store depresjonen, fra et pressehistorisk perspektiv. Tema og tidsperiode ble bestemt nærmest umiddelbart etter oppstart av studiet, men at det skulle bli i et pressehistorisk perspektiv var ikke en selvfølge. Det å skrive en oppgave fra et pressehistorisk ståsted var nytt og ukjent for meg, men jeg tror og håper at jeg har fått det til.

Med bakgrunn i utfordringer med innhenting av kilder, samt å få den personlige kabalen ved å sjonglere masterskriving med eneomsorgen for tre barn, ville ikke oppgaven blitt en realitet uten en enorm hjelp fra et antall dyktige personer.

Først og fremst vil jeg takke min veileder og emne-ansvarlig for masterseminaret *På tvers av grenser*, Ines Prodöhl. Tusen takk for din fantastiske oppfølging, gode råd og tilgjengeligheten din de siste to årene. Takket være deg har dette vært en enorm læringskurve for meg. Tusen takk for at du har vært tilgjengelig og har tilrettelagt løpet så godt som mulig for min del, slik at jeg kunne fortsette å bo på Sunnmøre og delta på de mest nødvendige seminarene. Ønsker samtidig å takke øvrige professorer og medstudenter fra masterseminaret, *På tvers av grenser*, for gode tilbakemeldinger og konstruktiv kritikk, som har hjulpet meg mye på veien frem mot et sluttresultat som jeg kan si meg fornøyd med. Tilbakemeldingene har til tider vært tøffe å motta, men samtidig både rettferdige og hjelpsomme- jeg setter enorm pris på ærligheten!

Vigdis ved UiB Biblioteket for Humaniora har vært et unikum! Ikke bare har ho hjulpet med å spore opp Farmand utgavene som har vært nødvendige for forskningen min, ho har også sørget for å få de tilsendt fra Tyskland til Bergen! Og når jeg plutselig helt på tampen manglet Farmand utgaver for siste analysekapittel, så stilte Vigdis opp igjen, og under et døgn senere var aktuelle artikler scannet, skrevet ut og lagt klar for avhenting. Dette også i samarbeid med BI- studenter i Oslo. Tusen takk Vigdis, du vil aldri bli glemt og jeg er evig takknemlig for din hjelp.

Ola H. Grytten har også bidratt litt i denne oppgaven. Tusen takk til Ola som tok seg tid til både e-post kommunikasjon og telefonsamtale med gode råd helt i begynnelsen av prosessen. Tusen takk for deling av artikler som du har skrevet.

Ønsker også å takke kollegaer som har hatt troen på at jeg skulle klare dette. Tusen takk for at dere har tilrettelagt jobben min, slik at jeg har kunnet arbeide med studiene.

Under prosessen med masteroppgaven, har jeg også støttet meg til mitt private nettverk. Tusen takk til mine fantastiske venner som har tatt seg tid til å korrekturlese, for evig oppmuntring og gode ord- spesielt når prosessen har vært på sitt tyngste. Tusen takk til mine fantastiske foreldre og søsken, spesielt takk til mamma som har stilt opp som barnevakt og «flyttet» inn i mitt hus for å passe barna mine, når jeg har måttet reise til Bergen. Tusen takk til pappa for lånet av mamma og den enorme støtten.

Sist, men på ingen måte minst, ønsker jeg å takke mine tre fantastiske barn, og dedikerer oppgaven min til dem- uten dere hadde ikke oppgaven blitt noe av. Tusen takk Sophii, Miina og Quiran, for deres tålmodighet og kjærlighet. Dere har måttet finne dere i at mamma har benyttet helger og ferier til å skrive, dere har til tider følt dere som siste prioritet, men husk at mamma gjør dette også for deres skyld. Samtidig har dere vært en fantastisk støtte for meg, og min kjærlighet til dere har holdt meg gående når jeg har hatt mest lyst til å gi opp. Tusen takk for at dere er dere, og for at dere har stått sammen med meg i denne prosessen. Jeg er for alltid takknemlig. Mamma elsker dere evig høyt.

Carina R. Øvrelid

Hareid, mai 2023

ABSTRACT

This paper is a content analysis on how the Norwegian press, in the period of 1929-1931, covered news regarding The Great Depression. The goal is to examine how Norwegian newspapers and magazines of the time, informed their readers about the ongoing crisis. To make the process doable, I've picked out a few significant newspapers/magazines as my research sources; the weekly financial magazine *Farmand*, the social-democratic newspaper *Arbeiderbladet*, the most sold newspaper of the time, *Aftenposten*, and the most-selling newspaper for business- and the freight market, *Norges handels- og sjøfartstidende*.

There were several momentous events during the period of 1929-1931, but I've chosen to examine three of them, which in my opinion, gives an overlook of the ups and downs during the crisis. Each analysis chapter have their own research question, which in total will help with solving the main research question; *How did Norwegian newspapers and magazines of the time, choose to share information regarding the stock market crash on Wall Street in October 1929, and the subsequent Great Depression in the early 1930's?*

The analysis starts by looking at how the Norwegian press covered news regarding the stock market crash on Wall Street, in October 1929. This, as well as the following analysis chapters, will be a micro-content analysis, where will examine how the press evaluated the American stock market in the immediate time before the crash, during the crash and the first couple of weeks after the crash.

The following analysis chapter is a content analysis of the USAs attempt to stop The Great Depression by raising the toll taxes for import goods, and how other countries answered by doing the same. This chapter examines how Norwegian press evaluated and published news regarding Smoot-Hawley Tariff act and international protectionism.

The last analysis chapter is about the liquidation of the gold standard as an international monetary system. The chapter examines how Great Britain's decision to change their monetary system on 21st of September, affected Norway, and other countries, to do the same. This is a micro-content analysis on how the Norwegian press brought up the discussion regarding Great Britain's liquidation, and whether Norway should do the same, or not. This microanalysis includes a period of 2 weeks, 20th of September 1931-04th of October 1931.

At the end, the research of these three events, will answer the main research question.

INNHOLDSLISTE

FORORD	1
ABSTRACT	3
1. INNLEDNING	6
1.1. Avgrensninger	8
1.2. Oppgavens struktur.....	9
1.3. Tidligere forskning	10
1.4. Kildemateriell	12
1.5. Metode.....	15
1.6. Begrepsforklaringer.....	18
1.7. Problemer/utfordringer.....	20
2. BAKGRUNN	22
2.1. Børskrakket på Wall Street 29.10.1929.....	24
2.2. Smoot-Hawley Tariff act	26
2.3. Gullstandarden.....	28
2.4. Den store depresjonen i Norge	30
3. NORSK PRESSEBLIKK PÅ AMERIKANSK BØRSKRAKK	36
3.1. Børskrakket 1929: Lyn fra klar himmel?	37
3.2. Ukene før børskrakket	44
3.3. Boblen sprakk, børskrakket ble en realitet	46
3.4. Norsk presses omtale av børskrakket i 1929- kort oppsummert.....	51
4. AMERIKANSK PROTEKSJONISME I SPEIL AV NORSKE AVISER	53
4.1. BAKGRUNN	54
4.2. Arbeidet med kapittelet	56
4.3. Før Smoot-Hawley tariff act ble innført	59
4.4. Ved innføringen av Smoot-Hawley Tariff Act.....	61
4.5. Ved utgangen av 1930.....	70
4.6. Norske avisers oppdatering på tollkrigen ved årsslutt.....	70
4.7. Kort oppsummert.....	72
5 GULLSTANDARD- IKKE LENGER GULL VERDT	75
5.5. Bakgrunn	76
5.6. Arbeidet med kapittelet	79
5.7. En ny verdenskrise med voldsomme utslag i alle land!	80
5.8. Hvor går veien for norsk gullstandard?	84
5.9. Skjebnens utsikter.....	90

5.10 Gullstandardens skjebne- kort oppsummert	93
6 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	96
Bibliografi	99

1. INNLEDNING

Børskraket på Wall Street i New York 29.oktober 1929, og den påfølgende store depresjonen, er en av tidenes mest urovekkende økonomiske kriser. En nasjonal, amerikansk resesjon gikk inn i historiebøkene som en av verdens største økonomiske kriser.

Børskraket og den store depresjonen i perioden 1929 til omkring 1935, er historiske hendelser og en periode som viser hvor skjør økonomien er, og hvor raskt en sterk økonomi kan bli ruinert. Det er historien om hvordan en økonomisk krise i et land eller område, kan påvirke økonomien til flere land og føre til store konsekvenser. Også Norge ble rammet av den store depresjonen, men her inntok krisen for alvor på et senere tidspunkt enn for andre land. Det er også diskutert hvor hardt rammet Norge ble, og Sandvik påpeker at krisen på 1920-tallet rammet Norge hardere enn krisen på 1930-tallet. En av årsakene til dette, mener Sandvik å være at Norge lærte av utfordringene på 1920-tallet, både når det kom til innstramminger for å få lån i banken, omregulering for å leve mer bærekraftig og endringer i hvordan virksomhetene skulle drives. Likevel ble det utfordringer også i Norge, og noen næringer slet mer enn andre, som for eksempel landbruk og sjøfart.¹

Det at et børskrakk på Wall Street skulle få så store konsekvenser var ikke forutsett og noen historikere mener i dag at både kraket og krisen kom som lyn fra klar himmel, en uventet krise som slo ned i befolkningen som et sjokk. Dette er noe som kan diskuteres, da oppfatningen av perioden kan variere utfra hvilke kilder og synspunkt historikere vurderer fra.

Formålet med oppgaven er å analysere hvordan datidens norske aviser og tidsskrifter informerte sine lesere om børskraket på Wall Street og den påfølgende store depresjonen. Her skal jeg se på et utvalg aviser og tidsskrifter fra perioden oktober 1929 til og med høsten 1931. Artikler som omhandler børskraket og den store depresjonen skal analyseres på bakgrunn av avisens politiske retning, antall lesere (hvor stor andel av Norges befolkning leste avisen/tidsskriftet) og hvem avisen/tidsskriftet var rettet mot. Når jeg sier hvem avisen var rettet mot, så mener jeg hvem som var den aktuelle leser. Var dette en avis/tidsskrift som var tilgjengelig for alle av Norges befolkning? Var det handseliten som hadde tilgang? Børs- og bankvesenet? Analysen skal undersøke om det er forskjell i hvordan avisene formidlet informasjonen til sine lesere.

Jeg skal se på hvilken kunnskap norske avis-/magasinlesere hadde på det som per i dag anses som en av tidenes største, økonomiske verdenskriser, samt hvor godt norske aviser/magasiner

¹ Sandvik, *Nasjonens Velstand*, (Bergen, Fagbokforlaget, 2018), s. 218.

klarte å formulere informasjonen ut til sine lesere. Med god kunnskap mener jeg hvilken informasjon de mottok og videreformidlet, samt hvordan de brukte informasjonen de mottok.

Analysekapitlene er delt inn i tre perioder, med analyser av artikler fra henholdsvis den nærmeste tiden før og etter børskraket (oktober-november 1929), innføringen av Smoot-Hawley tariff act, proteksjonisme og tollkrigen i 1930, samt avviklingen av den internasjonale gullstandard i 1931, da spesielt norsk gull-avvikling. Analysene er mikroanalyser av hendelsene, i en begrenset periode for når hendelsene faktisk oppsto. Kapitlene er i kronologisk rekkefølge, fra starten på krisen og frem til opphevingen av gullstandard. Hvilke nyheter ble prioritert av norsk presse, og hvor kom informasjonen fra?

I dag sprer nyhetene seg raskt til befolkningen, både gjennom tv og internett, men på 1930-tallet var TV-en så vidt oppfunnet og det ble ikke vanlig med tv-sendinger før på 1950-1960-tallet. Internett ikke oppfunnet. I første halvdel av 1900-tallet var det med andre ord aviser og magasiner som var de viktigste informasjonskildene for den norske (og den internasjonale) befolkningen. Den viktigste metoden for å dele nyheter på kryss og tvers av Norge og mellom andre land var telegramtjenesten.

At telegramtjenesten var en rask og effektiv måte å dele nyheter på, var en ting, men hvor raskt klarte avisene og magasinene å videreformidle informasjonen til sine lesere? Og hvilken informasjon valgte de å dele?

Den overhengende problemstillingen for oppgaven vil være «*Hvordan valgte datidens norske aviser og magasiner å dele nyheter om børskraket på Wall Street i oktober 1929 og den påfølgende store depresjonen på begynnelsen av 1930-tallet?*»

Primært skal analysen omhandle *hvem, hvordan og når* nyhetene ble delt, men oppgaven vil også inneholde bakgrunnsinformasjon om børskraket, den store depresjonen og krisens effekt på norsk økonomi, dette for å gi en dypere forståelse og en tilknytning til artiklene som blir brukt i analysen. Jeg kommer også til å ta med litt informasjon om norsk pressehistorie, fordi det kan bidra til en bredere forståelse for hvorfor norske aviser og magasiner publiserte nyhetene på den måten de gjorde.

1.1. Avgrensninger

Som tidligere nevnt, vil oppgavens tidsbegrensning være oktober 1929 til høsten 1931. Hvert analysekapittel vil være begrenset til en egen periode og med en egen problemstilling, som til sammen skal svare på den overhengende problemstillingen: *«Hvordan valgte datidens norske aviser og magasiner å dele nyheter om børskrakket på Wall Street i oktober 1929 og den påfølgende store depresjonen på begynnelsen av 1930-tallet?»*

Hvert analysekapittel har sin egen problemstilling for å avgrense oppgavens innhold ytterligere. Etter min mening er hvert kapittel knyttet sammen. Det første analysekapittelet omhandler børskrakket og starten på krisen, det andre analysekapittelet omhandler amerikansk og internasjonal proteksjonisme for å stoppe spredning av krisen, samt hvordan denne planen fikk motsatt effekt. Det siste analysekapittelet viser hvordan avviklingen av gullstandarden som internasjonal valutaenhet ble en realitet. Oppsummert omhandler kapitlene starten, spredningen og begynnelsen på slutten av krisen, og kan dermed sees som et overblikk av den store depresjonen. Det er dog viktig å ta i betraktning at perioden besto av flere sammensatte hendelser, men for å begrense oppgaven er det disse tre hendelsene som er viktige å se nærmere på for min del.

Oppgaven omhandler en periode på 3 år, noe som kan være en for stor mengde å gjennomgå for en masteroppgave. Det er derfor ytterligere begrensninger ved at de tre analysekapitlene tar for seg tre forskjellige tidsepoker innenfor de 3 årene, samt at jeg begrenser med hvilke aviser og magasiner analysen tar for seg. Begrensninger i kilder er gjort ved å velge ut aviser eller magasin som hadde ulike politiske tilknytninger eller som var knyttet opp mot forskjellige næringer, som Norges handels- og sjøfartstidende og Farmand. Dette forenkler forskningen noe, samtidig som jeg får dekket de overhengende politiske og samfunnsrollene innenfor norsk presse på 1920-1930 tallet.

Jeg skriver om hendelser som oppsto både i USA, Norge og verden generelt, men fra et norsk perspektiv siden oppgaven omhandler norsk pressedekning av hendelsene. Geografisk vil oppgaven begrenses innenfor Norges grenser, med innflytelse fra internasjonal presse og nyhetsformidlere. Informasjonen norsk presse delte med sine norske lesere kom fra andre land og verdensdeler.

1.2. Oppgavens struktur

Oppgavens formål er å se på hvordan børskrakket og den store depresjonen ble fremstilt i norske aviser i samtiden. Totalt kommer oppgaven til å bestå av seks kapitler; innledningskapittel, bakgrunnskapittel, analysekapittel 1, analysekapittel 2 og analysekapittel 3, samt en konklusjon/avslutningskapittel.

I bakgrunnskapittelet kommer jeg til å ta for meg historisk bakgrunnsinformasjon om børskrakket på Wall Street i 1929 og den store depresjonen som inntraff som en konsekvens av børskrakket. Kapittelet vil bli skrevet ut fra faglitteratur som er publisert av kjente norske og internasjonale historikere. Her vil også bakgrunnsinformasjon om de utvalgte avisene og magasinene som utgjør primærkildene for analysekapitlene, fremkomme. Dette kapittelet vil være viktig for å danne en forståelse og en grunnmur for kapitlene som kommer senere i oppgaven, samt bidra til å danne et grunnlag for oppgavens forskningsområde.

Etter innlednings- og bakgrunnskapittelet, kommer de tre analysekapitlene, som skal bestå av forskningselementene for oppgaven. De tre analysekapitlene vil være hovedelementet for oppgavebesvarelsen, og den viktigste delen for å besvare oppgavens problemstilling.

Oppgavens 3 analysekapitler tar for seg de faktiske hendelsene, ved at innholdet i de utvalgte artiklene nevnes, samt en innholdsanalyse av samtidens presse som beskriver hvordan og hvorfor de utvalgte avisene formidlet nyhetene rundt børskrakket og den store depresjonen. Analysekapitlene er kronologisk inndelt, etter når hendelsene oppsto og hvor i kriseperioden Norge befant seg. Årsaken til at jeg har valgt en kronologisk rekkefølge, er knyttet til de historiske hendelsene, samt oppgavens formål om å analysere *når* og *hvordan* norsk presse valgte å publisere nyhetene.

Kapittel 3, som da vil være oppgavens første analysekapittel, tar for seg norsk presses dekning av børskrakket på Wall Street i New York de første dagene etter børskrakket. Problemstilling for analysekapittelet er: *«Hvordan vurderte norske aviser det amerikanske aksjemarkedet like før, og umiddelbart etter børskrakket? Er det noen forskjell i hvordan avisene ordlegger seg?»*

Kapittelet vil med andre ord omhandle hendelser i USA, men fra et norsk perspektiv i norske aviser/magasiner.

Kapittel 4, oppgavens andre analysekapittel, tar for seg hvordan økte tollsatter ble innført for å vanskeliggjøre import av utenlandske varer. Dette ble innført som et tiltak for å redde hjemmeproduksjonen og verne om nasjonale produkter. USA og deres Smoot-Hawley Tariff Act blir hovedaktøren i kapittelet, men andre land fulgte også etter. Jeg skal derfor se på hvorvidt norsk presse omtalte de økte tollsatsene og konsekvensene av tiltakene.

Problemstillingen for dette analysekapittelet er: «*Hvordan omtalte norsk presse innføringen av Smoot-Hawley Tariff Act, både i forkant og etter innføringen av loven? Hvordan ble internasjonal proteksjonisme fremstilt i norske aviser?*» Formålet med dette analysekapittelet er å se på hvordan norsk presse omtalte og vurderte de forhøyede tollsatsene og hvordan dette påvirket norsk eksport til USA, samt eventuelle andre land. I dag blir Smoot-Hawley Tariff Act og påfølgende tollover i andre land, omtalt som en årsak til at depresjonen spredte seg. Økte tollsatter medførte dermed en spredning av krisen, fremfor å stoppe spredning og redde hjemmeproduksjonen. Ble dette omtalt allerede i datiden? Ble det ansett som en fare for at dette kunne få motsatt effekt?

Det siste analysekapitelet, oppgavens kapittel 5, har problemstillingen «*Hvordan tok norsk presse opp diskusjonen om gullstandard som internasjonal pengesystem i ukene før vrakingen, og i tiden like etter? Var det en endring i prioriteringen av publiserte artikler når gullvrakingen ble en realitet i Norge?*»

Dette kapittelet tar for seg norske nyheter i Norge, men artiklene trekker gjerne de lange linjene mellom norsk og internasjonal økonomi. Perioden for analysekapittelet er september-oktober 1931, fra Storbritannia forlot gullstandarden; til Norge fulgte etter og de umiddelbare reaksjonene etter gullavviklingen i Norge var et faktum.

Kapittel 6 er avslutningskapittelet som oppsummerer hvilke funn som er kommet frem gjennom analysen, beskriver hvordan de tre kapittel-problemstillingene sammen kan gi svar på oppgavens problemstilling, samt et endelig svar på problemstillingen som er begrunnet i funnene som er gjort i forskningen.

1.3. Tidligere forskning

Oppgaven er skrevet fra et pressehistorisk perspektiv med søkelys på hvordan norsk presse i samtiden vurderte og publiserte nyheter om historiens største, økonomiske verdenskrise.

Oppgaven vil dermed vise av hvordan norsk presse både forsto og formidlet informasjon til norske lesere om børskraket og den store depresjonen.

Et eksempel på dette, var en studie av Anton Mohr som ble publisert over to utgaver av Aftenposten, henholdsvis 21.06 og 28.06. 1930. Denne studien fanget interessen min under arbeidet med Smoot-Hawley Tariff Act og tollkrigen, og viser til at studier om både børskraket og den store depresjonen, har pågått siden krisen oppsto. Anton Mohr var en norsk geograf og handels-historiker, som i perioden for den store depresjonen var universitetsstipendiat for politisk geografi. Han var leder for opprettelsen av Norges Handelshøyskole i perioden 1933-1936.²

I denne studien som Mohr utførte og publiserte i Aftenposten i 1930, tar han for seg den amerikanske krisen fra et videre perspektiv- de dypere årsakene. Han undrer seg også over hvorvidt den amerikanske krisen vil medføre problemer for andre land på sikt. Mohr skriver blant annet;

«Man har spurt sig selv: når det kan gå så ille derover i verdens rikeste samfund, det eneste land som har tjent på krigen, må ikke da sammenbruddet komme også hos oss? Er det så at amerikanerne også på veien utfor bakken er et hestehode foran oss fra den gamle verdenen og at vi vil få føle i morgen hvad de opplever i dag?»³

Studien som Mohr utførte på denne tiden, forklarte hvordan krisen kunne oppstå. Han pekte på hvordan USA hadde klart å bygge opp økonomien og tatt over plassen som verdens rikeste under første verdenskrig, men når krigen var over og Europa klarte å få i gang egen industri igjen, så ble prisnivået så pass høyt at USA ikke kunne konkurrere mot europeisk industri. Dette fordi det amerikanske prisnivået generelt var høyere i USA enn i Europa, Mohr visste til både boligpriser og leiligheter som eksempel. Han la samtidig til at ved å se på prisnivået, så trengte man ikke å være økonom for å skjønne at USA ikke kunne konkurrere med Europa om verdensmarkedet.⁴

Artikkelen som ble publisert i Aftenposten, er et eksempel på avisenes viktighet i formidling av nyheter som omhandlet den økonomiske krisen- selv før Norge for alvor fikk merke krisens virkning. Artikkelen viser også at dette var nyheter som det ble forsket på, allerede i

² Anton Mohr i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 4. april 2023 fra https://snl.no/Anton_Mohr

³ Mohr, «Det store krakk i U.S.A», Aftenposten Aften, 21.06.30, s. 3

⁴ Mohr, «Det store krakk i U.S.A», Aftenposten Aften, 21.06.30, s. 3

datiden. Mohr var en sentral skikkelse, både innen historie og økonomi, hvilket gjør studien hans interessant for denne oppgaven.

Før jeg bestemte meg for hvilken vinkling jeg ønsket for masteroppgaven, undersøkte jeg hvilken forskning som var utført på temaet tidligere. Børskraket og den store depresjonen har naturligvis vært forsket på tidligere, men utfra informasjonen jeg har funnet, er det ikke blitt forsket på perioden 1929-1931 fra et pressehistorisk perspektiv.

Tidligere forskning ser ut til å hovedsakelig omhandle hvordan børskraket og den store depresjonen kunne skje, konsekvensene av hendelser eller sammenligninger mellom depresjonsøkonomi og den store kontraksjonen. Underveis i arbeidet har jeg funnet andre masteroppgaver som inkluderer både norsk presse og den samme perioden, men da sett fra andre vinklinger. En masteroppgave fra UiO er tatt med i analysen, hvorpå studenten har forsket på Norges Bank, og da tatt med noe om hvordan norsk presse omtalte ulike situasjoner i datiden- blant annet om Norges Banks avgjørelse om å avvike gullstandard. Med bakgrunn i den informasjonen jeg har funnet, er det å kombinere en pressehistorisk analyse med børskraket og den store depresjonen blitt gjort tidligere, men fra det perspektivet som min forskning har, har jeg ikke sett blitt gjort tidligere.

Denne analysen vil forhåpentligvis kunne si noe om hvordan den norske befolkningen både forsto og tolket alvoret i krisen som pågikk i verden, og etter hvert også i Norge. Analysen har også som mål å se på hvordan norske aviser og magasiner viderefremmet informasjonen, basert på hvilken type lesere de hadde og pressens eget politiske ståsted.

1.4. Kildemateriell

Kildene som er brukt i oppgaven består av norske aviser og magasiner fra perioden 1929-1931. Avisene som er tatt i bruk ligger tilgjengelig og åpent for alle på nasjonalbiblioteket.no, noe som forenkler arbeidet. Magasinet Farmand har derimot vært mer utfordrende å få tak i, men en ansatt ved Universitetet i Bergen har en nesten komplett samling. Utgavene som mangler, 1929- og 1930-årgangene, har vi klart å spore opp og få tilsendt fra Tyskland til universitetsbiblioteket i Bergen. Mot slutten av arbeidet visste det seg at også 1931- årgangen var utilgjengelig ved Universitetet i Bergen, og dermed var ikke noen av de nødvendige årgangene tilgjengelige likevel. Med god hjelp fra kontaktpersonen ved Biblioteket for Humaniora ved UiB, klarte vi å spore opp 1931-årgangen ved BI i Oslo, som igjen var

behjelpelige med å scanne og sende aktuelle artikler til kontaktpersonen ved UiB biblioteket. Benyttelse av Farmand har medførte noen timer med forskning på biblioteket ved UiB, ellers har all forskning kunnet foregå hvor som helst.

Som sekundærkilder, for å få med bakgrunnsinformasjon og gi både meg selv og leseren en dypere forståelse for perioden, kommer jeg til å ta i bruk en del faglitteratur i form av tidligere forskning på perioden, fagbøker skrevet om perioden både i Norge og internasjonalt, samt artikler fra forskjellige tidsskrift.

En av de viktigste kildene for analysen vil være Farmand. Farmand var et forretningsmagasin fra Oslo, med ukentlige utgivelser i perioden 1891-1989, med et opphold under andre verdenskrig. Hvert år ble siste utgave av magasinet utgitt som et såkalt Gullnummer, noe som innebar et større og mer innholdsrikt magasin. Gullnummeret ble utgitt i november/desember hvert år.

Magasinet startet først som et talerør for forretningsstanden og næringslivets frihet, men utvidet senere til å også inkludere kultur og politikk.⁵ Magasinet hadde et liberalt-konservativt utgangspunkt.

Farmand var det viktigste taleorganet for næringslivet og dermed også et av landets viktigste informasjonskilde for økonomi- både for innenriks- og utenriks nyheter. Hvor mange lesere Farmand hadde, har dessverre vært vanskelig å finne ut, men magasinet nådde i hvert fall ut til næringslivets elite.

Jeg har valgt å bruke Farmand som en del av min forskning, nettopp på grunn av sektoren som magasinet var rettet mot. Farmand fungerte som et talerør for næringslivet, noe som gjør Farmand til en viktig kilde for denne lesergruppa. Med ukentlige økonomi utgivelser, i tillegg til det årlige Gullnummeret, hadde gjerne magasinet mer utdypende informasjon, enn for eksempel en dagsavis som inneholdt mer generelle nyheter.

Videre skal jeg også bruke Norges handels- og sjøfartstidende som en del av analysen. Norges handels- og sjøfartstidende ble opprettet i 1890; den gang under navnet Norges sjøfartstidende. I begynnelsen fungerte avisen utelukkende som et talerør for Norges Skipsførerforbund og dets medlemmer, men i 1912 slo de seg sammen med avisen Kysten og ble utvidet til å gjelde både for sjøfart og forretningsstanden.

Tidligere skrev avisen spalter med et noe eventyrlig preg, og det er først i nyere tid at avisen har fått et mer kildekritisk syn. I dag er Norges handels- og sjøfartstidende fremdeles aktiv og

⁵ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Farmand» av John Solheim. 11.09.22. [Farmand – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/Farmand).

bedre kjent som Dagens Næringsliv.⁶

For å få et innblikk i antall lesere avisen hadde i perioden 1929-1934, viser jeg til at avisens lesere var forretningsstanden i Norge og medlemmer av Norges Skipsførerforbund. I 1932 hadde Norges handels- og sjøfartstidende et opplag på 12.000.⁷

Både Farmand og Norges handels- og sjøfartstidende var ment som er tale- og informasjonsorgan for forretningsstand, sjøfart og handel. Begge skrev dermed gjerne mot de samme leserne, men med forskjellig bakgrunn og hensikt. Jeg ønsker å analysere begge to, nettopp for å se om det var forskjell i hvordan de valgte å publisere nyheter som omhandlet børskrakket og den store depresjonen, utfra hvilke holdninger og perspektiver de jobbet med.

Aftenposten er i dag en av landets største aviser, noe den også var på 1920- og 1930-tallet. Avisen kom ut med to utgaver per dag- en morgen- og en kveldsutgave, noe som vil være viktig å huske på under analysen av avisen. Både fordi det kan være forskjeller i informasjonen som ble publisert på kvelden, kontra morgenutgaven, men også fordi de kunne være først ute med nyheter når de hadde to utgaver per dag. Aftenposten hadde nær politisk tilknytning til Høyre og ble ansett som konservativ. I dag er ikke avisen tilknyttet noe politisk parti, men Aftenposten blir fremdeles ansett for å ha et liberalkonservativt utgangspunkt. Målet til avisen var, og er fremdeles, å være lettleselig med et enkelt og lett språk i en human og anstendig tone. Innholdet skulle treffe lesere med interesse for politikk og politisk debatt, nyhets- og folkeoppdateringer, noe som medførte at avisen vokste raskt og ble en av Norges mest populære aviser.

Det er noe usikkert hvor mange lesere Aftenposten hadde i perioden 1929-1934, men i 1935 hadde avisen et opplag på 83.713, noe som gjør at det er realistisk å tenke at det var rundt 70-80.000 lesere i den aktuelle perioden.⁸

På bakgrunn av avisens politiske tilknytning, 2 utgaver per dag, samt antall lesere som Aftenposten nådde ut til i perioden 1929-1934, er dette en interessant og viktig avis for analysen. Jeg ønsker å se på hvor hurtig avisen publiserte nyheter som omhandlet børskrakket og den økonomiske verdenskrise som oppsto i ettertid; hvordan nyhetene ble publisert og hvorvidt Aftenpostens politiske tilknytning kommer til syne gjennom de publiserte artiklene.

⁶ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Dagens Næringsliv» av Martin Eide. 27.09.2022. [Dagens Næringsliv – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/Dagens_Næringsliv_-_Store_norske_leksikon).

⁷ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Dagens Næringsliv» av Martin Eide. 27.09.2022. [Dagens Næringsliv – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/Dagens_Næringsliv_-_Store_norske_leksikon).

⁸ Ramberg og Diesen, 125 år med Aftenposten.

Avisen nådde ut til et stort antall norske avislesere og var derfor en sentral og viktig nyhetsformidler for store deler av den norske befolkningen.

For å dekke den sosial-demokratiske delen av norsk befolkning, har jeg benyttet meg av artikler fra Arbeiderbladet. Arbeiderbladet er fremdeles en aktiv avis, men går nå under navnet Dagsavisen. Arbeiderbladet hadde daglige utgaver, 6 dager i uken – mandag til lørdag. Avisen ble et offisielt taleorgan for Det Norske Arbeiderparti i 1887, og fra 1921 vokste avisen seg frem til å bli Norges største arbeideravis, hvor de i 1932 hadde et opplag på 40.000.⁹

Seleksjonen av avis - og magasinkilder er nøye utvalgt. På denne måten får jeg dekt en så stor andel av de norske leserne som mulig, samtidig som man har aviser med lik og ulik politisk profil og bakgrunn i utgivelsessted.

1.5. Metode

Tema for masteroppgaven var noe som ble bestemt relativt tidlig i prosessen. Jeg er klar på at børskrakket og den store depresjonen både er et tema og en tidsperiode som interesserer og engasjerer meg. Det å bruke norsk presse som et forskningsobjekt var derimot ikke like selvsagt som tema og tidsperiode. Likevel ble arbeidet med norsk presse mer og mer interessant underveis. Presse har hatt, og har fremdeles, stor innflytelse på befolkningen. Pressen fungerer som både et talerør og informant om hva som skjer- både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. I dag benytter norske avis- og magasinlesere seg primært av digital tilgang og pressen har mulighet til å oppdatere lesere raskere nå enn på 1920- og 1930-tallet; takket være internett. Det er derfor interessant å ha presse som forskningsobjekt når det kommer til perioder før internett ble oppfunnet og tilgangen på nyheter var mer begrenset. Det at norske aviser og magasin også ofte hadde en tilknytning til et politisk parti, bidrar også til hvorfor forskning på norsk presse er interessant.

I denne forskningen har jeg valgt å se nærmere på hvordan norsk presse omtalte børskrakket og den store depresjonen, både før og under krisen i Norge. Analysen er en innholdsanalyse, hvor jeg tar i bruk både kvalitativ- og kvantitativ forskningsmetode, en utdypende forklaring

⁹ *Store norske leksikon*, s.v. «Dagsavisen» av Einar A. Terjesen. 05.05.23. [Dagsavisen – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/dagsavisen).

kommer på side 18. Kvalitativ forskningsmetode er brukt for å analysere selve innholdet i artiklene, mens kvantitativ forskningsmetode er brukt for å se på forekomsten av antall artikler og hvorvidt det var en utvikling i antall artikler som omtalte de aktuelle hendelsene for kapittelet.

En viktig ting å huske på under arbeidet med artiklene, samt i søket av artikler, er at «*den store depresjonen*» er en nyere betegnelse på perioden, og at søk på «den store depresjonen» i avisarkivene, dermed ikke vil medføre treff. Jeg må derfor søke på ord som; økonomisk nedgang, krisetilstander, børskrakk, depresjonsøkonomi, og lignende.

For å kunne jobbe med avisene som kilder er det noen ting jeg må ta hensyn til. Jeg må se på bakgrunnen til avisene jeg skal jobbe med; politisk bakgrunn, formålet med avisen, hvilke samfunnslag og interesser avisen representerer, hvilken innflytelse avisen har, samt omfanget av avisens publiseringer. Spesielt antall opplag har vært utfordrende å finne informasjon om for noen av avisene, og antall lesere vil derfor være et anslag. Anslaget vil da være basert på den samlede informasjonen om avisen; hvilket samfunnslag den er rettet mot og formålet med avisen vil være de viktigste metodene for å finne ut om lag hvor mange lesere avisen hadde. I denne analysen har det vært spesielt vanskelig å finne opplagstall for Farmand.

Professor Edvard Bull har skrevet en artikkel om bruk av aviser som historiske kilder.

Artikkelen «Den moderne pressen som historisk kilde. Nogen grunnlinjer, ut fra norsk materiale» ble publisert i «Scandia», Tidsskrift for historisk forskning, bind 2, i 1929. I artikkelen påpeker Bull viktigheten av å sette seg inn i avisens formål, lesere, politisk ståsted og historie før man setter i gang arbeidet med å forske på artiklene til avisen. Bull skriver også at historikeren kan bruke aviser som kilder på en av to måter; den første er «beretning», den andre er «levning». Når historikeren bruker avisartikler som «beretning», gjelder det å se på hvor stor sannhet som ligger i det journalisten prøver å formulere, og hvor mye som er basert på egne interesser eller meninger. Dersom man bruker avisartikler som en «levning», ser man nærmere på hvilke samfunnslag, partier og interesser aviser representerer, samt hvor stort område avisen dekker og hvilken innflytelse avisen har.¹⁰ I denne analysen er formålet å ta for seg aviskildene som en «levning». Jeg ønsker som sagt å se på hvordan norske avisers bakgrunn, formål, politiske ståsted og hvem avisene nådde ut til, påvirket hvordan de

¹⁰ Norsk Mediehistorisk Forening, «Den moderne pressen som historisk kilde» av professor Edvard Bull, 10.10.2022. [Den moderne pressen som historisk kilde. Nogen grunnlinjer, ut fra norsk materiale - Mediehistorisk Forening.](#)

publiserte nyheter om børskrakket og den store depresjonen, til sine lesere. Derfor er informasjon om de utvalgte avisene, samt deres lesere, en viktig del av min analyse. Å sette seg inn i bakgrunnsinformasjonen til avisene gir meg et bedre forståelsesgrunnlag for min forskning. Dette er en del av forskningen som jeg jobbet med i HIS303-oppgaven og som i dag gjør at jeg har et godt startgrunnlag for min videre forskning.

Et annet viktig poeng i forskningen er å ha tilstrekkelig med bakgrunnsinformasjon og kunnskaper om de faktiske historiske hendelsene for å kunne være sikker på at man kan stole på artiklene som troverdige kilder. Dette er også noe Bull påpeker, og viser til et utdrag fra dagboken til historiker og politiker Yngve Nielsen, hvor Nielsen omtaler et utsagn fra Amandus Schibsted. Informasjonen som Nielsen har skrevet ned, viser seg å være full av kildekritiske feil, blant annet når det gjelder hvor Amandus Schibsted jobbet (redaktør for Aftenposten). Utdraget fra dagboken tyder på feil eller misforstått kildeinformasjon, noe som igjen beviser viktigheten av kildekritikk og grundige undersøkelser både når det gjelder avisene, bakgrunn og ansatte.¹¹

For å bruke som en «levning», kommer jeg til å ta i bruk en innholdsanalyse. En innholdsanalyse kan bestå av både kvalitativ- og kvantitativ forskningsmetode, enten at man velger en av de to, eller benytter seg av begge- slik som deler av denne analysen.

Innholdsanalyse er en samfunnsvitenskapelig analyse, som tar for seg innholdet i tekster, bilder, videoer eller filmer.¹²

Innholdsanalysen i min forskning tar for seg både det faktiske innholdet i artiklene, ved å fortolke betydningen og/eller meningen med de utvalgte artiklene, for å komme frem til hvorvidt innholdet eller måten å formulere nyhetene på, sier noe om avisens vurdering av situasjonene de omhandler. For å jobbe lettest mulig, har jeg laget skjema for hver avis, hvor hver aktuell artikkel får en egen rubrikk, eksempelvis som dette, hvor en artikkel fra Aftenposten er benyttet:

¹¹ *Norsk Mediehistorisk Forening*, «Den moderne pressen som historisk kilde» av professor Edvard Bull, 10.10.2022. [Den moderne pressen som historisk kilde. Nogen grunnlinjer, ut fra norsk materiale - Mediehistorisk Forening.](#)

¹² *Store Norske leksikon*, s.v. «Innholdsanalyse» av Sigmund Grønmo. 05.05.23 [innholdsanalyse – Store norske leksikon \(snl.no\).](#)

Artikkel, årgang, sidetall	Skriftlige virkemidler	Faktorer som påvirker teksten, sjanger, politisk ståsted, forfatter	Sosial, kulturell eller religiøs sammenheng mellom leser og skriver
29.10.1929 Aftenutgave «Katastrofen er ennu over wall Street» s. 1	- spesialtelegram fra MK, London - informativ - dysser ned alvorligheten, samtidig som at personlige kriser blir fremstilt - dramatiske uttalelser som «tab av håp, drastiske hopp, dramatiske dager, osv	- informativ tekst - en notis - postet på s 1 - merkes ikke synderlig panikk	-

1.6. Begrepsforklaringer

Opgaven tar for seg en del ord og begreper som må forklares:

Kvalitativ forskningsmetode: innsamling og analyse av skriftlig data.¹³ I denne analysen har kvalitativ forskningsmetode blitt brukt ved å gjennomgå avisartikler, for å finne ut hvordan norsk presse valgte å skrive om perioden 1929-1932. Hva som ble skrevet og hvordan de aktuelle avisene vurderte situasjonen.

Kvantitativ forskningsmetode: en metode hvor man samler inn og analyserer tall- og mengdedata.¹⁴ I denne analysen har kvantitativ forskningsmetode blitt brukt for å finne ut hvordan de utvalgte avisene har vurdert krisen, ved å se på antall publikasjoner i perioden.

Børskraket: Definisjonen på et børskrakk, er når det er et stort og plutselig prisfall i aksjene som omsettes på børsen. Oftest er et fall på minimum 10% ansett som et børskrakk og oppstår som oftest fordi publikum og kjøpere plutselig endrer oppfatning av aksjenes verdi og dermed

¹³ Store Norske leksikon, s.v. «Kvalitativ metode», av Sigmund Grønmo 16.01.2023 [kvalitativ metode – Store norske leksikon \(snl.no\)](#).

¹⁴ Store Norske leksikon, s.v. «Kvantitativ metode» av Sigmund Grotmo. 16.01.2023 [kvantitativ metode – Store norske leksikon \(snl.no\)](#).

ender opp med at flere legger ut aksjene for salg. Dette fører til lettere tilgang på de aktuelle aksjene, noe som presser prisene ned og investorene som velger å selge, må derfor godta lavere pris på aksjene sine. Prisene faller derav raskt, noe som fører til lavere verdier, samt at det kan ende opp med flere aksjer for salg enn aktuelle investorer for å kjøpe de.¹⁵

Heretter vil ordene børskrakk og børskrakket bli brukt for å omhandle børskrakket på Wall Street, New York, i oktober 1929.

Depresjonsøkonomi: en situasjon som består av lite økonomisk vekst og utvikling, gjerne i kombinasjon med høy arbeidsledighet, lav inntekt og økonomisk krise.¹⁶

Inflasjon: Inflasjon er et ord som brukes for å beskrive en vedvarende vekst i det generelle prisnivået. Inflasjon har samme effekt som ved svekket verdi av kronen eller annen valuta, som igjen medfører svakere kjøpekraft.¹⁷

Den Store Depresjonen: Begrepet den store depresjonen er i senere blitt brukt for å omtale krisen som oppsto etter, og som en direkte konsekvens av børskrakket på Wall Street i 1929. Begrepet har tilknytning til depresjonsøkonomi, og perioden blir omtalt som «den store depresjonen», på grunn av alvorligheten og konsekvensene krisen hadde på 1930-tallet. Krisen startet som en nasjonal krise i USA etter børskrakket, men grunnet den internasjonale handels- og økonomipolitikken, fikk krisen store og alvorlige konsekvenser også i Europa og resten av verden.¹⁸

Federal Reserve: The Federal Reserve System er USAs sentralbank. Federal Reserve har ansvaret for nasjonens pengepolitikk og sikre stabile priser, arbeidsmarked og balansere rentesatsene for USAs økonomi. De skal også sørge for en stabil økonomi og minimere økonomiske risikoer ved å overvåke den nasjonale og den internasjonale økonomien. De har som ansvar å opprettholde en trygg og stabil økonomi, både for nasjonen og befolkningen.¹⁹

¹⁵ Store Norske Leksikon, s.v. «Børskrakk» av Espen Sirnes, 09.10.2022. [børskrakk – Store norske leksikon\(snl.no\)](#).

¹⁶ Store Norske Leksikon, s.v. «Depresjon (økonomi)» hentet fra papirutgave av Store Norske Leksikon. 09.10.2022. [depresjon – økonomi – Store norske leksikon \(snl.no\)](#).

¹⁷ Store Norske Leksikon, s.v. «Inflasjon» av Gerhard Stoltz. 09.10.2022. [inflasjon – Store norske leksikon \(snl.no\)](#).

¹⁸ Store Norske Leksikon, s.v. «Norges historie fra 1905 til 1939» av Knut Are Tvedt. 10.10.2022. [Norges historie fra 1905 til 1939 – Store norske leksikon \(snl.no\)](#).

¹⁹ The Federal Reserve Board u.d., «About the Fed», [Federal Reserve Board - About the Fed](#).

Pari-politikk: en økonomisk modell, hvor hele nasjonens valuta holdes på et bestemt nivå, knyttet opp mot en fast verdi, for eksempel gull.²⁰

Diskonto: Norges Banks sentralbankrente. Den renten norske banker måtte betale for rediskontering av veksel i sentralbanken. Endring av diskontoen, enten økning eller diskontonedsettelse, ville ha innvirkning på samfunnets rentenivå. Diskontonedsettelse ville bety lavere rente, økt diskonto ville betydd høyere rente. Diskonto-løsningen opphørte i 1987.²¹

1.7. Problemer/utfordringer

Noen utfordringer/ problemer oppstår, det er en naturlig delvav forskningen. Den største utfordringen i begynnelsen, har vært å ikke finne nok dokumentert bakgrunnsinformasjon om de utvalgte avisene. Jeg mener at utvalget av aviser er godt begrunnet og det er klart at det både er flere og kanskje også mer aktuelle aviser/magasiner som kunne vært tatt i bruk, men utvalget som jeg har tatt er nøye utvalgt etter flere måneder med forskning og søk etter gode aviser. Når det kommer til utvalget av aviser, er det tatt høyde for at mellomkrigstiden var en spennende tid for avisene. Det har aldri vært et høyere tall av aviser, enn nettopp i mellomkrigstiden. Mye av grunnen til det høye antallet aviser, var på grunn av den høye partifloraen, hvor partiene også ønsket å ha aviser på så mange steder som mulig. Spesielt gjennom økonomisk bidrag, gjorde partiene et forsøk på å få makt over sine aviser og dermed ha en viss kontroll over informasjonen som ble publisert.²² Det er naturlig å tenke at de økonomiske godene som avisene mottok fra sine respektive parti, medførte at avisene prioriterte å publisere nyheter som var gunstig for eier-partiet. Dette, i kombinasjon med at internasjonale nyheter først ble av større viktighet for norske aviser i løpet av 1930-tallet, kan ha påvirkning på forskningen min. Ottosen, Røssland og Østbye påpeker at avisene frem til 1930-årene hovedsakelig hadde tatt for seg nyheter med interesse for norsk politikk.²³ I løpet av 1930-årene ble journalistikken også mer rettet mot internasjonal politikk, noe som kan tolkes som at den økonomiske verdenskrise bidro til et skifte i norsk presse. Å finne frem til aktuelle artikler har også vært utfordrende og tidkrevende, da søkefeltet til

²⁰ Det norske akademis ordbok u.d., «Paripolitikk», 24.04.23, [paripolitikk - Det Norske Akademis ordbok \(naob.no\)](https://naob.no/paripolitikk).

²¹ Norges Bank, u.d., «Diskonto», 11.05.23, [Diskonto \(norges-bank.no\)](https://norges-bank.no/diskonto).

²² Ottosen, Røssland og Østbye, *Norsk Pressehistorie*, (Oslo, Det Norske Samlaget, 2012), s. 79.

²³ Ottosen, Røssland og Østbye, *Norsk Pressehistorie*, (Oslo, Det Norske Samlaget, 2012), s. 82.

nasjonalbiblioteket.no ikke alltid viser et korrekt antall artikler som omhandler de gjeldende sakene. Hver utgave for de aktuelle hendelsene har uansett måttet leses gjennom for å være sikker på at all informasjon er tatt med i analysen. Søkefunksjonen har likevel vært til hjelp, ved at det har bidratt til et overblikk av omfanget.

Avisene bærer også preg av å være skrevet for nærmere 100 år siden, noe som kan gjøre språket litt tungt å lese til tider, og det kan være vanskelig å forstå hva journalistene har ment bak de ordene de har skrevet. Det er derfor viktig for meg å sette meg godt inn i skriftspråket og skriftlige virkemidler fra perioden. Det å tolke artiklene, se gjennom de med analyserende blikk, i et forsøk på å finne ut om avisens holdninger og formål kommer frem gjennom ordleggingen, er uten tvil den mest utfordrende jobben.

En annen utfordring har vært å få tilgang på Farmand. Det var en periode med stor usikkerhet rundt hvorvidt Farmand kunne brukes til oppgaven, eller ikke. Heldigvis har dette løst seg.

2. BAKGRUNN

Bakgrunnen for og selve grunnmuren som oppgaven er bygget opp på, er børskrakket på Wall Street i 1929 og den påfølgende store depresjonen.

Børskrakket på Wall Street, New York, i slutten av oktober 1929, blir ansett som startskuddet for den store depresjonen som preget store deler av verdensøkonomien på 1930-tallet.²⁴ Flere historikere mener at børskrakket kom som lyn fra klar himmel, noe som også er et inntrykk som andre enn historikere og forskere sitter med. Men var det virkelig slik? Var børskrakket en overraskelse, eller hadde noen forutsett det? Til tross for den generelle oppfatningen om at børskrakket i 1929 var startskuddet for den store depresjonen og at krakket kom som lyn fra klar himmel, hevder Randall E. Parker at grunnlaget for den store depresjonen oppsto allerede i januar 1928. Parker skylder på en kombinasjon av mellomkrigsårenes manglende struktur i gullstandarden og handelen med penger fra Federal Reserve.²⁵ Parker hevder videre at President Hoover og medlemmer av Federal Reserve, var innstilt på å få en slutt på det de anså som spekulative utskeielser som drev den amerikanske børsen. Og til tross for at det fantes flere argumenter for at det ikke stemte, mente Federal Reserve at det var en spekulativ boble i aksjeverdiene, og påtok seg derfor ansvaret med å sørge for sikkerhetspriser. De tok dermed fatt på en omfattende pengepolitikk i 1928 for å sprekke den økonomiske boblen som landet befant seg i. Videre skriver Parker at guvernørene i Federal Reserve i et brev fra 2. februar 1929, bekreftet at prisene på børsmarkedet viste at det ikke lenger var et spørsmål om børskrakket ville skje, men *når*. Det var bare et spørsmål om tid før børskrakket var en realitet.²⁶ Dette er informasjon som tyder på at børskrakket i 1929 slett ikke kom som lyn fra klar himmel, men at noen instanser kunne forutse hva som kom til å skje. Parker poengterer også viktigheten av å se på børskrakket og den store depresjonen som to forskjellige hendelser, fremfor en enkelthendelse. Dette forklarer han med at National Bureau of Economical Research (NBER) sin forretningskronologi daterer starten på den store depresjonen til august 1929, mens børskrakket oppsto i oktober 1929. Her hevdes det at den store depresjonen oppsto på Main Street, og ikke Wall Street, slik som andre hevder. Dette forklares ved at amerikansk industri falt med 3,5% i perioden august til oktober 1929, før en

²⁴ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Mellomkrigstiden» av Åsmund Borgen Gjerde. 18.10.22. [mellomkrigstiden – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/mellomkrigstiden).

²⁵ Parker, *Reflections on the great depression*, (Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2002) s. 4.

²⁶ Parker, *Reflections on the great depression*, (Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2002) s. 4.

videre og kraftigere nedgang fra oktober til desember 1929- en nedgang på hele 9%.²⁷ Påstandene viser at børskrakket kanskje ikke var startskuddet for den store depresjonen, men at børskrakket heller hadde en eskalerende effekt på en allerede inngått krise. At børskrakket og den store depresjonen skal skilles som to forskjellige historiske hendelser, er jeg enig i, samtidig ville man kanskje ikke hatt den ene uten den andre. Nå skal det sies at hvordan historikere og forskere tolker kildene, er forskjellig og det kan derfor være lurt å se på historien med et nyansert blikk; historiske hendelser kan ikke tolkes som enten eller, det er viktig å se på alle faktorer som spiller inn. Jeg skal derimot i denne oppgaven se på norske avisartikler, hvor jeg på mitt første analysekapittel skal se nærmere på børskrakket og hvordan norske aviser omtalte krakket i dagene etter hendelsen. Det jeg ønsker å se nærmere på da, er hvorvidt det kommer frem fra artiklene at dette var en overraskende hendelse, eller om det var forutsett og forventet også blant befolkningen.

Det er også viktig å se forskjellen på informasjonen vi sitter med i dag og hvordan vi ser de historiske hendelsene, sammenlignet med hvordan datidens befolkning så situasjonene. Det er for eksempel kjent at perioden 1929-1933/34 omtales som den store depresjonen, eller The Great Depression. Dette er dog en nyere betegnelse på perioden, noe blant annet Liaquat Ahamed omtaler i boken *Lords of Finance*.²⁸ Likevel viser mine undersøkelser av aviser fra 1929 og 1930, at økonomien og situasjonen som verden befant seg i ble omtalt som en depresjon. Et eksempel på dette er en artikkel fra forretningsmagasinet *Farmand* fra 11. november 1930. Overskriften på artikkelen er «*Depresjonens varighet*», hvorpå *Farmand* skriver at forestillingen om at krisen er forbigående, er bare å se bort fra. Priset som har pågått siden oktober 1929, er så katastrofal at det er umulig med en smertefri og rolig tilbakegang til normalen.²⁹ Dette er noe som jeg vil komme tilbake til i første analysekapittel, men jeg mener at det er viktig å få med som en del av bakgrunnshistorien for oppgaven også. Slike artikler viser at befolkningen ikke var helt uvitende, og til tross for at periodens omtale som den store depresjonen først og fremst er en nyere betegnelse, så var i hvert fall deler av datidens befolkning, innforstått med at de befant seg i en periode med depresjonsøkonomi.

Knut Kjeldstadli påpeker i boken *Dei harde trettiåra* at ingen var forberedt på en økonomisk krise i 1929- spesielt ikke USA. Landet som hadde bygget seg opp til å bli en økonomisk

²⁷ Parker, *Reflections on the great depression*, (Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2002) s. 5.

²⁸ Ahamed, *Lords of finance*, (London: Random House business books, 2020) s. 6.

²⁹ ukjent 1930, «*Depresjonens varighet*», *Farmand*, 11.11.1930, s. 1.

stormakt og som hadde opplevd 1920-årene som en periode med høykonjunktur og vekst. Han siterer også Mr. Wall Street, bankmannen Sidney Weinberg som skal ha uttalt at børskrakket var som et tordenskrall, hvor alle ble slått over ende og at menneskene på Wall Street ble like overrasket over krisen som resten av befolkningen.³⁰

At børskrakket i oktober 1929 markerer startskuddet for den store depresjonen, råder det liten tvil om, både blant historikere eller befolkningen ellers. Det som derimot kan stilles spørsmål ved, er hvordan et børskrakk i USA, og en påfølgende økonomisk krise der, kunne spre seg videre ut i verden. Dette finnes det ikke et klart og tydelig svar på, men heller forklaring som er sammensatt av flere faktorer.

Fordi krisen startet med børskrakket på Wall Street i New York i oktober 1929, så spiller USA en viktig rolle for krisens betydning. Dette er også grunnen til at jeg har valgt å skrive om krisen i USA, selv om oppgaven primært skal omhandle et norsk perspektiv på krisen.

2.1. Børskrakket på Wall Street 29.10.1929

Børskrakket på Wall Street i New York, sies å være et resultat av en plutselig og uventet nedgang på det amerikanske børsmarkedet. Men dette råder det tvil om. Ahamed påpeker at det i tiden før børskrakket kom flere advarsler om at det kom til å oppstå et børskrakk. 3. september 1929 skrev Business Week at amerikansk forretningsliv hadde levd på en nærmest uvirkelig fantasi de siste 5 årene og at det i løpet av høsten ville skje en endring i amerikansk økonomi. Videre skriver Ahamed at den amerikanske økonomen Roger Babson også advarte mot konsekvensene av den ekstreme økonomiske veksten. Babson uttalte 5. september 1929:

«I repeat what I said at this time last year, and the year before that sooner or later a crash is coming. And it might be terrific.»³¹

Babson var en velkjent økonom og børsanalytiker som drev USAs største selskap innen investeringsanalyser og forretningsprognoser. Han var med andre ord en person som burde lyttes til når det kom til økonomiske forventninger. Til tross for Babsons rolle i amerikansk

³⁰ Kjeldstadli, *Dei harde trettiåra*, (Oslo: Det norske samlaget, 2021) s. 10.

³¹ Ahamed, *Lords of finance*, (London: Random House business books, 2020) s. 348.

næringsliv og ekspertise på økonomisk utvikling og analyser, så ble hans advarsler om børskrakket oversett i to år.³²

Dersom amerikanske banker, politikere, meklerhus og økonomer, hadde sikret økonomien bedre og vanskeliggjort mulighetene for utlån av penger til privatbefolkningen, så kunne krisen kanskje til og med vært unngått. Når vi ser på amerikansk økonomi på 1920-tallet så ser vi at landet befant seg i en såkalt «boble-økonomi», hvilket betyr at den økonomiske veksten var så stor at det burde vært mulig å forutse at det på et eller annet tidspunkt kom til å si stopp. Det er også naturlig å tenke at de burde forutsett at når økonomien nådde toppen, så ville det bli som en boble som sprakk og dermed en påfølgende krise. Dette støttes av John Traynor som forklarer børskrakket i 1929 som en konsekvens av en periode med stigende aksjekurser. Når aksjekursene nådde toppen og begynte å flate ut i oktober 1929, medførte dette en panikk blant aksjeeierne. Aksjene ble lagt ut for salg og plutselig var det flere aksjer til salgs enn kjøpere, noe som presset ned prisen på aksjene. Børskrisen ble dermed et faktum.³³ Traynor påpeker samtidig at tilgangen på lånte penger, gjorde aksjehandel mulig for alle mennesker, uavhengig av økonomisk- eller sosial klasse de tilhørte, noe som medførte at børskrakket rammet store deler av den amerikanske befolkningen og ikke bare profesjonelle børsmeklere og bankmenn. Dette bidro til at krisene rammet en større andel av den amerikanske befolkningen, enn det ville gjort dersom aksjemarkedet ikke var like lett tilgjengelig for den gjennomsnittlige amerikanske innbygger.

At den økonomiske krisen var en nasjonal, amerikansk krise, er noe som Ian Tyrrell også støtter seg til. Tyrrell viser til hvordan den globale handelen medførte at den store depresjonen ble en verdenskrise, og ikke bare en nasjonal resesjon i USA. En av årsakene som Tyrrell viser til, er den økonomiske støtten som USA ga til europeiske land etter første verdenskrig. USA lånte ut store summer til europeiske land, for å gjenoppbygge landene etter krigen. Da USA selv opplevde en økonomisk krise fra 1929, ble lånene krevd tilbakebetalt i sin helhet. I tillegg til krav om tilbakebetaling av lån, medførte den amerikanske krisen problemer for den oversjøiske handelen, noe som førte til en ytterligere spredning av krisen.³⁴

³² Ahamed, *Lords of finance*, (London: Random House business books, 2020) s. 348.

³³ Traynor, *Modern United States History* (London: Red Globe Press, 2019) s. 96.

³⁴ Tyrrell, *Transnational Nation*, (New York: Macmillan Education, 2015) s. 189.

2.2. Smoot-Hawley Tariff Act

USA gjorde flere forsøk på å forhindre, stoppe og bremse ned konsekvensene av børskrakket på Wall Street i 1929. Et av tiltakene som ble satt i gang for å stoppe den negative økonomiske utviklingen i USA, var The Smoot-Hawley Tariff Act- også kalt Hawley-Smoot Tariff Act som ble satt i verk i juni 1930. Tolloven ble oppkalt av senatorene Reed Smoot og Willis Hawley, som jobbet for å få tolloven godkjent.

Amerikanske bønder slet med å få solgt sine varer og flere amerikanske fabrikker ble lagt ned på grunn av manglende behov for produksjon. Vareimporten fra andre land fikk skylden for denne nedgangen, og det ble derfor ansett som en god ide å øke tollsatsene på importvarer. Dette ville føre til at utenlandske importører ikke ville anse det som økonomisk gunstig å selge sine varer på det amerikanske markedet, og den amerikanske befolkningen ble tvunget til å handle amerikanske varer.³⁵ Tanken var at dette skulle føre til et marked bestående av primært amerikanske produkter, noe som ville skape arbeidsplasser og sikre økonomien til amerikansk næringsliv. Dette er en metode som kan brukes for å stenge ute handel fra resten av verden i et forsøk om å verne om sin egen nasjonale økonomi, samt at nasjonale produkter blir prioritert og solgt. I 1930 hadde dessuten krisen spredd seg til Europa og amerikanske myndigheter tenkte at ved å stenge ute europeisk handel ville de også forhindre at krisen spredde seg og forverret amerikansk økonomi.³⁶

Meningen bak Smoot-Hawley Tariff Act er forståelig og det gir mening å skulle sikre landets egen økonomi med å stenge ute utenlandske importører for å prioritere nasjonal produksjon og utvalg, men dessverre fungerte ikke den nye tolloven som forutsett. Både innad i USA og i europeiske land ble tolloven motarbeidet, da den førte til at viktig internasjonal handel ble avskåret. Flere historikere har i ettertid hevdet at Smoot-Hawley Tariff Act var en av årsakene til at den store depresjonen spredde seg til andre land, fremfor å forbli en nasjonal, amerikansk resesjon.³⁷

Kenton påpeker i sin artikkel, at de gjennomsnittlige importsatsene også ble økt i 1922 gjennom Fordney-McCumber act, og at importtakstene den gang økte med 40%. Ved innføringen av Smoot-Hawley, økte skattene med ytterligere 50%. Med andre ord økte skattene for importvarer med totalt 90% over en periode på rundt 8 år- noe som gjør det

³⁵ Murphy, «Hawley-Smoot tariff act of 1930», *Study.com*, 11.11.22.

³⁶ Murphy, «Hawley-Smoot tariff act of 1930», *Study.com*, 11.11.22.

³⁷ Murphy, «Hawley-Smoot tariff act of 1930», *Study.com*, 11.11.22.

forståelig at amerikanske myndigheter hadde suksess med innføringen av tariffavtalen. For suksess kan man jo si at avtalen hadde, på den måten at det ble mindre import til USA. Likevel var avtalen en katastrofe for amerikansk økonomi, og på Senatets offisielle nettside, er det statuert at Smoot-Hawley er blant det mest katastrofale som har blitt vedtatt i amerikansk kongresshistorie.³⁸

Smoot-Hawley Tariff Act var først ment for å beskytte amerikansk agrikultur mot trusselen fra importerte agriprodukter, men kort tid senere fulgte også andre næringer etter og krevde samme beskyttelse for sine produkter.³⁹

Andre land, som for eksempel Storbritannia, fulgte i USAs fotspor og økte også sine tollsatser på import. Storbritannia hadde tidligere vært en frihandelsstat, men etter USAs innføring av Smoot-Hawley Tariff Act, oppga Storbritannia frihandelen, og innførte *The Imperial Preference Scheme*, som vanskeliggjorde handel med andre land enn egne kolonier.⁴⁰ Kenton påpeker at den globale nedgangen på importvarer endte på hele 66% i perioden 1929-1934, og er tydelig på at han mener at Smoot-Hawley Tariff Act skal ha mye av skylden for den nedgangen.⁴¹ Kenton er tydelig på at Smoot-Hawley Tariff Act ikke var skyld i at den store depresjonen ble en verdensomspennende økonomisk krise, men påpeker samtidig at avtalen forverret situasjonen.⁴²

I 1932 vant Franklin D. Roosevelt presidentvalget, noe som førte til at både Smoot og Hawley mistet sine plasser i den amerikanske Kongressen. Samtidig startet Roosevelt raskt opp med å senke importskattene, og kom i 1934 med Reciprocal Trade Agreement Act, en lov som enkelt forklart ga presidenten mulighet til å forhandle med statsoverhoder i andre land om å senke skattene for begge de gjeldende landene. Dette førte til en mer stabil importhandel.

Det kommer tydelig frem at flere mener Smoot-Hawley Tariff Act førte til en forverring av en allerede spent verdensøkonomi og bidro til en spredning av krisen. Samtidig hevder Kenton at det er uenighet rundt hvor mye tariffavtalen forverret situasjonen for USA, da import av utenlandske varer egentlig ikke var en så stor og avgjørende del av amerikansk økonomi.⁴³ Han hevder likevel at de fleste uansett mener at det ikke var en god ide å innføre avtalen

³⁸ U.S. Senate u.d, «The Senate passes the Smoot-Hawley Tariff», 14.11.22 [U.S. Senate: The Senate Passes the Smoot-Hawley Tariff](#).

³⁹ Kenton, «Smoot-Hawley tariff act», *Investopia*. 14.11.22 [Smoot-Hawley Tariff Act \(investopedia.com\)](#).

⁴⁰ Tyrrell, *Transnational Nation*, (New York, Palgrave Macmillan, 2015), s. 189

⁴¹ Kenton, «Smoot-Hawley tariff act», *Investopia*. 14.11.22 [Smoot-Hawley Tariff Act \(investopedia.com\)](#).

⁴² Kenton, «Smoot-Hawley tariff act», *Investopia*. 14.11.22 [Smoot-Hawley Tariff Act \(investopedia.com\)](#).

⁴³ Kenton, «Smoot-Hawley tariff act», *Investopia*. 14.11.22 [Smoot-Hawley Tariff Act \(investopedia.com\)](#).

Kanskje de ikke mener at avtalen forverret situasjonen bemerkelsesverdig mye, men den forbedret i hvert fall ikke situasjonen.⁴⁴

Dette er noe jeg ønsker å undersøke nærmere, og The Smoot-Hawley Tariff Act, samt andre lands økte importskatter er derfor tema for analysekapittel to.

2.3. Gullstandarden

Den internasjonale gullstandarden blir også sett på som en årsak til at den store depresjonen ble en verdenskrise. Gullstandard er et monetært system, som er basert på at verdien av en monetær enhet er fast og tar en viss mengde gull som referanse. Gullstandard ble først innført i England i 1818 og ble i løpet av 1800-tallet en internasjonal valutaform, da flere land startet med gullstandard. Bruken av gullstandard spredte seg videre utover begynnelsen av 1900-tallet som en konsekvens for behovet for faste valutakurser mellom forskjellige land, samt en stabil internasjonal handel. Først etter første verdenskrig ble gullstandarden problematisk. I 1971 ble all bruk av gullstandard avsluttet.⁴⁵

Liaquat Ahamed skriver i boken *Lords of Finance*, at den internasjonale gullstandarden var ment som et økonomisk sikkerhetsnett, men som virket mot sin hensikt når krisen var et faktum.⁴⁶ At den internasjonale gullstandarden spilte en rolle for spredningen av krisen, er noe Patricia Clavin sier seg enig i. Clavin hevder at den internasjonale gullstandarden var en av hovedårsakene til at den store depresjonen ble så alvorlig som den ble. Hadde det ikke vært for gullstandarden, ville krisen endt med en amerikansk resesjon, fremfor en verdenskrise. Clavin påpeker at gullstandarden medførte at krisen ble spredd utover det globale handelsmarkedet og gjorde krisen både større og mer avansert enn den ville vært uten dette økonomiske «sikkerhetsnettet» som gullstandarden var ment å fungere som.⁴⁷ Synet på hvorvidt den internasjonale gullstandarden spilte en viktig rolle for spredningen av depresjonsøkonomien, deler Ahamed og Clavin med økonomen Paul Krugman. Krugman mener at depresjonen kunne vært unngått dersom President Hoover hatt unnlatt å prøve å balansere budsjettet i møtet med økonomisk nedgang. Videre burde amerikanske myndigheter

⁴⁴ Kenton, «Smoot-Hawley tariff act», *Investopia*. 14.11.22 [Smoot-Hawley Tariff Act \(investopedia.com\)](https://investopedia.com).

⁴⁵ Finanssenteret AS, *Hva er gullstandarden*, av Margalo. 13.11.22. [Hva er gullstandarden? | Definisjon av gullstandard | Økonomi – Finanssenteret](#).

⁴⁶ Ahamed, *Lords of finance*, (London: Random House business books, 2020) s. 7.

⁴⁷ Clavin, *Securing the world economy* (Oxford: Oxford University Press, 2013) s. 51.

brukt mer penger for å støtte bankene som slet økonomisk. Federal Reserve burde heller ikke forsvart gullstandarden på bekostning av innlandsøkonomien.⁴⁸

Parkers analyse viser at det er enighet med Clavin og Krugman, og hevder at Federal Reserves pengepolitikk forverret krisen. Samtidig viser han til at blant annet Paul Samuelson viste til at det stikk motsatt og at pengegrunnlaget ikke falt under den store depresjonen. Videre påpeker Parker at andre, som Moses Abramovitz, mente at pengemengden inneholdt komponenter som var utenfor Federal Reserve sin kontroll.⁴⁹ Parker hevder at gullstandarden, som USA fortsatte å bruke frem til 1933, førte til at gullstrømmen som skjedde førte til at Federal Reserve måtte handle ut fra gullstandard, noe som Federal Reserve ikke kunne kontrollere.⁵⁰

For Norges del spilte også gullstandarden en viktig rolle når det kommer til hvordan effekten av den store depresjonen ble her til lands. Gullstandarden som ble innført i Norge i 1874, medførte en stabil pengeøkonomi, faste vekslingskurser og frihandel, noe som igjen betydde gode veksttider for Norge. Når det da ble avgjort å gå bort fra gullstandard i 1931, medførte dette en svingning i norsk pengeøkonomi.⁵¹

Norge valgte å følge etter Storbritannias valg om å gå bort fra den internasjonale gullstandarden. Storbritannia meldte fra om avgjørelsen 20. september 1931, der vedtaket skulle tre i kraft allerede ved midnatt 21. september samme år. Avgjørelsen medførte en umiddelbar økonomisk nedgang på 20%.⁵² Til tross for den umiddelbare nedgangen for britisk kurs, ble det avgjort at Norge skulle følge etter. Denne avgjørelsen ble tatt med grunnlag i hvor viktig det britiske pundet var for norsk handel. Nedgangen på det britiske pundet førte til store konsekvenser for handel og skipsfart, samt at det medførte usikkerhet på internasjonale kreditt- og pengemarked. Det ble opp til Norge å avgjøre hvilken valutakurs landet hadde behov for. Det ble diskutert hvorvidt Norge skulle kutte ut gullstandarden, men ifølge Tine Petersens masteravhandling antydet norske aviser i dagene etter Storbritannias gullsuspensjon at en suspensjon av gullstandarden også var nært forestående i Norge- noe som stemmer, da Norge valgte å gå bort fra gullstandarden 27. september 1931.⁵³ Dette er interessant i forhold

⁴⁸ Krugman, *Finanskriser og depressjonsøkonomi*, (Hegnar Media: 2009) s. 9.

⁴⁹ Parker, *Reflections on the great depression*, (Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2002) s. 13.

⁵⁰ Parker, *Reflections on the great depression*, (Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2002) s. 13-14.

⁵¹ Petersen, *Da Norge forlot gullet*, duo- Universitetet i Oslo, 2011. [FERDIGxMASTEROPPGAVE.pdf \(uio.no\)](#) s. 18.

⁵² Petersen, *Da Norge forlot gullet*, duo- Universitetet i Oslo, 2011. [FERDIGxMASTEROPPGAVE.pdf \(uio.no\)](#) s. 24.

⁵³ Petersen, *Da Norge forlot gullet*, duo- Universitetet i Oslo, 2011. [FERDIGxMASTEROPPGAVE.pdf \(uio.no\)](#) s. 26.

til min egen forskning, og noe jeg ønsker å se videre på i mitt tredje og siste analysekapittel hvor temaet vil være effekten suspensjon av gullstandarden og hvordan norske aviser omtalte den.

Kort oppsummert er spredning av den økonomiske krisen sammensatt av flere forskjellige faktorer, og det råder en viss enighet bland historikere, forskere og økonomer. Krisen kunne vært unngått, i hvert fall begrenset, dersom amerikanske myndigheter hadde investert mer penger i bankene som slet. Den lette tilgangen på lån for å kjøpe aksjer, samt President Hoovers balansering av budsjettet da krisen var et faktum, var alle faktorer som bidro til at børskraket i 1929 førte til en påfølgende økonomisk krise i USA.

Når det kommer til spredning av krisen, og hvordan en nasjonal resesjon endte opp som en global økonomisk depresjon, står både den internasjonale handelen, etter-krigslån fra USA og den internasjonale gullstandarden svært sentralt. At Norge gikk bort fra gullstandarden er en av forklaringene på hvorfor krisen ble både kortvarig og mindre alvorlig her enn andre land i verden, og derfor er også gullstandarden en av faktorene som denne oppgaven skal omhandle. Jeg skal i analysekapittel 3 ta for meg hvordan norske aviser omtalte saken, da Norge fulgte Storbritannias eksempel og gikk bort fra gullstandarden.

2.4. Den store depresjonen i Norge

Ifølge Kramer/Colton/Palmer og boken *A history of Europe in the modern world* besto 1920-tallet som en økonomisk oppblomstring, spesielt for USA, men at andre land også opplevde økonomiske goder på grunn av utviklingen i USA.⁵⁴ For Norges del er dette noe som kan diskuteres, for mens USA hadde en positiv økonomisk utvikling på 1920-tallet, var Norges økonomi preget av en bankkrise. Dette var den største bankkrisen Norge hadde opplevd hvor så mange som 38 banker kom i akutt nød i år 1920. I perioden 1920-1923 ble det gitt omfattende lån fra Norges Bank til forretnings- og sparebanker i Norge, for å støtte bankene gjennom krisen. Våren 1923 ble det opprettet en administrasjonslov, der hensikten var at private banker kunne omgjøres til offentlig administrasjon. Denne loven virket mot sin hensikt, da innskyternes midler ble bundet, noe som igjen førte til en mistillit til bankvesenet.

⁵⁴ Palmer, Colton og Kramer, *Europe in the modern world* (New York: McGraw-Hill Education, 2014) s.803.

Frem til Bankinspeksjonen ble opprettet i 1924, som et felles tilsyn for spare- og forretningsbankene, var det Norges Bank som håndterte krisen. Bankkrisen på 1920-tallet blir ansett som en av tidenes verste bankkriser i Norge, og ikke engang den norske bankkrisen på begynnelsen av 1990-tallet var like ille som på 1920-tallet.⁵⁵

Pål Thonstad Sandvik i boken «Nasjonens Velstand» refererer til den norske bankkrisen på 1920-tallet når han omtaler effekten av den store depresjonen her i Norge. Sandvik legger ikke skjul på at den store depresjonen var en alvorlig krisetid her til lands, men at Norge fikk et mildere utfall enn mange andre land- nettopp på grunn av bankkrisen på 1920-tallet.

Sandvik peker på at krisen på 1920-tallet medførte en innstramming i reglene for blant annet utlån, noe som gjorde at både privatpersoner og næringslivet hadde mindre gjeld enn det som var situasjonen for andre land. Det at Norge akkurat var gått gjennom en tøff kriseperiode gjorde landet både bedre rustet til å handtere en ny økonomisk krise, samt at det var lavere gjeld som gjorde at tapene ikke ble like omfattende.⁵⁶

Ola Grytten er en norsk professor i økonomihistorie og jobber ved Norges Handelshøyskole. Grytten har publisert flere avhandlinger og artikler om den store depresjonen og dens effekt i Norge og de nordiske landene. I avhandlingen «*Why was the great depression not so great in the Nordic countries?: Economic policy and unemployment*», påpeker Grytten at den store depresjonen fikk et mildere utfall i Norge og de øvrige nordiske landene, enn andre vestlige land. Depresjonen ble ikke bare mildere i de nordiske landene, men varte også over en kortere tidsperiode.⁵⁷

Til tross for en mildere og mer kortvarig depresjon i Norge og de nordiske landene, ønsker jeg å påpeke at krisen var alvorlig og fikk store konsekvenser også her. Særlig høy arbeidsledighet var en alvorlig konsekvens som varte helt frem til utbruddet av andre verdenskrig. Dermed kan det diskuteres hvorvidt krisen virkelig var kortvarig eller ikke, da arbeidsledighet går på realøkonomien og medfører store økonomiske konsekvenser for privatøkonomien. BNP per innbygger i Norge under den store depresjonen viser dog en nedgang på 4.4%, mens nedgangen i USA var på hele 30.8% i samme periode (se figur 1 fra

⁵⁵ Gram, «Bankkriser i Norge». *Norges Bank*, 29.10.22.

⁵⁶ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.217.

⁵⁷ Grytten, *Why was the great depression not so great in the Nordic countries?* [dp24-2006-ola-grytten.doc \(nhh.no\)](https://dp24-2006-ola-grytten.doc(nhh.no)).

Grytten under). Tallene i tabellen viser at det depresjonen var klart mildere for Norge enn andre land.⁵⁸

Figur 1:

Table 2. Fall in GDP per capita during the Great Depression.

	Fall in GDP per capita	High	Low
Australia	20.6	1925	1931
Austria	23.4	1929	1933
Belgium	10.0	1928	1934
Canada	34.8	1928	1933
France	13.3	1929	1935
Germany	25.0	1929	1932
Italy	6.4	1929	1934
Japan	9.3	1929	1931
Netherlands	16.0	1928	1934
New Zealand	17.8	1929	1932
Switzerland	6.7	1929	1935
UK	6.6	1929	1931
USA	30.8	1929	1933
W13	17.0	1929	1933
Denmark	3.6	1931	1932
Finland	6.3	1929	1932
Norway	4.4	1930	1932
Sweden	6.5	1929	1932
N4	5.2	1930	1932

Sources, Maddison 2003, Krantz 2001, Grytten 2004.

Selv om BNP sank med 4.4% i snitt i perioden, peker Sandvik på at det i Norges bunnår 1931, var et fall i norsk BNP på 8%.⁵⁹

Ikke bare var det et langt lavere tall i BNP per innbygger i Norge, men ifølge Sandvik, viser 1930-årene seg å være en periode med god økonomisk vekst for Norge- spesielt etter 1932. Totalt i perioden 1920-1940 økte den målbare økonomiske verdiskapningen med 70% per innbygger i Norge.⁶⁰

Sandvik peker på 3 viktige årsaker til at norsk vekst i perioden var overraskende. Krisen på 1920-tallet, kraftutbygging og utenlandske investeringer i Norge stoppet opp, reversering av den økonomiske globaliseringen. For Norge, som var avhengig av tilgangen til ytre markeder, førte dette til bekymring.⁶¹

Tar man disse tre årsakene under ett, kan det fremstå som overraskende at Norge opplevde en vekstperiode, samt at årsaken viser at det faktisk var en krise her til lands også. Spesielt primærnæringene fikk kjenne på krisens konsekvenser, der krisen ble særlig omfattende og langvarig. Dette hadde så klart en tydelig effekt på norsk økonomi, da en tredjedel av befolkningen var tilknyttet primærnæringer som jordbruk, skogbruk og fiske.⁶² Fremste årsak til den økonomiske veksten i perioden, hevder Sandvik å være fremskritt eller gevinster innen

⁵⁸ Grytten, *Why was the great depression not so great in the Nordic countries?* [dp24-2006-ola-grytten.doc \(nhh.no\)](https://www.nhh.no/oladp24-2006-ola-grytten.doc).

⁵⁹ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s. 217.

⁶⁰ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.189.

⁶¹ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.189.

⁶² Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.189-190.

hvalfangst, shipping og metallurgisk industri. Dessuten hadde den pågående elektrifiseringen og økt bruk av motoriserte kjøretøy en positiv effekt på utviklingen av norsk økonomi.

Industrien tok i bruk mer og mer elektromotorer og doblet antallet i løpet av 1930-tallet.⁶³

Det vises også at distriktene fikk en viktigere rolle for norsk næringsliv. Sandvik utpeker Sunnmøre som et viktig distrikt for norsk industri og peker på at det i perioden 1920-1940 ble opprettet hele 92 møbelfabrikker her. En viktig årsak til at Sunnmøre kunne drive møbelfabrikker, var fordi distriktet hadde strømforsyning.⁶⁴

Økningen i bruk av motoriserte kjøretøy, medførte også at varetransport kunne utføres lettere og raskere enn tidligere. Der man tidligere hadde brukt skip eller jernbane for å frakte varer, kunne man nå bruke kjøretøy og leverandører hadde et valg om raskeste og rimeligste løsningen for levering av sine varer. Sandvik påpeker dog at bil oftest ble brukt på kortere distanser, da det fremdeles var rimeligere å bruke jernbane eller skip for langdistansetransport.⁶⁵

I likhet med Sandvik, viser også Grytten til en mer alvorlig krise på 1920-tallet enn den store depresjonen. For hele mellomkrigsperioden peker Grytten på at av de nordiske landene var det Danmark som hadde best økonomi, Norge og Sverige var mer likestilt, mens Finland klart kom dårligst ut som Nordens fattigste land. Der Sandvik omtaler bankkrisen på 1920-tallet, utdyper Grytten krisen ytterligere. Årsakene til krisen på 1920-tallet var et resultat av både en internasjonal depresjon som følge av en over-opphetet økonomi sommeren 1920, samt en omlegging fra inflasjons- til deflasjonsøkonomi.⁶⁶ Denne teorien støttes også av Knut Kjeldstadli i boken *Aschehougs Norges Historie, Bind 10*. På s. 214 skriver Kjeldstadli at etterkrigsperioden på 1920-tallet hang sammen med et voldsomt prisfall og krise i verdensmarkedet, i kombinasjon med et kaotisk pengesystem. Kjeldstadli peker på at en krise i verdensmarkedet måtte ramme et marked innen eksport. Eksport var en av Norges største og viktigste næringer, noe som betydde at særlig norsk skipsfart ble rammet og hele en tredjedel av Norges handelsflåte ble satt i opplag.⁶⁷

I figuren under, hentet fra Gryttens avhandling, «*Why was the great depression not so great in*

⁶³ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.210

⁶⁴ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.211

⁶⁵ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.211

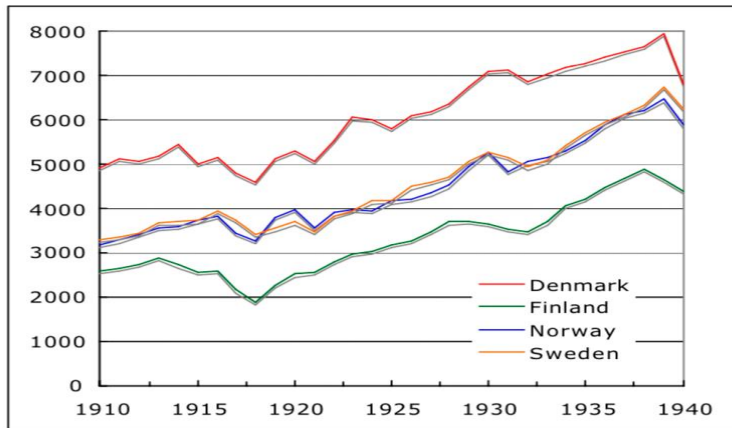
⁶⁶ Grytten, *Why was the great depression not so great in the Nordic countries?* [dp24-2006-ola-grytten.doc \(nhh.no\)](#).

⁶⁷ Kjeldstadli, *Aschehougs Norges Historie: Bind 10*, (Oslo: Aschehough & Co, 2005). S. 214.

the Nordic countries? : Economic policy and unemployment», ser man at nordisk økonomi var verst under krisen som inntraff på 1920-tallet, sammenlignet med den store depresjonen.⁶⁸

Figur 2:

Chart 1. GDP per capita in PPP 2003 US\$ for the N4 1910-1940.

Sources, UN 2005, Krantz 2001, Hjerpe 1996, Grytten 2004, Hansen 1977, Maddison 2003.

Krisen på 1920-tallet var med andre ord en tøffere økonomisk krise for Norge, og de øvrige nordiske landene, enn den store depresjonen. At Norge akkurat hadde kommet seg gjennom en krise som medførte endringer i økonomi og næringer, førte igjen til at landet var bedre rustet til å håndtere den store depresjonen, dette råder det liten tvil om. Samtidig preget den store depresjonen også norsk økonomi. Hvilke tiltak ble satt inn for å dempe konsekvensene av den store depresjonen i Norge?

Grytten skriver allerede i første avsnitt i sin avhandling at Norge gikk bort fra gullstandarden som norsk valuta, for å snu den negative økonomien. Han påpeker at dette var selve nøkkelen og hovedforklaringen til en mildere depresjonsøkonomi, ikke bare i Norge, men for Norden generelt. Å endre norsk pengeøkonomi fra gullstandard til en mer inflasjonær pengepolitikk bidro til både et mildere utfall og en raskere oppbygging av økonomien.⁶⁹

Gullstandarden er noe som også vil ha betydning for besvarelsen av denne oppgaven.

Gullstandard er kort fortalt et pengesystem hvor loven har fastsatt at pengeenheten skal inneholde et visst gullinnhold, som også er fastsatt av loven. Sentralbanken er pliktig til å

⁶⁸ Grytten, *Why was the great depression not so great in the Nordic countries?* [dp24-2006-ola-grytten.doc \(nhh.no\)](#).

⁶⁹ Grytten, *Why was the great depression not so great in the Nordic countries?* [dp24-2006-ola-grytten.doc \(nhh.no\)](#).

veksle sedler i gull, samt kjøpe gull med sedler.⁷⁰

20. september 1931 forlot Storbritannia gullstandarden, hvorpå Norge fulgte etter syv dager senere. Utfordringen med å forlate gullstandarden, var å finne holdepunkter å knytte valutaen opp imot. Valutaen ble derfor holdt flytende, men med et klart mål om å unngå svingninger i kursen. I denne perioden fungerte britiske pund som en internasjonal reservevaluta. Frakt i norsk skipsfart var fastsatt i britiske pund i en lang periode etter at Storbritannia forlot gullstandarden, noe som førte til at både norsk skipsfart og norsk eksportnæring tapte inntekter på at Storbritannia forlot gullstandarden. I 1933 stabiliserte økonomien seg, og Norges Bank fortsatte å styre kronkursen etter det britiske pundet frem til 1939.⁷¹

At den store depresjonen både ble mer kortvarig og mildere i Norge og de øvrige nordiske landene, er noe både Grytten, Sandvik og Kjeldstadli, med flere, er enige om. Årsakene som de legger frem som begrunnelse for dette varierer og viser at det ikke var en sort/hvit situasjon, men at det var en kombinasjon av flere faktorer.

⁷⁰ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Gullstandard», av Preben Munthe. 30.10.22. [gullstandard – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/gullstandard).

⁷¹ *Norges Bank*, Norge forlater Gullstandarden. 30.10.22. [Norge forlater gullstandarden \(norges-bank.no\)](https://norges-bank.no).

3. NORSK PRESSEBLIKK PÅ AMERIKANSK BØRSKRAKK

Det første analysekapittelet skal omhandle norsk presses omtale av børskraket på Wall Street i New York i oktober 1929, en måned før og de to første ukene etter. Problemstillingen for kapittelet er: *«Hvordan vurderte norske aviser det amerikanske aksjemarkedet like før, og umiddelbart etter børskraket? Er det noen forskjell i hvordan avisene ordlegger seg?»*

Ved å se på et utvalg norske aviser skal jeg undersøke hvilken informasjon de aktuelle avisene publiserte, og hvorvidt det er ulikheter i hvordan avisene ordla seg. Er det for eksempel forskjell på hvordan et økonomimagasin som Farmand valgte å informere sine lesere, kontra dagsavisen Aftenposten?

Det at konsekvensene av børskraket ble så store og omfattende som de ble, er årsaken til at jeg ønsker å se nærmere på hvordan norsk presse valgte å prioritere nyhetene til norske lesere i nærliggende periode før og etter børskraket. I dette kapittelet vil jeg se nærmere på avis-/magasinartikler i perioden 01.10.1929-15.11.1929. Perioden for dette analysekapittelet er delt inn i to: 01.10.-27.10.29, som utgjør de siste ukene før børskraket var et faktum, og 28.10.-15.11.29, som inkluderer børskraket og de to første ukene etter. Denne oppdelingen er gjort for å gjøre analysen mer oversiktlig, men også lettere å jobbe med.

I arbeidet med analysen er det benyttet både kvalitativ- og kvantitativ forskningsmetode. Kvalitativ metode er brukt for å både se på hva avisene faktisk skrev om trusselen rundt et børskrakk, samt når realiteten slo inn. Var det forskjell på hvordan de utvalgte kildene ordla seg?

Kvantitativ metode er benyttet for å se på forekomsten av antall publiserte artikler blant avisene, og hvorvidt det var en forskjell i antall publiseringer blant det utvalgte presse materialet. Har antall publiseringer noe å si om hvordan de forskjellige avisene vurderte situasjonen på Wall Street?

Det har vist seg å være utfordrende å finne aviser med både sosial-demokratisk og liberal profil for dette aktuelle kapittelet, men ved å lese gjennom avisene flere ganger, har det dukket opp noen relevante artikler i alle de utvalgte avisene.

Jeg har valgt å bruke Arbeiderbladet som avis for sosial-demokratene i HIS350-oppgaven. Arbeiderbladet har dog svært få artikler og notiser om børskraket i New York i perioden rundt børskraket. Ved å lese gjennom avisutgavene for perioden 01.10-15.11.29, kommer det frem at kapitalistiske nyheter ikke er av prioritet i det hele tatt. Arbeiderbladets artikler i

denne perioden omhandler primært innenriksnyheter, arbeiderenes rettigheter og sosialdemokratiske nyheter. De internasjonale nyhetene som blir omtalt, er primært om sosialdemokratisk vinning i andre land, politisk posisjon og igjen; arbeiderenes rettigheter.

De fleste kildene for analysen vil være norske dagsaviser, men det norske ukebladet *Farmand* er også med. *Farmand* blir tatt i bruk, da det var et ukeblad som var spesielt rettet mot økonomi og handel, noe som er særdeles relevant for denne analysen. Er det forskjell i hvordan et ukeblad rettet mot handelsnæringen omtalte børskrakket, kontra en norsk dagsavis?

Utvalget av aviser som er benyttet har en bred variasjon av lesere og står i kontrast til hverandre. Hvordan har de ulike avisene/magasinene valgt å skrive om børskrakket? Kommer det tydelig frem hvem leserne av avisene kan være?

Flere av avisene har publisert informasjon som er sendt til avisredaksjonene som spesialtelegram. Spesialtelegrammene har ikke noen videre utdypning eller forklaring på hvem som er avsender, men videre undersøkelser kan tyde på at de kommer fra aktører som har en privat avtale med avisene, fremfor offentlig informasjon som ble sendt fra kjente telegramaktører, som for eksempel Reuters. Eksempelvis har Norges handels- og sjøfartstidende flere publiseringer som er merket med «*Spesialtelegram*». Under «*Spesialtelegram*», står det videre: «*fra våre privatkorrespondenter*».

Det blir en kronologisk analyse, som tar for seg aktuelle artikler fra det utvalgte kildematerialet.

I arbeidet med avismaterialet har Nasjonalbibliotekets avisarkiv på www.nb.no blitt benyttet. Helt i starten av arbeidet, ble også arkivet til aftenposten.no tatt i bruk, men der fantes bare dagsutgavene, mens nasjonalbiblioteket hadde alle utgavene. Nasjonalbiblioteket har derfor vært prioritert for tilgang til avisarkivene, i tillegg til innbundet *Farmand*-bind. Hver utgave av alle de utvalgte kildene har blitt gjennomgått fra perm til perm. Jeg har valgt å lese gjennom alle utgavene, fremfor å benytte meg av søkeordtjenesten til nasjonalbiblioteket, fordi jeg så at det var lett å gå glipp av relevant informasjon ved bruk av søkeordtjenesten.

3.1. Børskrakket 1929: Lyn fra klar himmel?

Det har blitt sagt at børskrakket på Wall Street i oktober 1929 kom som lyn fra klar himmel. Knut Kjeldstadli er, som tidligere nevnt, en av historikerne som mener dette. Kjeldstadli har

sitert Mr. Wall Street, Sidney Weinberg, for å støtte denne oppfatningen. Weinberg skal ha beskrevet børskrakket som et tordenskrall som slo alle over ende, og at de som jobbet på Wall Street ble like overrasket som resten av befolkningen.⁷² Sydney Weinberg var en sentral person under børskrakket på Wall Street, og det kan godt tenkes at det faktisk følte som et slikt sjokk som han beskriver- at børskrakket følte som et tordenskrall som slo alle over ende. Men kan det tenkes at Weinberg, også kjent som Mr. Wall Street, uttalte seg slik om situasjonen, for å redde sitt eget rykte? Eller for å unngå at den amerikanske børsen ble ansett som utrygg? At utsagnet var for å dempe kritikken?

Dette er spørsmål som jeg ikke kan besvare, fordi jeg ikke har noe holdepunkt for å uttale meg om hvordan Sydney Weinberg opplevde børskrakket. Det jeg derimot kan se på, er kilder fra datiden, som kanskje kan gi et svar på hvorvidt børskrakket faktisk var en overraskende hendelse, eller om det allerede forelå en forventning om at børsen kom til å kollapse.

Det er derimot uenighet rundt hvorvidt børskrakket var en plutselig og uventet handling. Flere historikere og forskere er uenige, og det fremstår som at det generelt har oppstått en endring i dette synet. Nyere forskning og undersøkelser, understøtter at børskrakket ikke var noen uventet hendelse. Ian Kershaw hevder ikke like lett å forutse børskrakket i datiden, men at man i ettertid ser at en overopphetet amerikansk økonomi på 1920-tallet, var den overhengende årsaken. Kershaw skriver fra et europeisk perspektiv, hvor han påpeker at svært få, om i det hele tatt noen, kunne forutse de økonomiske utfordringene som skulle oppstå etter første verdenskrig. Han påpeker også at det selv i dag er stor uenighet i årsakene til børskrakket.⁷³ Her ser det ut som at Kershaw omtaler mellomkrigstidens økonomiske utfordringer i Europa på generell basis, men det kan også tolkes og knyttes opp mot børskrakket og den påfølgende store depresjonen. Spesielt utsagnet om at svært få, om noen i det hele tatt, kunne forutse krisen, er interessant dersom det knyttes opp til artiklene i min analyse. Her fremkommer det nemlig at det ikke var helt uventet, og artiklene tyder på at det forelå en viss forståelse for krisen, samt at dette ble delt med både norske og internasjonale aviser. Det skal dog legges til at avisartiklene også bærer preg av at sentrale økonomer, banksjefer og president Hoover, kom med hyppige utsagn som motbeviste utsagnene om en økonomi som var i ferd med å sprekke. Dette roet nok befolkningen, og kan tolkes dithen at befolkningen ikke innså alvorret.

⁷² Kjeldstadli, *Dei harde trettiåra*, (Oslo: Det norske samlaget, 2021) s. 10.

⁷³ Kershaw, *To hell and back*, (New York: Penguin Books, 2015) s. 150.

3. oktober 1929 hadde Farmand et spennende tema i sin faste spalte «Pengemarkedet». I den lille ingressen til artikkelen står det: «*Stramme pengemarkeder. Svakt aktiemarked i New York, voldsomme kursfald i London og Amsterdam. Holder høikonjunkturen paa a ebbe ut?*»⁷⁴

Artikkelen gir uttrykk for et svært usikkert børsmarked, og mener at den usikre stemningen som har pågått de siste ukene, er starten på børs krisen som de har ventet på i lengre tid. Utviklingen på storbørsene har lenge blitt hauset opp og det har vært gode penger å tjene på aksjemarkedet, men at det nå fryktes et alvorlig tilbakefall.

I artikkelen står at det har vært en usikker stemning på børsen *de siste ukene*. Det er ikke poengtert hvor mange uker, men siden denne utgaven av Farmand er fra 3. oktober, så tyder det på at usikkerheten i hvert fall har pågått siden september. Dette er det første hintet om at børs krakket kanskje ikke var så plutselig likevel.

På den andre siden, så nevnes økonomisk krise i «den gamle verdenen» som over, og at også den «gamle verdenen» har fått tatt del i det økonomiske velværet som USA lenge har vært en del av. «Pengemarkedet» hevder at det lenge har vært ventet at USA skulle ende opp i depresjonsøkonomi på lik linje med «den gamle verdenen», men at det nå ser ut som at de klarer å unngå dette.⁷⁵

Min tolkning av denne informasjonen er at Farmand mente at en børs krise var nærliggende, men at de ikke anså faren som tilstrekkelig stor med tanke på å havne i en depresjonsøkonomi - i hvert fall ikke den samme som andre verdensområder opplevde etter første verdenskrig.

Spalten «Pengemarkedet» hadde som formål å informere Farmands lesere om det internasjonale pengemarkedet, og Wall Street og amerikansk økonomi var ofte et sentralt tema i spalten. Denne gjeldende artikkelen fra Farmands første oktoberutgave, 3. oktober, viser at Farmand følger amerikanske børsnyheter nøye og er tidlig ute med å vurdere det amerikanske børs markedet som usikkert og på bristepunktet. Fem utgaver av Farmand ble utgitt i oktober 1929, og i alle fem utgavene er børs markedet, og da spesielt urolighetene på Wall Street, omtalt. Fire av oktoberutgavene ble utgitt før børs krakket var en realitet, og alle disse bygger og støtter opp om hva som er i ferd med å skje. Dette kan anses som et stort varsku, og det er noe usikkert hvor seriøst leserne tok til seg denne informasjonen, men med tanke på at Farmand var et troverdig magasin, så er det naturlig å tenke at leserne fikk en forståelse av alvoret.

⁷⁴ R.E.S., «Pengemarkedet», Farmand. 03.10.1929.

⁷⁵ R.E.S., «Pengemarkedet», Farmand. 03.10.1929.

Dersom man ser på Norges handels- og sjøfartstidende derimot, så får ikke jeg inntrykk av at de tok situasjonen like seriøst. Norges handels- og sjøfartstidende var et talerør for sjømenn og handelsstanden i Norge, og var således rettet mot mye av de samme leserne som Farmand. Forskjellen mellom de to er at Farmand var et ukeblad, mens Norges Handels- og sjøfartstidende var en dagsavis med 6 utgivelser per uke. I løpet av hele oktober ble det utgitt 27 utgaver av Norges Handels- og sjøfartstidende, mens 23 av disse utgavene var i perioden 01.10-27.10.- altså før man etter dagens beregning hevder at børskrakket oppsto. Av de 23 aktuelle utgavene, er krisetid på den amerikanske børsen omtalt 10 ganger, så litt under halvparten av utgavene. Frem til 19.10. er dog situasjonen på Wall Street bare omtalt i tre artikler. 02. oktober hadde Norges handels- og sjøfartstidende en liten notis på s.5 med overskriften «*Kursfald i New York*». Dette fremsto mer som en informasjonsnotis, fremfor en stor og alvorlig sak. Det ble meldt at det ikke var grunn til bekymring, men at det var et fall på over 200 millioner dollar på børsen dagen før.⁷⁶

Videre skulle det ta hele 6 dager til før avisen nevnte noe om Wall Street igjen. Da ble det på s. 2 av utgaven ble det meldt om mer stabile tall på både New York og London børsen. I New York var det også en fast og stigende tendens, kjøperne var i humør for å handle aksjer, og dagslånsrenten var på 6.6pct. Dette var en liten notis med overskriften «*Børsen fastere igjen*», som var lett å overse, noe som kan indikere at det ikke var nyheter av prioritert sort.⁷⁷ Neste gang Norges handels- og sjøfartstidende nevnte situasjonen på Wall Street var ytterligere 3 dager senere. «*Haab om amerikansk diskontonedsettelse*» ble da publisert på førstesiden med informasjon fra et spesialtelegram fra London. Et rykte om en diskontonedsettelse innen nær fremtid var hovedtemaet for telegrammet. Samtidig ble det meldt om stor oppgang på New York-børsen dagen før. Det ble videre informert om at sjefen for National City Bank of New York, Charles Mitchell, hadde uttalt seg om at den siste tidens kursfall bare var forbigående hendelser og ikke ga grunn til bekymring. Mitchell hevdet også at de viktigste industriene gjorde det godt, noe han begrunnet sin manglende bekymring for det amerikanske børsmarkedet med.⁷⁸

Norges handels- og sjøfartstidende videreformidlet informasjon som de fikk tilsendt via telegramtjenesten, men det fremstår ikke som at det er utført noe videre journalistikk utover å publisere informasjonen de har mottatt. Avisen har valgt å ikke skrive artikler med egne

⁷⁶ M, «Kursfald i New York», Norges Handels- og sjøfartstidende, 02.10.1929.

⁷⁷ M, «Børsene faster igjen», Norges Handels- og sjøfartstidende 08.10.1929.

⁷⁸ M, «Haab om amerikansk diskontonedsettelse», Norges Handels- og sjøfartstidende, 11.10.1929.

tanker og tolkninger rundt situasjonen slik som Farmand har gjort. Farmand har tatt informasjonen som de hadde mottatt og gjort en analyse av utviklingen, slik «Pengemarked»-artikkelen fra 3. oktober er et eksempel på.

Det fremgår også av de 3 innleggene fra Norges handels og sjøfartstidende at situasjonen ble nedhauset, det ble gjort klart at det ikke var grunn for bekymring og at alt sto bra til med amerikansk økonomi. Slik situasjonen kan tolkes i dag, så spiller slike uttalelser kanskje en viktig rolle i hvorfor børskraket ble ansett som en uforutsett krise- som lyn fra klar himmel. Befolkningen ble informert om at det ikke var noen overhengende fare, og dermed ble også sjokket stort når krisen var et faktum.

19. oktober 1929 publiserte Norges Handels- og sjøfartstidende en liten notis på utgavens førsteside med overskriften: «*Sterkt kursfald i New York i gaar*». Notisen er liten, kort og konsist, men på grunn av den sentrale plasseringen på førstesiden og den store overskriften, var det lett å få øye på notisen. Som overskriften sier, så omhandler notisen et kraftig fall i aksjekursen. Som eksempel forklares det at General Motors opplevde en nedgang i antall solgte biler allerede i september, med en nedgang fra 173.000 solgte biler i august til 145.000 solgte i september.⁷⁹

Fra og med denne dagen ble situasjonen på børsmarkedet og da spesielt på Wall Street, langt mer omtalt i Norges Handels- og sjøfartstidende. Situasjonen ble etter denne dagen omtalt i 7 utgaver og alle utgavene omtalte situasjonen på avisens første side. Dette kan være en indikasjon på at avisen begynte å vurdere situasjonen på Wall Street som usikker og på bristepunktet. Det at omtalene er publiseringer av spesialtelegram tyder på at det ikke bare er Norges handels- og sjøfartstidende som begynte å innse alvorret, men også andre sentrale og internasjonale medier, blant andre New York Times, som blir nevnt flere ganger i disse publikasjonene av spesialtelegram.

To dager senere kom derimot det første tydelige tegnet på at den amerikanske børsen sto ovenfor et mulig krakk. Denne dagen publiserte Norges handels- og sjøfartstidende et spesialtelegram med sentral plassering på førstesiden og overskriften «*Børsboblen i Newyork brister*». Spesialtelegrammet melder om kraftige kursfall på lørdag med en nedgang på hele 8.5 millioner dollar, hvor småspekulanter endte opp med å miste all sin fortjeneste. Flere forsøk på å stoppe fallet sviktet, og det viste seg at den siste uken hadde aksjekursen falt med

⁷⁹ Spesialtelegram, «*Sterkt kursfald i New York i gaar*», s. 1, Norges handels- og sjøfartstidende, 19.10.1929.

28.8 points, totalt 57 points siden første september. Ifølge denne notisen omtalte Daily Express denne situasjonen som at børsboblen i USA var i ferd med å sprekke. Det skrives videre at den økonomiske boomer allerede var «drept» både i London og i Berlin, og at det nå var New York som sto for tur. Ifølge spesialtelegrammet var det økonomiske grep som ble gjort av England den siste tiden, og dets påvirkning som hadde skyld i at børsen på Wall Street var på bristepunktet.⁸⁰ Dette er et utsagn jeg finner spesielt interessant, da litteratur som er brukt i oppgaven her omtaler denne «boble-økonomien» til USA og hvorvidt både President Hoover og medlemmer av Federal Reserve, allerede i 1928 gjorde grep for å få USA ut av den økonomiske boblen. Ifølge Randall E. Parker, skrev guvernørene i Federal Reserve et brev, datert 02. februar 1929, hvor de informerte om at det ikke lenger var et spørsmål om hvorvidt et børskrakk ville oppstå, men når.⁸¹ Dersom man ser på den informasjonen og hvorvidt Englands økonomiske endringer med diskontoforhøyelse førte til at boblen sprakk, så kan man kanskje tenke at Englands endringer førte til at børskraket ble fremskyndet, men kanskje ikke direkte skyldig for at børs-boblen bristet?

Publiserte telegram fra perioden 19. oktober 1929 – 27. oktober 1929, viser at det var stor usikkerhet og nervøs stemning på børsen- ikke bare på Wall Street, men på verdensbasis. Dersom man ser på forskjellene mellom Farmand og Norges handels- og sjøfartstidende, ser man at sistnevnte hadde en mer informativ og direkte fremtoning, uten videre undersøkelser og spekulasjoner. De publiserte kort og konsis informasjon som var mottatt fra telegramtjenesten. De har heller ikke publiseringer i hver utgave, men i underkant av halvparten av utgavene- primært fra de siste dagene før børskraket var en realitet. Arbeiderbladet er et godt eksempel på den rake motsetning til både Farmand og Norges handels- og sjøfartstidende. Arbeiderbladet fremstår som at det nesten var helt irrelevant informere sine lesere om den økonomiske situasjonen i Amerika. Der nevnes ikke børsen i det hele tatt før etter børskraket var en realitet, noe som har gjerne en naturlig sammenheng med at avisens formål om å være talerør for de norske arbeiderne og arbeiderklassen.

Aftenposten var en avis som jeg forventet mer informasjon fra. I og med at dette var en av landets største aviser, med to daglige utgaver (morgen- og aftenutgavene) 6 dager i uken, samt A-magasinet (som inneholdt kulturnyheter) med en utgave per uke, i tillegg tre ukentlige utgaver av Aftenpostens landsdekkende avis Ukes Nytt, forventet jeg at deres lesere mottok

⁸⁰ M, «Børsboblen i Newyork brister», Norges Handels- og sjøfartstidende, 21.10.1929.

⁸¹ Parker, *Reflections on the great depression*, (Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2002) s. 4.

daglige oppdateringer på børs og økonomi på verdensbasis. Aftenposten hadde riktignok daglige børs- og bankoppdateringer på Børs- og Bank sidene, men sjelden at Wall Street i det hele tatt ble nevnt- til tross for at det var verdens største og mektigste børs. Med unntak av et par tilfeller hvor det hintes om dårlige tider i USA, men da i helt andre sammenhenger hvor det er den norske børsen og norsk og britisk diskontoforhøyelse som blir omtalt, er ikke børsen på Wall Street nevnt en eneste gang i perioden 01.10.- 09.10.

10.10.29 har Aftenpostens morgenutgave en artikkel på Børs og bank siden med overskriften: «*Foran konjunkturomslag?*». Her spekuleres det i om den siste tidens hendelser på børs- og pengemarkedet vil føre til et økonomisk tilbakeslag, og hvorvidt dette eventuelt vil være et forbigående tilbakeslag eller om det «virkelig er en deflasjon vi går i møte». ⁸² Forfatteren av denne artikkelen stiller spørsmål om hvorvidt Federal Reserve vil ende opp med å stramme inn kapitalkreditten mer enn kapitalknappheten, og at dersom dette skjer, vil det garantert føre til deflasjon.

Dette er en artikkel som kan tyde på at Aftenposten også begynte å se at det var situasjoner på det amerikanske børsmarkedet som tydet på at en endring var på vei til å bli en realitet.

I likhet med Norges handels- og sjøfartstidende kom ikke Aftenposten med ny oppdatering fra det amerikanske børsmarkedet før 19. oktober. Nok en gang er det i morgenutgaven og på utgavens børs- og bank side. Overskriften på gjeldende artikkel er: «*Har haussen i New York fått et alvorlig knekk?*» og omhandler depresjonen på New York-børsen og dens påvirkning på det synkende varemarkedet. Her nevnes Federal Reserves forsøk på å ta kontroll over trustfondene for å danne en sikkerhet for aksjemarkedet, men at styresmaktene nå har gått bort fra denne strenge økonomipolitikken fordi det er for utrygt. Artikkelen omhandler det internasjonale pengemarkedet, og hvordan det hele er satt sammen, hvordan et lands økonomi kan påvirke et annet. I denne sammenheng; det amerikanske pengemarkedets effekt på den spanske pesetas. ⁸³ Artikkelen inneholder mye relevant informasjon og knytter det internasjonale pengemarkedet sammen. Det fremlegges at det er viktig med en snarlig løsning på situasjonen og at amerikanske styresmakter må ta kontroll og stabilisere situasjonen snarest.

⁸² ukjent «Foran konjunkturomslag?» Aftenposten, morgenutgave 10.10.1929 s. 7.

⁸³ ukjent, «Har haussen i New York fått et kraftig knekk?» Aftenpostens morgenutgave, 19.10.1929.

Det som jeg finner interessant med denne artikkelen, er at forfatteren allerede her, 19. oktober, omtaler situasjonen som en «depresjon på New York-børsen».⁸⁴

I dag blir 23. oktober 1929 omtalt som starten på børskrakket, mens 29. oktober var krakket en realitet, samt at sistnevnte dato markerer starten på den store depresjonen. Dersom norske aviser omtalte situasjonen som en depresjon allerede flere dager i forveien, gir ikke dette grunnlag for å se på 19. oktober som starten på børskrakket? Dette er noe man bare kan spekulere i, og her er det også viktig å presisere at oppfatningen av historiske hendelser er forskjellig fra person til person. Børskrakket i 1929 hadde flere svingninger i tiden før realiteten virkelig var unngåelig, så eksakt dato er vanskelig å fastsette, samtidig som at fastsatte datoer kan gjøre perioden lettere å forstå, uten at de nødvendigvis er 100% fasit.

Artikkelen viser også til tidligere forsøk som er gjort for å stoppe depresjonen på børsmarkedet i New York, noe som må tyde på at børskrakket umulig kunne kommet som lyn fra klar himmel, slik som er omtalt innledningsvis i dette kapitlet. En artikkel fra norske Aftenposten, er selvsagt ikke grunnlag nok for å bekrefte eller avkrefte hvorvidt børskrakket kom som lyn fra klar himmel, men det bidrar til en undring på hvorvidt et børskrakk og en økonomisk depresjon var forventet av datidens befolkning. Nedhausing fra sentrale politikere og økonomer bidro trolig til å dempe bekymringene, men det er tydelig at det var informasjon som advarte mot konsekvensen i forkant av krisen.

3.2. Ukene før børskrakket

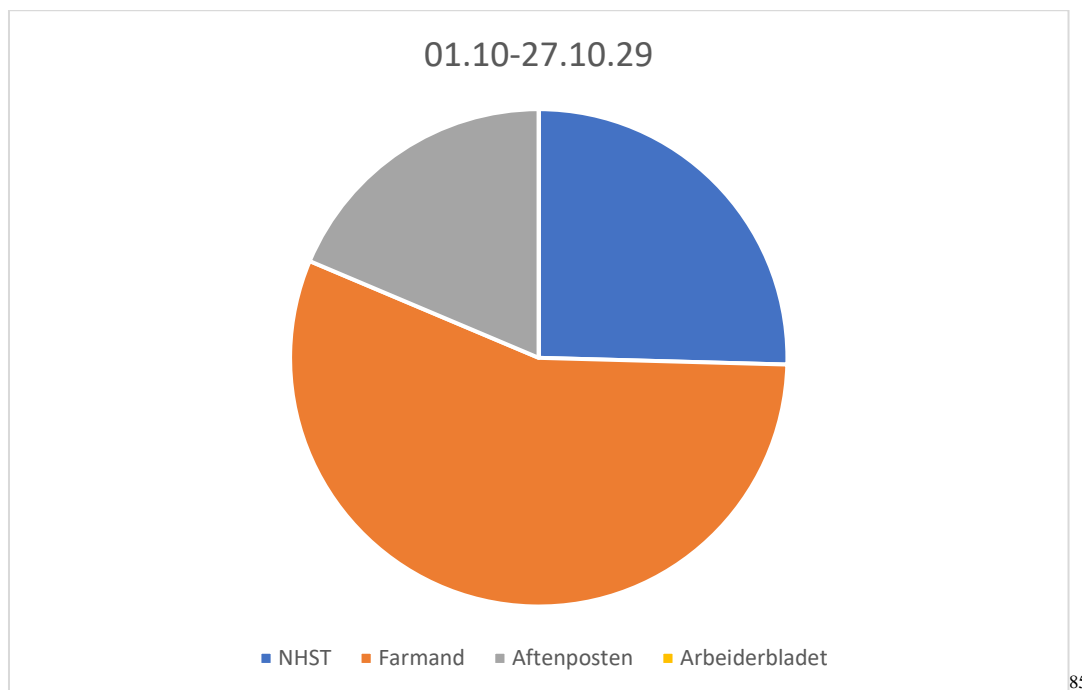
Ved å gå gjennom de utvalgte avisene for perioden 01.10.1929-27.10.1929, viser det seg at det er stor variasjon i hyppigheten av publiserte artikler som omhandlet det ustabile børsmarkedet i New York. Farmand publiserte oppdateringer og lange artikler om den mulige og reelle faren for et børskrakk på Wall Street i hver utgave i denne perioden, altså 4 av 4 utgaver. Arbeiderbladet hadde 23 utgivelser i samme periode, men har ikke nevnt børsen på Wall Street en eneste gang.

Norges Handels- og sjøfartstidende hadde også 23 utgivelser i denne perioden, hvorpå uroligheter på Wall Street og et potensielt børskrakk er nevnt 10 ganger, noe som utgjør 45,47% av alle utgavene i perioden.

⁸⁴ ukjent, «Har haussen i New York fått et kraftig knekk?» Aftenpostens morgenutgave, 19.10.1929.

Aftenposten hadde 48 utgivelser i perioden, og jeg har da bare tatt med morgen- og aftenutgavene, da Ukens Nytt var en oppsummering av ukens utgaver og A-magasinet omhandlet kunst- og kulturnyheter. Av de 48 utgavene i beregningen, var Wall Street og urolighetene nevnt 16 ganger, noe som utgjør en prosentandel på 33.33%.

Figuren under viser andelen publiseringer per avis. Arbeiderbladet er tatt med i beregningen, men siden de ikke prioriterte nyheter fra Wall Street i det hele tatt, har ikke de fått plass i diagrammet.

Ut fra denne analysen ser man at Farmand var tidlig ute med å omtale en mulig krise, både børskrakk og depresjon ble nevnt i flere av artiklene til magasinet. Farmand jobbet med informasjonen som de mottok og publiserte utfyllende artikler som inneholdt både fakta og spekulasjoner rundt situasjonen. Norges handels- og sjøfartstidende og Aftenposten, publiserte primært telegrafnyheter. I begynnelsen ble informasjonen for begge avisene publisert som små notiser på faste steder i avisene, men etter hvert som at situasjonen tilspisset seg og børsmarkedet ble mer og mer urolig, ble også telegrammene rykket frem til første eller andre side på begge avisene. Dette er noe som forteller meg at begge avisene

⁸⁵ Figur 1: Alle tall i figuren er hentet fra utgivelser av Norges Handels- og sjøfartstidende (her merket som NHST), Farmand, Aftenposten og Arbeiderbladet i perioden 01.10-27.10.29. Med unntak av Farmand, er utgavene funnet på www.nb.no.

vurderte situasjonen som mer kritisk jo nærmere børskrakket man kom. Hyppigheten av publiseringer økte også for begge avisene etter midten av oktober.

Basert på artiklene fra de utvalgte avisene, og antall lesere som de nådde ut til samlet sett, så er det vanskelig å sitte etter å ha gått gjennom dette, og samtidig tenke at børskrakket oppsto som lyn fra klar himmel. Samtidig er det lett å sitte i ettertid, både med historisk kunnskap om perioden 1929-1935 samlet sett, i tillegg til å ha tolket et stort antall aviser/magasin, og hevde at befolkningen burde forutsett børskrakket. Det er også viktig å huske på at store deler av de publiserte artiklene/telegrammene for perioden, inneholdt informasjon om beroligende uttalelser fra sentrale bankmenn, økonomer og ikke minst; president Hoover. Dette var også gjerne med på å forsterke troen om at situasjonen var under kontroll- til tross for dårlige nyheter. I tillegg svingte børsmarkedet opp og ned, og det var vanskelig å se realiteten og at dette var mer alvorlig enn tidligere svingninger.

Vurderingene til norske aviser ser i hvert fall ut til å ha endret seg jo nærmere børskrakket man kom, situasjoner som de i begynnelsen kanskje ikke vurderte til å være kritiske og viktige, ble etter hvert høyere prioritert og en mer sentral plassering i utgavene.

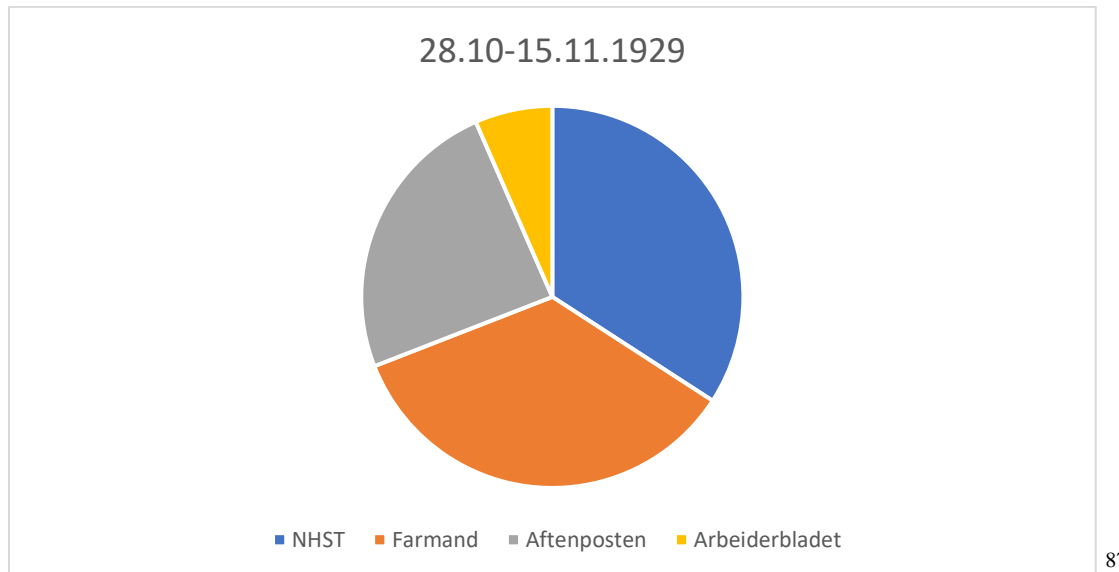
3.3. Boblen sprakk, børskrakket ble en realitet

29.10.29 er som nevnt datoen som blir betegnet som dagen for børskrakket på Wall Street, men som kildene viser så var det ikke en enkelt dag som utløste krakket. Allerede i dagene før omtalte norsk presse børskrakket på Wall Street. Utfra hyppigheten til publiserte nyheter i dagene før krakket ser det ut som at norsk presse vurderte nyhetene som viktige. Dagen før Black Tuesday, 29. oktober, hadde Norges handels- og sjøfartstidende to artikler med tilknytning til Wall Street krisen; «*Amerikansk diskontonesætelse*» på førstesiden, basert på et spesialtelegram, samt «*Børskrisen*» på s. 3.⁸⁶

For Aftenposten har jeg kun klart å finne aftenutgaven fra dagen før, og der er ikke børs krisen eller Wall Street nevnt i det hele tatt. Av de utvalgte avisene, er det altså kun i Norges handels- og sjøfartstidende som hadde informasjon om børs situasjonen denne dagen, noe jeg syntes var interessant, da dette må ha vært helt på kokepunktet til den amerikanske børsen. Til tross for dette, som figuren under viser, så ble nyheter om børskrakket delt hyppigere for de

⁸⁶ Norges Handels- og sjøfartstidende, [Norges Handels og Sjøfartstidende, mandag 28. oktober 1929 \(no\)](#).

fleste aviser i perioden 28.10-15.11.29, sammenlignet med perioden før børskrakket. Dette kan bidra til å støtte under påstanden om at børskrakket kom som lyn fra klar himmel, og at pressen på et generelt grunnlag, ikke reagerte før etter at børs-boblen sprakk. Samtlige av de utvalgte avisene hadde en betraktelig stor økning i antall publiserte børskrakk saker. Det spennende med figuren under, annet enn at antall omtaler i alle avisene økte, er at også Arbeiderbladet prioriterte å publisere nyheter om børskrakket. Det var ikke mange artikler, men 3 av 23 utgaver i perioden 28.10-15.11.29, omhandlet børskrakket.

31.10 publiserte Arbeiderbladet informasjon basert på et spesialtelegram som de hadde mottatt. Artikkelen «*New York-børsens sammenfall*» informerte om at sammenbruddet på New York børsen hadde ført til mange tragiske ulykker. Det nevnes blant annet sammenbruddet har ført til at flere småspekulanter ble ruinert, samt at flere selvmord omtales:

«I Provence styrtet en grosserer død om da han leste kurslistene. I New York kastet en eigarhandler sig ut fra 10. etasje og knustes mot stembrolegningen. En forsikringsdirektør i Kansas City har skutt sig og hundrevis av småspekulanter har måttet legges inn på nerveklinikker og sinnsykehospitaler.»⁸⁸

⁸⁷ Figur 2: Alle tall i figuren er hentet fra utgivelser av Norges Handels- og sjøfartstidende (her merket som NHST), Farmand, Aftenposten og Arbeiderbladet i perioden 28.10.-15.11.29. Med unntak av Farmand, er utgavene funnet på www.nb.no.

⁸⁸ ukjent, «New-York-børsens sammenfall», Arbeiderbladet, 31.10.1929 s. 6.

Videre skrives det om sinte småspekulanter som har trukket ut i gatene og laget opptøyer i fortvilelse over at de i løpet av fire dager hadde mistet alt de hadde jobbet og kjempet for hele livet.⁸⁹

Forskjellen på formuleringen av telegrammet som er publisert i Arbeiderbladet, kontra de som er publisert i de øvrige avisene, er at de omhandler de personlige tragediene. Arbeiderbladet har ikke prioritert å skrive om tall, penger og papirer. De har skrevet om menneskene, hvordan dette berørte spesielt småspekulantene. Til sammenligning gjorde også Aftenposten det to dager tidligere. Da hadde Aftenpostens aftenutgave en større sak angående børskrakket i New York- på førstesiden. Denne artikkelen, «Krisen er ennå over Wall Street», er basert på et spesialtelegram til Aftenposten, og tar for seg den kraftige nedgangen på det amerikanske børsmarkedet, men også overveldende dimensjoner blant publikum, selvmord og personlige tragedier. Det skrives også at bankene og myndighetene drøfter hvorvidt de skal opprette et fond for å støtte børsen.⁹⁰ Artikkelen er skrevet i en lettleselig tone, som både er informativ og forståelig. Saken omhandler tragedien som rammer privatpersoner og børsmarkedet, samtidig som at alvorlighetsgraden dysses noe ned. Jeg reagerer på at telegrammet nevner personlige tragedier som blant annet selvmord, samtidig som at det blir nevnt at det «ikke merkes synderlig panikk». Dette kan jo bety at det er rolig blant folk flest, men å ta sitt eget liv som en konsekvens av børskrakket er fra mitt ståsted en form for panikk. Innlegget til Arbeiderbladet fra to dager senere gir også inntrykk av den samme panikken. Det at begge avisene har valgt å informere leserne sine om de personlige tragediene i finansverdenen, viser at de er menneskelige. Det viser også at de vurderte de personlige krisene som relevante for sine lesere, kanskje nettopp fordi det er lettere for den gjennomsnittlige avisleser å relatere til noe personlig, kontra tall og nummer?

Norges Handels- og sjøfartstidende hadde denne perioden, en mer informativ og nøytral fremtoning, hvor de tilsynelatende har publisert telegrammene direkte som de er mottatt. «Nok en «sort dag» paa NewYork-børsen» ble publisert på s.1 på dagen for børskrakket, og hadde som formål å informere leserne om situasjonen i New York, uten for mye spekulasjoner eller bekymringer.⁹¹

Farmands første utgivelse etter at børskrakket var en realitet ble utgitt 31. oktober, hvor det på s.13 er det trykket en lang artikkel med overskriften «Pengemarkedet- International oversigt»,

⁸⁹ ukjent, «New-York-børsens sammenfall», Arbeiderbladet, 31.10.1929 s. 6.

⁹⁰ Ukjent, «Krisen er ennå over Wall Street», Aftenposten 29.10.1929.

⁹¹ M. «Nok en «sort dag» paa Newyork-børsen», Norges Handels- og sjøfartstidende, 29.10.1929.

skrevet av R.E.S. I det som kan tolkes som en liten ingress, står det følgende: «Børskriser i New York, London og Amsterdam, men endnu ingen panik. Lavere rentesatser». Artikkelen tar for seg en hendelse på Wall Street fra 23. oktober, og viser til at det har vært en nedtur som sent vil bli glemt av de berørte. Dette var altså en hendelse som oppsto 6 dager før Black Tuesday.⁹²

Forfatteren skriver videre at:

«For en gangs skyld er det noget i avismeddelelserne om børskrakk i New York. Hver gang aktieindeksen faldt en 10-20 points- og det hændte med et par maaneders mellemrum- har avisene skrekret op om børskrakk og børspanik. Men naar aktiene de næste par dage steg alt det de tidligere hadde faldt, saa het det lakonisk «børsen er atter fast, og utsigterne lyse.»⁹³

Det kan se ut som at Farmand hadde en rød tråd i denne perioden hvor de fulgte tilstanden på Wall Street nøye. I sitatet over viser de til at avisene har advart mot børskrakk og panikk i lengre tid. Det kan nesten fremstå som en lettelse at det «for en gangs skyld er noget i avismeddelelserne om børskrakk».

Det at artikkelen ble publisert først på s.13 kan forklares ved at Farmand var delt inn i to deler. Del 1 inneholdt artikler, henholdsvis med en fremside bestående av annonser som s. 1 og innholdsfortegnelse på s. 2. Deretter følger det diverse artikler med nyheter fra både inn- og utland, mye med bakgrunn i økonomi, priser og lignende. Del 2 besto av «Markedsberetninger» med faste spalteplasser. Trelastmarkedet, samt papir og papirmasse først og så kom «Pengemarkedet» som andreprioritet på del 2. Dette kan forklares med at trelast, papir og papirmasse, var noe som var mer sentralt for alle i Norge, samt at dette var næringer som spilte en viktigere rolle for norsk økonomi, sammenlignet med børsen. Dette er et utsagn utfra mine meninger og syn på oppsettet til magasinet, uten at jeg kan vite dette med sikkerhet. Det at Farmand skrev om urolige tilstander på Wall Street i tiden før børskraket, og brukte spalten «Pengemarkedet» til dette, kan også forklare hvorfor de valgte å fortsette å bruke denne spalteplassen for nyheter og spekulasjoner rundt børskraket.

Norges handels- og sjøraftstidende valgte å publisere nyheter fra Wall Street på førstesiden av sine utgaver i perioden 28.10.29-15.11.29. Av 18 utgaver hvor avisen har nyheter fra Wall

⁹² Store Norske Leksikon, s.v. «Wall Street-kraket 1929» av Lasse Billington og Øyvind Reisegg, 31.12.2022.

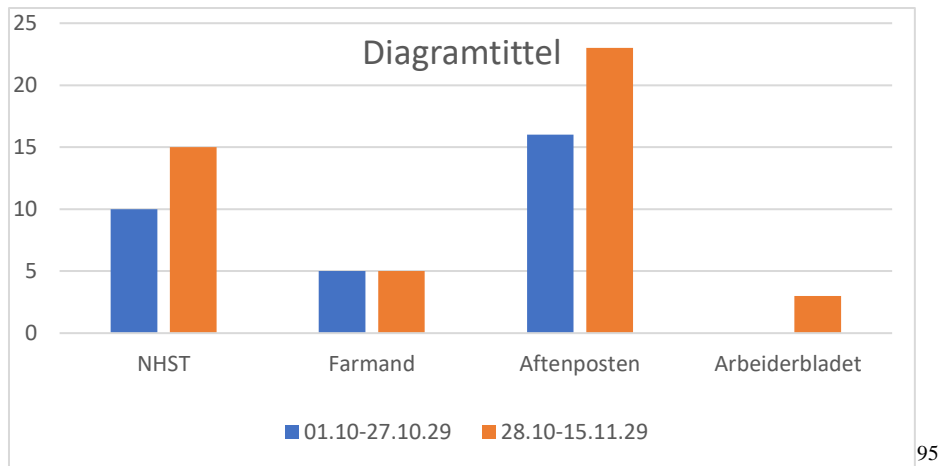
⁹³ R.E.S., «Pengemarkedet», Farmand 31.10.1929.

Street, er det bare 3 av utgavene som ikke har noe om børskrakket på første siden. Nyhetsbildet tyder på at krisen er alvorlig, men at økonomiske ledere eller president Hoover ofte kommer med beroligende ord for å roe gemyttene. 14. november skriver derimot Norges Handels- og sjøfartstidende om rykter som sier at lederen for National City Bank of New York, Charles Mitchell, vurderer å trekke seg fra sin stilling. Dette kommer som et resultat av at president Hoover og andre, har rettet kritikk mot Mitchells forsøk på å roe gemyttene ved å ha erklært et oppegående marked, uten å få til en sammenslutning med Corn Exchange Bank.⁹⁴ Dette er informasjon som tyder på konsekvensene som fulgte lederne, og som fikk skyld for det fallende markedet. Enten skylden var direkte rettet mot dem eller ikke. Det interessante er nemlig at Mitchell ikke var den eneste som kom med betryggende ord og formaninger, både før, under og etter krisen. President Hoover uttalte også flere ganger at dette var forbigående, ingen grunn til panikk, og nyheter publisert i norske aviser, tyder på at befolkningen lyttet og hadde tillit til sine ledere.

Figuren under viser hvordan fremkomsten av publiserte nyheter fra Wall Street som omhandlet børskrakket, økte for norske aviser og magasin i perioden 28.10-15.11.29. Diagrammet baserer seg på alle utgavene til de utvalgte avisene/magasin i perioden og hvor ofte de publiserte nyheter. Figuren viser en klar økning, sammenlignet med perioden før, til tross for at dette er en kortere periode. De fleste avisene har også valgt å publisere nyhetene på sentrale spalteplasser, lett synlige for leserne. Om nyhetene ikke var publisert på førstesiden, så var de enten publisert på steder hvor faste lesere visste at de ville finne oppdateringer, slik som ved Farmand, eller også Norges Handels- og sjøfartstidende, som gjerne brukte Børs og Bank-sidene for å publisere nyheter fra børskrakket. Arbeiderbladet hadde totalt 3 artikler om børskrakket i perioden 31.10. på s. 6, 08.11. på s. 3 og 15.11 på s. 1. Dette er en trend som kan tyde på at slike nyheter ble vurdert som viktigere utover perioden. Nyhetene fikk spalteplass lenger fremme for hver utgave som angikk børskrakket.

Det interessante med funnene i denne analysen, er ikke bare at det var en økning i antall utgivelser de forskjellige avisene publiserte nyheter om børskrakket, men at de også økte hyppigheten av publiserte artikler i form av flere artikler per utgave.

⁹⁴ «"Krigsraad" hos Hoover om børsituationen», Norges Handels- og sjøfartstidende, 14.11.1929.

De forskjellige avisene/magasin hadde ulike metoder for å fremlegge informasjonen for sine lesere, noe som kan tyde på at de har tatt hensyn til både hvilke lesere de hadde og hvilket formål de som avis hadde. Eksempelvis har Farmand valgt å publisere artikler med bakgrunn i mottatte telegram, men med egne synspunkt, spekulasjoner og ved å bruke metoder som fikk leserne til å tenke og tolke selv, samt få forståelsen for at situasjonen både var relevant og en historisk hendelse som kunne endre økonomien fullstendig. Dagsavisene som er brukt i analysen har valgt å publisere telegrammene uten noe videre synsing, mening eller spekulasjoner. De har uttalt seg i klar tale med et nøytralt synspunkt om situasjonen. Arbeiderbladet har valgt å legge vekt på de personlige nyhetene og om hvordan situasjonen påvirket småspekulanter, arbeidere og privatpersoner, fremfor tall og penger. Dette står i stil med avisens formål om å være et talerør for arbeiderne og mot kapitalismen.

3.4. Norsk presses omtale av børskraket i 1929- kort oppsummert

Totalt sett viser denne analysen at norske avislesere var godt informert om børskrisen i New York, gjennom norsk presses dekning av kraket. Mest informasjon for utvalgt periode ble gitt etter siste halvdel av oktober og frem mot midten av november, men det ble publisert oppdateringer om et ustabil aksjemarked under hele den valgte perioden 01.10-15.11.29.

⁹⁵ Figur 3: Alle tall i figuren er hentet fra utgivelser av Norges Handels- og sjøfartstidende (her merket som NHST), Farmand, Aftenposten og Arbeiderbladet i perioden 28.10.-15.11.29. Med unntak av Farmand, er utgavene funnet på www.nb.no.

Dette tyder på at norske aviser vurderte og fulgte med på situasjonen både før og etter at børskrakket var en realitet. Dersom man tar de utvalgte avisene og sammenligner hvorvidt de informerte sine lesere om den amerikanske børsen i forkant av børskrakket, samt hvordan de vurderte informasjonen som de mottok fra sine kontakter utenfor Norge, ser man at det er Farmand som skiller seg ut i positiv forstand. Farmands lesere var informerte om det svingende markedet, om hvorvidt børsen sto foran en krise eller ikke. Farmand publiserte også egenskrevne artikler basert på informasjonen de mottok, og det som jeg tolker som et grundig journalistisk arbeid. Her er det likevel viktig å få med at Farmand hadde et publikum som begrenset seg til økonomi og næringsliv, noe som også begrenser hvor mange som faktisk ble informerte gjennom denne kanalen.

Aftenposten nådde uten tvil ut til flest lesere, og hadde lesere fra alle samfunnsklasser. Det at avisens lesere primært holdt til i Oslo og omegn, medfører ikke at de ikke nådde ut til hele Norge. Aftenposten hadde 3 ukentlige, landsdekkende utgaver, som sørget for å nå ut til lesere i hele landet.

På bakgrunn av funnene og analysene som er utført under arbeidet med dette kapittelet, ser man at norske avislesere var informert om børskrakket på Wall Street, særlig etter 19. oktober 1929. Man ser samtidig en variasjon av hvordan norsk presse vurderte situasjonen, men at det ble viktigere å publisere oppdateringer rundt situasjonen etter hvert som situasjonen tilspisset seg og krakket var et faktum.

4. AMERIKANSK PROTEKSJONISME I SPEIL AV NORSKE AVISER

Børskraket førte til store konsekvenser- konsekvenser som raskt spredde seg til andre næringer enn aksjemarkedet. I 1930 merket amerikansk industri effekten av krisen, og for å bremse nedgangen i amerikansk industri og sikre arbeidsplassene til amerikanske industriarbeidere, samt beskytte hjemmemarkedet, innførte amerikanske myndigheter den nye tolloven Smoot-Hawley Tariff Act i juni 1930.⁹⁶

Dette analysekapittelet skal omhandle norsk presses omtale og dekning av Smoot-Hawley Tariff Act. Problemstillingen «*Hvordan omtalte norsk presse innføringen av Smoot-Hawley Tariff Act, både i forkant og etter innføringen av loven? Hvordan ble internasjonal proteksjonisme fremstilt i norske aviser?*» har som formål å finne ut mer om hvor stor dekning Smoot-Hawley Tariff Act, lands forhøyede tollsatser på importvarer, den påfølgende tollkrigen og internasjonal proteksjonisme, fikk i norsk presse. Når jeg sier internasjonal proteksjonisme, så er dette fordi andre land fulgte USAs eksempel og økte egne tollsatser for å beskytte hjemmemarkedet. Søkelyset vil primært være på amerikansk proteksjonisme, da det var der tollkrigen først startet.

I likhet med det første analysekapittelet, baserer også analysen av norsk presseomtale av Smoot-Hawley Tarrif Act seg på artikler som ble publisert i Norges handels- og sjøfartstidende, Aftenposten, Arbeiderbladet og Farmand. For å finne frem til mest mulig relevant informasjon, har jeg lest gjennom alle utgavene til avisene i tre forskjellige perioder, som også vil fungere som en kronologisk rekkefølge av innholdet i kapittelet. Første periode jeg ønsker å se nærmere på, er i forkant av innføringen av Smoot-Hawley. Her skal litt av omtalen fra umiddelbart etter børskraket i 1929 inkluderes. Dette fordi jeg kom over avisartikler som omhandlet amerikansk tollpolitikk, under arbeidet med oppgavens første analysekapittel. Dette vil også bidra til at første og andre analysekapittel blir lettere knyttet sammen, samt at det viser at Smoot-Hawley var en prosess som ble vurdert over en periode på nesten et år, før den ble vedtatt. Den første tidsperioden skal ikke få stor plass i analysen, men er mer for å trekke de lange linjene mellom de to hendelsene; børskraket og innføringen av Smoot-Hawley tariff act.

Analysen skal deretter ta for seg omtale fra perioden februar-juni 1930. Dette vil da innebære

⁹⁶ Tyrrell, *Transnational Nation*, (Nye York: Palgrave Macmillan, 2015) s. 189.

halvåret før, og rett etter Smoot-Hawley Tarrif Act ble innført, og forhåpentligvis vil reaksjoner fra andre land allerede vise seg i artiklene for denne perioden. Jeg ser også nærmere på en liten periode på slutten av 1930. Perioden 20.12.-31.12 er tatt med for å få svar på om det var tydelig i datiden at Smoot-Hawley hadde medført en tollkrig mellom handelsstanden? Var konsekvensene av tollkrigen umiddelbare, eller kom de mer til syne på et senere tidspunkt? Kan norske aviser eventuelt vise til når konsekvensene ble ansett som alvorlige?

Analysekapittelet kommer til å basere seg på både en kvantitativ- og kvalitativ forskningsmetode. Det er ønskelig å se på både innholdet i de publiserte artiklene og forekomsten av publiseringer, for å få et så nøyaktig og nyansert bilde av hvordan norsk presse informerte om tollkrigen som mulig. Analysen tar utgangspunkt i Smoot-Hawley Tarrif Act, og den amerikanske proteksjonismen, men det er viktig å tenke på at Smoot-Hawley Tariff Act bare var begynnelsen på det som vi i dag omtaler som 1930-tallets tollkrig. Derfor må informasjon om endrede tariffsatser for andre land også inkluderes i analysen. Analysekapittelet omhandler i utgangspunktet tollkrigen og proteksjonisme, og ikke bare Smoot-Hawley Tarrif Act.

4.1. BAKGRUNN

Etter at børskrakket var en realitet fulgte den store depresjonen. Det foreligger uenigheter hvorvidt den store depresjonen var en direkte konsekvens av krakket, men forskning kan indikere at depresjonen heller var et resultat av flere faktorer.

USA gjorde flere forsøk for å bremse utviklingen og stoppe det økonomiske fallet, hvorav ett av tiltakene var Smoot-Hawley Tariff Act som ble innført i 1930 for å sikre nasjonal produksjon. Amerikanske bønder opplevde utfordringer med å få solgt varer og flere amerikanske fabrikker merket en fallende produksjon, som igjen førte til at flere fabrikker ble lagt ned.⁹⁷ Smoot-Hawley var ment for å stoppe denne utviklingen. Ved å innføre forhøyede tollsatser på importvarer ble prisen for import for høy, noe som skulle føre til at nasjonal produksjon ble nødvendig for å sikre amerikansk økonomi.

⁹⁷ Murphy, «Hawley-Smoot tariff act of 1930», *Study.com*, 11.11.22.

Vi omtaler Smoot-Hawley Tariff Act som en lovendring som medførte blant annet forhøyede takster på importvarer og forbud mot import av spesifikke varer. Reaksjonene til andre land som svarte med å øke sine tollsatser, medførte en tollkrig. Dersom man retter blikket bort fra omtaler som tollkrig og forhøyede tollsatser ser man at det rent politisk dreier seg om proteksjonisme. Det Norske Akademis Ordbok definerer proteksjonisme som en handelspolitikk der formålet er å skulle beskytte hjemlandets næringsliv ved hjelp av toll og restriksjoner på importvarer.⁹⁸ Ved å se på definisjonen av proteksjonisme, samt formålet med Smoot-Hawley Tariff Act, ser man at den nye tariffloven var amerikansk proteksjonisme hvor nasjonen forsøkte å beskytte landets økonomi og egenproduksjon. Tollkrig er en naturlig konsekvens av proteksjonisme, da andre land med handelsforbindelse til landet som innfører proteksjonisme svarer tilbake med samme mynt. Tollkrig defineres som en handelskonflikt mellom to eller flere land, hvor man stenger ute andre nasjoners varer ved høye tollsatser.⁹⁹

I ettertid har Smoot-Hawley Tariff Act fått skylden for at den store depresjonen spredde seg til flere andre land, da andre lands økonomi slet grunnet utfordringene med å få eksportert sine varer til USA, samt at det amerikanske tiltaket medførte til det vi i ettertid har kalt for en tollkrig. Flere land svarte nemlig på USAs forhøyede tollsatser med å øke egne tollsatser og dermed vanskeliggjøre USAs eksport til andre land. Amerikansk import gikk ned med 41.2% i perioden mellom andre kvartal i 1930 og tredje kvartal i 1932, noe som Smoot-Hawley Tariff Act har fått skylden for. Samtidig har det blitt anslått at amerikansk import ville hatt en nedgang på 31% i denne perioden, dersom de forhøyede tollsatsene ikke hadde blitt innført.¹⁰⁰ Disse tallene kan tolkes som en indikasjon på at Smoot-Hawley hadde en negativ effekt på amerikansk import, og var med på å forverre amerikansk økonomi fremfor å ha den positive effekten som myndighetene i utgangspunktet ønsket. Det som derimot er en tankevekker er at disse tallene viser at Smoot-Hawley Tariff Act har fått ufortjent mye av skylden for den økonomiske nedgangen, da nedgangen i import, ifølge de oppgitte tallene i den gjeldende artikkelen, uansett ville vært på 31%. Liaquat Ahamed hevder i boken *Lords of Finance* at det snarere var kollapsen av kapitalstrømmen som var den tyngste årsaken for den store depresjonen. Ahamed forklarer dette med at USAs utenlandske investeringer døde ut da amerikanske bankfolk ble mer forsiktige med å investere. De påsto at det var vanskeligere å

⁹⁸ Det norske akademis ordbok u.d., Proteksjonisme, 19.04.23, [proteksjonisme - Det Norske Akademis ordbok \(naob.no\)](https://naob.no).

⁹⁹ Det norske akademis ordbok u.d., Tollkrig, 19.04.23, [tollkrig - Det Norske Akademis ordbok \(naob.no\)](https://naob.no).

¹⁰⁰ de Bromhead, Fernihough, Lampe, O'Rourke, «The Impact of protection on trade: lessons from Britain's 1930s policy shift», microeconomicinsight.org, 23.03.23.

finne kredittverdige låntakere. Videre hevder Ahamed at kombinasjonen av en svak amerikansk økonomi og de høye importtariffene grunnet Smoot-Hawley Tarrif Act, førte til at europeiske land bare kunne betale for importen og nedbetale gjelden sin, i gull. Som følge av dette, ble det i 1930 fraktet 300 millioner dollar over Atlanterhavet og rett til Federal Reserves hvelv.¹⁰¹

Ian Kershaw sier i boken *To hell and back*, at amerikansk politikk var sterkt drevet mot proteksjonisme i sommeren 1930.¹⁰² Annen faglitteratur og kilder, viser at USA innførte strengere tollsatser allerede sommeren 1930, så at det var sterkt drevet mot proteksjonisme kan diskuteres. Min tolkning tilsier at man kan se på det som at USA hadde innført en importpolitikk med proteksjonistisk formål. Kershaw skriver dog videre om effekten USAs proteksjonisme hadde videre for andre land. Han omtaler at andre land svarte ved å øke sine tollsatser, og viser til at gjennomsnittlige tariffsatser på import økte med 38% i Frankrike i 1931, mens det i Tsjekkoslovakia førte til en økning på 50% i samme periode. Tollkrigen førte til at internasjonal handel, som allerede hadde utfordringer, fikk enda større utfordringer. Kershaw viser også til at den internasjonale krisen skulle bli ytterlig forverret, med blant annet kollaps av nasjonale banker.¹⁰³

Ser man på effekten som Smoot-Hawley Tariff Act hadde på internasjonal handel og økonomi, kan det tenkes at dersom USA hadde tatt andre politiske valg, blant annet valgt bort proteksjonisme, kunne den store depresjonen fått et helt annet og mye mildere utfall.

4.2. Arbeidet med kapittelet

I arbeid med dette kapittelet har jeg som nevnt sett på noen avisartikler som omtalte en mulig ny amerikansk tolltariff fra like etter børskraket i 1929. Disse artiklene er tatt med fordi de gir en indikasjon på informasjonen som følger videre i kapittelet og hvordan situasjonen utviklet seg.

Perioden delt inn 1930 i to; første halvdel før Smoot-Hawley Tariff Act ble innført, altså 01.01.30-14.06.30, og siste halvdel 15.06.30-31.12.30. Dette er gjort for å lette oversikten over tilgjengelige artikler og for å få en mer systematisk oversikt.

¹⁰¹ Ahamed, *Lords of finance*, (London: Random House business books, 2020) s. 375.

¹⁰² Kershaw, *To hell and back*, (New York: Penguin Books, 2015), s. 198.

¹⁰³ Kershaw, *To hell and back*, (New York: Penguin Books, 2015), s. 198.

For å få tilgang til de utvalgte avisene har jeg benyttet meg av Nasjonalbiblioteket. For å finne relevante avisartikler har jeg videre brukt søkefeltet til Nasjonalbiblioteket og søkt på ordene «toll», «Smoot-Hawley», «tollkrig» og «proteksjonisme». Ved å søke på ordene har jeg fått en oversikt på hvor mange ganger de gjeldende ordene har blitt omtalt i de utvalgte avisene. Videre har jeg lest artiklene for å finne ut hvorvidt det faktisk er omtale av toll i riktig sammenheng. Ordet toll ble for eksempel brukt ved flere anledninger uten at det var i sammenheng med amerikansk eller internasjonal proteksjonisme, så det var viktig å utelukke artikler som ikke hadde sammenheng med analysens tema. I tillegg til å bruke søkefunksjonen til Nasjonalbiblioteket har også avisutgavene for den aktuelle perioden blitt lest gjennom. Dette gjorde jeg for å være sikker på at ingen artikler ble oversett. Farmand ligger ikke tilgjengelig på Nasjonalbiblioteket og har derfor bare vært tilgjengelig i fysisk tilstand. Dette betyr at samtlige utgaver måtte leses gjennom for å finne hvilke utgaver som omtalte Smoot-Hawley Tariff Act, proteksjonisme og tollkrigen.

Analysen har blitt utført ved hjelp av et skjema hvor antall omtaler av toll, tollkrig og Smoot-Hawley, ble notert ned. Det ble videre gjort en utregning for å finne ut hvor stor prosentandel av utgavene til de forskjellige avisene som omtalte internasjonal toll og tollsatser.

Resultatet av denne analysen viser at det er forskjell i hvordan norske aviser skrev om nyheter som omtalte toll i perioden før og etter Smoot-Hawley Tariff Act ble innført. Den mest spennende oppdagelsen av denne analysen er Farmands manglende dekning av toll og tollsatsene. Samtidig var Farmand mer et forretningsblad og bærer preg av nettopp det. Innholdet i Farmand var mer rettet mot pengemarkedet og norsk industri. Eksport og import av diverse varer var prioritert og hadde egen spalteplass, men de artiklene omhandlet for det meste opp- og nedganger i markedet. Når Farmand først publiserte nyheter som omhandlet tollovene og urolighetene de medførte, hadde magasinet derimot utdypende artikler, hvor journalistene både hadde undersøkt og drøftet situasjonen nøye. Det er også en tydelig oppgang i publiserte artikler i andre halvdel av året, sammenlignet med første halvdel. Dette er en trend som kan sees i sammenheng med hvordan forhøyede tollsatser og tollmurer fikk direkte konsekvenser for både norsk industri, men også handelskontaktene til Norge og dermed også påvirke norsk eksport/import og økonomi. Aftenposten har høyest antall publiseringer per år og viser naturligvis et langt høyere antall publiseringer sammenlignet med de øvrige kildene, men dersom man ser på antall publiserte tollnyheter i prosent, så er Aftenposten fremdeles langt over de øvrige kildene. Dette kan sees i sammenheng med at Aftenpostens formål er å nå ut med alle slags nyheter til hele landets befolkning. I denne

analysen kan jeg også meddele at alle utgavene til Aftenposten er tatt med. Dette inkluderer da morgen- og aftenutgavene, A-magasinet og Ukesnytt, mens de utvalgte artiklene i det videre arbeidet er hentet fra Aftenpostens morgen- og aftenutgaver.

Arbeiderbladet er også godt representert i dette kapitlet. Det er tydelig at nyheter som omtalte toll- både nasjonalt og internasjonalt var av interessant natur for avisen og dens lesere.

Fra andre halvdel av 1930, viser det seg at det var en utvikling i antall publiserte artikler. Analysen viser at forekomsten av antall publiserte artikler som omhandlet proteksjonisme, Smoot-Hawley Tariff Act og tollkrig utjevnet seg. Farmand hadde den tidligste økningen av interesse for tollsatsene. Farmands omtale økte fra 3% i første halvår, til 42,3% i andre halvår. Norges handels- og sjøfartstidende hadde også en liten økning i hvor stor prosentandel av utgavene som omtalte økt toll/tollsats. NHST økte fra 44,44% til 57,73%. Arbeiderbladet hadde en liten økning fra 25,17%, til 31,49%. Aftenposten hadde overraskende nok en tilbakegang i forekomsten av artikler som omhandlet tollsatsene. Tilbakegangen er liten, hvor Aftenposten omtalte tollsatsene i 69,13% av sine utgaver i første halvdel, mot 66,75% i andre halvdel.¹⁰⁴ Tallene viser at omtale av økte tollsats var høye allerede før USA innførte proteksjonisme gjennom Smoot-Hawley Tariff Act, men at effekten av loven og konsekvensene, medførte økt omtale. Det er også relevant å legge til at selv om norsk presse informerte leserne om diskusjonen rundt økte tollsats i USA allerede i dagene etter børskrakket på Wall Street, så var det spesielt i de siste ukene før innføringen av Smoot-Hawley at avisenes omtale økte.

Smoot-Hawley Tariff Act ble også omtalt så vidt med navn i andre halvdel av 1930 hvor Norges handels- og sjøfartstidende nevnte loven ved navn ved tre tilfeller.¹⁰⁵ Hyppigheten av omtalen av tollkrig hadde også en liten økning i andre halvdel hvor Aftenposten nevnte det 4 ganger, Arbeiderbladet 2 ganger og Norges handels- og sjøfartstidende hele 9 ganger.

Ved å lete etter bruken av ordet «proteksjonisme» har det ikke lyktes å finne artikler som har benyttet ordet hverken i Farmand eller Norges handels- og sjøfartstidende. Aftenposten har derimot omtalt proteksjonisme med ord hele 17 ganger, hvorpå 2 av tilfellene var før innføringen av Smoot-Hawley Tariff Act. Arbeiderbladet har tatt i bruk «proteksjonisme» ved 6 anledninger, en av gangene var før Smoot-Hawley Tariff Act ble innført, og et annet tilfelle

¹⁰⁴ Basert på eget arbeid, statistikk fra Norges handels- og sjøfartstidende, Arbeiderbladet, Aftenposten og Farmand, perioden 01.01.30-31.12.30.

¹⁰⁵ Smoot-Hawley tariff Act, Norges handels- og sjøfartstidende, 02.07.30, 06.08.30, 10.09.30.

er benyttet i en slags quiz i avisen hvor spørsmålene er: «Hvad betyr proteksjonisme?» og «Hvad er det motsatte av proteksjonisme?».

4.3. Før Smoot-Hawley Tariff Act ble innført

Smoot-Hawley Tariff Act ble innført i mars 1930, men dersom man ser gjennom norske aviser fra perioden 1929-1932 ser man at de omtalte amerikanske vurderinger for å endre tollsatsene allerede umiddelbart etter børskrakket i 1929.

I begynnelsen av oktober 1929 skrev Norges handels- og sjøfartstidende en sak som omtalte hvorvidt senatet kom til å vedta at kongressen skulle overta ansvaret for fastsettelse av tollsatser, og hvorvidt dette ville medføre en uenighet mellom senatet og den amerikanske presidenten.¹⁰⁶ Dette en artikkel hvor forfatter ikke er oppgitt, men informasjonen er gjengitt fra NTB som hadde fått informasjonen tilsendt fra Reuters i Washington. Artikkelen omhandler ikke endring av tollsatsene, men en fortsettelse av saken som ble publisert få dager senere, gjør det. Norges handels- og sjøfartstidende publiserte en oppfølgingssak fire dager senere, basert på telegraf fra legasjonen i Washington. Oppfølgingssaken har tilleggsinformasjon som innebærer at det ikke bare ble avgjort at Senatet ønsket at Kongressen skulle ta over ansvaret for fastsetting av tollsatsene, men også en henstilling til tariffkommisjonen om hvorvidt endring av tollsatsene skulle være basert på hjemmemarkedsverdien, fremfor å anvende den daværende utenlandske markedsverdien. Videre omtales tollsatsene som at amerikanske myndigheter har satt tollsatsene til det samme som importøren av gjeldende varer har betalt i utlandet, samt at den innenlandske produksjonsprisen trolig vil være høyere enn importprisen på grunn av den høye tollbeskyttelsen. En beregning av verditollen på grunnlag av hjemmemarkedsverdien vil derfor føre til økte tollsatser, som igjen betyr høyere beskyttelse.¹⁰⁷

Dette er bare to artikler hentet fra samme avis, men de indikerer en begynnelse av endringene i amerikanske tollsatser. Det er også viktig å utdype at den amerikanske tollrevisjonen ble omtalt i flere utgaver enn de omtalte, blant annet 5. oktober 1929, hvor det da ble meldt om at senatet fratok presidenten rettighetene til å fastsette tollsatsene via avstemning. Avstemningen

¹⁰⁶ «Mister U.S.A.'s presidænt sin ret til ændre toldsatsene?», Norges handels- og sjøfartstidende, 03.10.29, s.1.

¹⁰⁷ «Den amerikanske toldtarifrevision», Norges handels- og sjøfartstidende, 03.10.29, s. 7.

var svært tett med 47 stemmer for og 42 stemmer imot.¹⁰⁸

Det at Norges handels- og sjøfartstidende fulgte denne saken nøye indikerer at de anså viktigheten av å informere om dette som høy. Avisen fungerte som et taleorgan for redere og handelsstanden i Norge og endringer av tollsatsene til det amerikanske importmarkedet ville ha stor betydning for avisens lesere fordi det ville medføre utfordringer for deres næringer.

Farmand hadde på sin side særs lite informasjon om en forestående økning av amerikansk importtoll i starten av 1930. Ved å ha lest gjennom flere utgaver av Farmand fra starten av 1930 og frem til midten av mars, fant jeg en artikkel hvor en forventet tollforhøyelse ble nevnt. Dette var en artikkel fra slutten av februar 1930 som omhandlet det kubanske sukkermarkedet. Der sto det at det er forventet en amerikansk tollforhøyelse vil føre til at det blir vanskeligere for Kuba å eksportere sukker til Amerika.¹⁰⁹ Dette er nevnt nærmest som i en bisetning. Det er interessant å se at Farmand skrev så lite om en mulig tollforhøyelse, da man skulle tro at dette ville være relevant for Farmands lesere. Sett i lys av omtalen av børskrakket både i forkant og ettertid overrasker dette enda mer, da det var forventet at Amerika ville komme til å øke tollsatsene betraktelig, noe Norges handels- og sjøfartstidende var tidlig ute med å informere om. Først i Farmands utgave fra 29. mars 1930 omtales Amerikas tolltariff. Denne artikkelen omhandler endringer i tollsatsene for landbruks- og industriprodukter i Amerika. Videre skrives det om at Sentatet ønsker å fjerne Presidentens rett til å endre de amerikanske tollsatsene og heller legge dette ansvaret over på Kongressen. Artikkelen avsluttes med at endelig avgjørelse er ventet rundt en måned senere og at «konsekvensene av den endelige avgjørelsen kan føre til vidtrekkende politiske følger».¹¹⁰ Det som er interessant med denne artikkelen, er at innholdet er særdeles likt innholdet i artiklene fra Norges handels- og sjøfartstidende, men at sistnevnte tok med denne informasjonen allerede et halvt år tidligere. Artikkelen i Farmand nevner at dette er avgjørelser som er tatt etter et 7 måneders langt forløp, men tolkning av informasjonen i NHST sier at avgjørelsen om å frata presidentens rett til å fastsette tollsatsene, ble fullført i oktober 1929. Begge de tidlige artiklene til Farmand bidrar til usikkerhet rundt magasinets tilgang til informasjon som gjelder de forestående endringene av Amerikas tollsats. Her kan det tenkes at det var et bevisst valg av redaksjonen til Farmand, hvor dette ikke hadde høy nok relevans for Farmands lesere. Tendensen med manglende informasjon om økning av

¹⁰⁸ «Den amerikanske toldrevision», Norges handels- og sjøfartstidende, 05.10.29, s. 3.

¹⁰⁹ «Varemarkedene», Farmand, 22.02.30 s. 251.

¹¹⁰ «Den amerikanske tolltariff», Farmand 1930, 29.03.30, s. 362.

tollsatsene i Amerika, fortsatte utover våren 1930. Farmand viet rett og slett liten plass til nyheter om saken. De hadde riktignok den faste spalten «Fraktmarkedet», hvor de ved flere anledninger omtalte fraktmarkedet som dødt og flaut, men utover dette er det vanskelig å finne noen relevante nyheter om en forestående endring av amerikanske tollsatser for importvarer.

Kort tid før Smoot-Hawley Tariff Act ble innført hadde Aftenposten en artikkel med overskriften «Amerikas veldige skibsfartsekspansjon». Denne artikkelen hevder at amerikansk skibsfartsekspansjon var et resultat av en proteksjonisme som ville berøre norske interesser med enn andre lands. Delvis på grunn av norsk handel med USA og delvis på grunn av konsekvensene av at andre land som Norge drev handel med, ville innføre egen proteksjonisme.¹¹¹ Artikkelen er basert på informasjon fra lederen av Shipping boards i Europa, P.C. Grening og viser at norske interesser sto i en presset situasjon dersom USA valgte å innføre proteksjonisme-loven Smoot-Hawley Tariff Act. Arbeiderbladet hadde også en artikkel som omhandlet proteksjonisme før Smoot-Hawley. Denne artikkelen omhandlet dog et partimøte for Arbeiderpartiet og partiets spørsmål rundt Norges egen tollavgjørelse, og hvordan andre lands eventuelle innføring av proteksjonisme ville føre til konsekvenser for norsk handel.¹¹² Igjen henter dette om at det forelå en viss bevissthet på at andre lands proteksjonisme med forhøyede tollsatser, kunne medføre utfordringer for norsk økonomi.

4.4. Ved innføringen av Smoot-Hawley Tariff Act

16. juni publiserte Aftenposten en rubrikk om den nye tolltariffen. Nyhetene er skrevet med bakgrunn i informasjon fra dagen før og forteller Aftenpostens lesere at den nye tariffavtalen nå også er vedtatt av representantenes hus, samt at det er ventet at President Hoover vil sanksjonere den nye loven. President Hoover kan regulere loven til en viss grad, da han kan benytte seg av en «regulation clause». Videre informeres det om at hele 887 satser vil øke, mens 235 vil bli nedsatt, med den nye tariffloven. Blant annet blir bomull, lær og sko tollpliktige, i motsetning til tidligere hvor det ikke var toll på de gjeldende varene.¹¹³ Det er ikke informert om dette er informasjon som er mottatt fra privattelegram, telegram fra en spesifikk avsender, eller re-publisert fra en annen avis. Eneste bakgrunnsinformasjon er

¹¹¹ Aftenposten, «Amerikas veldige skibsfartsekspansjon», 08.05.30, s. 9.

¹¹² Arbeiderbladet, «Partiet og tollspørsmålet», 28.03.30, s.6.

¹¹³ ukjent, «Den nye amerikanske tolltariff», Aftenposten Morgenutg. 16.06.30, s.2.

«Washington, 15. juni». Det som er interessant med denne lille notisen, er at det er oppgitt langt mer informasjon om den nye tariffavtalen, samt konsekvensene av den, sammenlignet med informasjonen som er delt med Farmands lesere. Aftenposten var da, som nå, en avis som når ut til langt flere lesere enn Farmand, samtidig har Aftenposten et formål om å informere sine lesere om dagligdagse nyheter. Farmand på sin side var et talerør for handels- og forretningsstanden med økonomiske nyheter som hovedformål. Det stilles derfor spørsmål til hvorvidt Aftenposten via bare en artikkel allerede har gitt meg som leser mer informasjon enn Farmand om importtariffene. Svaret kan ligge i en artikkel som ble publisert i Farmand 22. juni. Artikkelen er publisert på utgavens s. 3 (s. 711 i bindet som er benyttet her) og har overskriften: «Den amerikanske tolloven». Allerede i første setning får jeg som leser et inntrykk av hvorfor den nye amerikanske tolloven har hatt minimal, til ingen omtale i Farmand tidligere. I første setning står det som følger:

«Det er riktignok, når det hevdes at vårt land er et av de som rammes relativt minst av de amerikanske tollforhøielser.»¹¹⁴

Dette kan forklare den minimale dekningen fra Farmand sin side, men fortsettelsen av artikkelen utdyper at det ikke er grunn nok til å bare ta det hele med knusende ro, fordi handelspolitiske uenigheter fører til at hele verdensutviklingen stagnerer. Ethvert steg som fører til en økning av uenighetene, må derfor følges opp nøye. Artikkelen tar også opp temaet rundt hvorvidt avgjørelsen av forhøyet toll på import, kan komme til å skade andre lands økonomi mer enn USAs egen økonomi. I dag vet vi at Smoot-Hawley Tariff Act har fått skylden for å halvere amerikansk handel over en periode på bare to år, samt ødelegge verdenshandelen og føre til at den store depresjonen utviklet seg til å bli en verdenskrise, fremfor en amerikansk resesjon.¹¹⁵ Bare ved å se på denne ene artikkelen, fremkommer det at man også i datiden så hvilke konsekvenser Smoot-Hawley Tariff Act kunne få for både USA og øvrige deler av verden.

Artikkelen tar også for seg de utfordringene Smoot-Hawley Tariff Act medfører for europeiske land som har lånt penger med USA. Gjelden for lånene har ordinært sett blitt tilbakebetalt i form av varer til USA, men Smoot-Hawley Tariff Act medfører at disse varene blir utestengt fra det amerikanske markedet for å benytte samme varer fra egne produsenter. Så hva skjer så med gjelden? Og hvordan vil det eksempelvis påvirke tysk økonomi?

¹¹⁴ «Den amerikanske tolloven», Farmand, 21.06.30, s. 711 (s. 3 i original utgaven).

¹¹⁵ Irwin, «The Smoot-Hawley Tariff», s. 326.

Eksempelet som brukes i artikkelen sier at dersom alle betalingsmåter blir blokkert som følge av den nye tolloven, vil det føre til 60 år med investeringer i Europa og igjen vil det ende opp med at Amerika kommer til å eie 2/3 av Tysklands nasjonalinntekt.¹¹⁶ Skribenten utdyper at en felles, internasjonal enighet i krisen, er nødvendig for å redde verdenshandelen og verdensøkonomien. Ahamed har i «Lords of Finance» forklart akkurat dette, at europeisk gjeld måtte nedbetales i gull som følge av Smoot-Hawley. Tariff Act¹¹⁷ Her kan altså en magasinartikkel fra juni 1930 settes i sammenheng med informasjonen som Ahamed formidler i sin bok, noe som støtter opp hvor godt opplyst Farmands lesere ble, samt bekrefter Ahameds tolkning. Nå står det ikke ordrett slik, men det er tydelig at skribenten av artikkelen tar for seg en bekymring om hvordan europeisk gjeld skulle betales tilbake til USA, når varer som ble benyttet for tilbakebetaling av gjeld ble stoppet. Ahamed har i ettertid utdypet at gjelden ble betalt tilbake i form av gull.

Det er interessant hvordan Farmand hevder at ethvert steg som øker uenighetene, hvor verdenshandelen blir negativt påvirket, skal følges opp tett, når det er lite omtale om situasjonen i forkant av den nye tolloven. Samtidig er dette en grundig og utdypende artikkel som tar opp temaer som var relevante, og som forutså hvordan vi i dag vet at situasjonen endte. Selv om Farmand har hatt lite informasjon om Smoot-Hawley i forkant av innføringen, treffer denne artikkelen særs godt; den er utdypende og tar opp sammenhengen med hvordan et lands avgjørelser kan ha konsekvenser for hele verdensøkonomien. Skribenten går i dybden og forklarer konsekvensene på en helt unik måte, og i likhet med artikler som omhandlet børskrakkene, så forutser Farmands journalister konsekvensene av hendelsene. Når det kommer til skribenten derimot, er det frustrerende at artikkelen ikke er merket med hverken hvor informasjonen kommer fra, eller hvem skribenten er. Det er tydelig noen som har et godt innblikk i saken, men det er ønskelig at det sto hvem som hadde skrevet artikkelen og hvem som skal siteres. Dette gjelder de aller fleste aviser og artikler fra datiden. Det viser seg at det er sjelden at artiklene merket med hvem som har skrevet de, og om de er merket, så er det oftest med initialer. Det stilles dermed spørsmål rundt hvorvidt initialene tilhører den norske skribenten, avisens redaktør eller avsender av telegrammet som informasjonen stammer fra.

¹¹⁶ «Den amerikanske tollov», Farmand, 21.06.30, s. 711 (s. 3 i original utgaven).

¹¹⁷ Ahamed, *Lords of finance*, (London: Random House business books, 2020) s. 375.

I midten av juli 1930, hadde Farmand et større innlegg som omhandlet Storbritannias brudd på frihandelen. På første side av magasinet, med overskriften «Frihandelens krise», omtales England som et land med en særposisjon innen frihandelen. Der skrives det at Storbritannias (magasinet bruker England og Storbritannia om hverandre når de omtaler hendelser i Storbritannia) misjon er at økonomisk liberalisme er den eneste politikken som harmonerer med fred og forståelse mellom folkene. Artikkelen omtaler videre at det er vurderinger som gjør at opphevelse av frihandelen er under vurdering i Storbritannia, og at det høyst sannsynlig vil føre til et brudd i frihandelen. Det skal legges vekt på eksport og import mellom England og øvrige nasjoner som inngår i det britiske imperiet, men at det vil bli vedtatt å legge til toll på import fra alle andre land.¹¹⁸

Smoot-Hawley Tariff Act var, som tidligere nevnt, en tollov som ble vedtatt for å sikre amerikansk hjemmemarked. Det er kjent at flere andre land fulgte etter og økte sine tollsatser, både for å beskytte sin hjemmeproduksjon og for å sikre at internasjonal handel skulle være gjensidig. Det at USA innførte ekstremt høye tollsatser for importvarer medførte at europeiske land gjorde det samme. Opphevelse av frihandelen, Imperial Preference Scheme, var Storbritannias svar på Smoot-Hawley Tariff Act.¹¹⁹ Artikkelen «Frihandelens krise», omhandler vurderingene rundt innføringen av det som vi i ettertid kjenner til som Imperial Preference Scheme. Smoot-Hawley Tariff Act var allerede vedtatt og innført i juli 1930, men Farmand har valgt å publisere nyheter om en forestående tollendring i Storbritannia fremfor USA. Dette kan ha en sammenheng med at Norge hadde mer eksport til Storbritannia og at opphevelse av frihandelen med Storbritannia ville ha større konsekvenser for både norsk og europeisk eksport. Dette er antakelser og ikke noe som jeg har klart å finne bekreftelser på, men er min tolkning i lys av artiklene og faglitteratur.

Arbeiderbladet publiserte lite nyheter rundt Smoot-Hawley Tariff act, noe som ikke er overraskende, med tanke på avisens formål med å være et talerør for norske arbeidere. Det lille som er publisert i avisen, er derimot med interessant innhold. De omtalte saken umiddelbart etter at Smoot-Hawley var vedtatt, og innholdet i artikkelen viser til motstand av de økte tariffene. Artikkelen «Den amerikanske tolltariff» er signert med K.J., noe som medfører usikkerhet rundt hvem K.J. er, men skribenten har noen gode poeng. Allerede i første setning står det:

¹¹⁸ «Frihandelens krise», Farmand 12.07.30, s. 769.

¹¹⁹ Tyrrell, *Transnational Nation*, (New York: Macmillan Education, 2015) s. 189.

«Det hersket like til det siste den største spenning i hele verden om den nye amerikanske tolltariffs skjebne. Den er voldsommere enn sine forgjengere, inneholder i virkeligheten praktisk talt bare importforbud, den reiser uoverstigelige tollmurer.»¹²⁰

Artikkelen går altså rett på sak, de ekstreme tollsatsene medførte jo at det var nærmest umulig å eksportere varer til USA. Artikkelen nevner deretter at prosessen med å innføre tolloven har vært preget av mye usikkerhet, samt håp om at den ikke skulle vedtas. Skribenten nevner at det over hele verden ble sett på loven med forferdelse og flere land uttrykte sin bekymring ved å trygle USA; Canada var spesielt klar i sin tale:

«Ødelegg oss ikke! Vi er jo de store kjøperne også, vi må ha noe å kjøpe for!»¹²¹

Det vises til at flere land truet med tollkrig, hvorpå Canada ville svare med å sette opp sine tollsatsers så kraftig at det ikke ville være mulig for andre land å eksportere sine varer dit og dermed starte en tollkrig. Eneste unntak for nye tollsatsers i Canada, ville være Storbritannia. Skribenten peker på at tolltariffen ble innført etter mye usikkerhet, nettopp på grunn av protester fra andre land, trusler om krig, økende arbeidsledighet, børs- og spekulasjonskrakk, samt alvorlige produksjonskriser.¹²²

Artikkelen fra Arbeiderbladet tyder på at avisen hadde en god forståelse av årsakene til innføringen av de nye tolltariffene. Den viser også til at konsekvensene av en sånn tariffavtale ville medføre store konsekvenser for flere land og alt dette er noe som står i stil med innholdet i andre aviser.

Norges handels- og sjøfartstidende er uten tvil den avisen som har omtalt den amerikanske tolltariffen mest. Analysen av antall publiserte nyheter om den amerikanske økningen av tollsatsene, viser at NHST hyppig omtalte saken. De hyppige oppdateringene tyder på at de både fulgte situasjonen nøye, samt anså saken som viktig informasjon for deres lesere. Næringene som fulgte NHST ville merke konsekvensen av de høye tollsatsene mest, grunnet innvirkningen økte tollsatsers ville få innen import, handel og sjøfart. Det var mye nyheter rundt de nye tolltariffene 16.06.30. Norges handels- og sjøfartstidende hadde blant annet hele 3 artikler på førstesiden denne dagen. Den ene, «Amerikas nye toldtarif», var skrevet etter telegram fra London. Telegrammet var et privattelegram, så det er ikke utdypet hvem som har sendt det, men en notis rett under med oppdatering på saken, er merket med mottatt av NTB

¹²⁰ K.J., «Den amerikanske tolltariff», Arbeiderbladet, 16.06.30, s. 3.

¹²¹ K.J., «Den amerikanske tolltariff», Arbeiderbladet, 16.06.30, s. 3.

¹²² K.J., «Den amerikanske tolltariff», Arbeiderbladet, 16.06.30, s. 3.

fra Reuters. Om dette er informasjon fra forskjellige telegramtjenester, eller om siste del var en oppdatering er usikkert. Det fremstår som to forskjellige avsendere, hvorpå telegrammet fra Norsk Telegram Byraa, videre omtalt som NTB, utfyller informasjonen fra det private telegrammet.

«Amerikas nye toldtarif» informerte NHSTs lesere om at den nye tolloven var vedtatt både av senatet og kongressen. Avisen har gjentatt nyheter fra Daily Telegraph, hvor de uttalte at flere land protesterte mot de nye tariffene og påpekte at USA ikke kunne blomstre uten eksport. I følge Daily Telegraph hadde hele 40 land protestert mot de nye satsene uten at det ble hørt, og at det derfor kom til å ende med at andre land ville komme til å svare med å øke sine tollsats. Et annet alternativ var å redusere innkjøp av varer fra USA, som et motsvar til økningen av tollsatsene.¹²³ Her er altså NHST, i likhet med andre aviser i analysen, inne på andre lands reaksjoner på de nye lovene, og situasjonen viser at en tollkrig er i emning. Videre var det en oppdatering fra NTB via Reuters fra dagen før, som sa at president Hoover hadde uttalt at han kom til å signere loven.¹²⁴ Avisen hadde videre tatt med en artikkel som var basert på fransk presses omtale av tariffen. «Amerika er ikke usaarlig» var basert på en uttalelse fra avisen L'Echo de Paris, og styrker uttalelsen fra «Amerikas nye toldtarif», om at de nye lovene ville medføre konsekvenser for USA. Avisen hevdet at USA måtte huske på at halvparten av landets eksport, besto av industrivarer, og at de nye tolltariffene ville medføre sårbarhet for industriene. Dette var noe som industrimenn og bilprodusentene var klar over, og det ble derfor jobbet innad i USA, for å forhindre forhøyet toll på spesifikke franske varer. Artikkelen nevnte også at det måtte settes en stopper for de amerikanske organisasjoners handelsspionasje som utspant seg i Frankrike.¹²⁵ Denne artikkelen kan tydes som en advarsel fra Frankrike, om at tollsatsene ville medføre konsekvenser fra Frankrike og mot amerikansk handel.

Den siste artikkelen/notisen fremstår som et svar på kritikken fra president Hoover. Overskriften; «Hoover vil overveie fremmede staters klager avslører egentlig innholdet i artikkelen. Denne informasjonen er basert på et telegram fra Washington som uttaler at president Hoover ville signere den nye tolltariffen, men at klager fra andre land om ekstremt

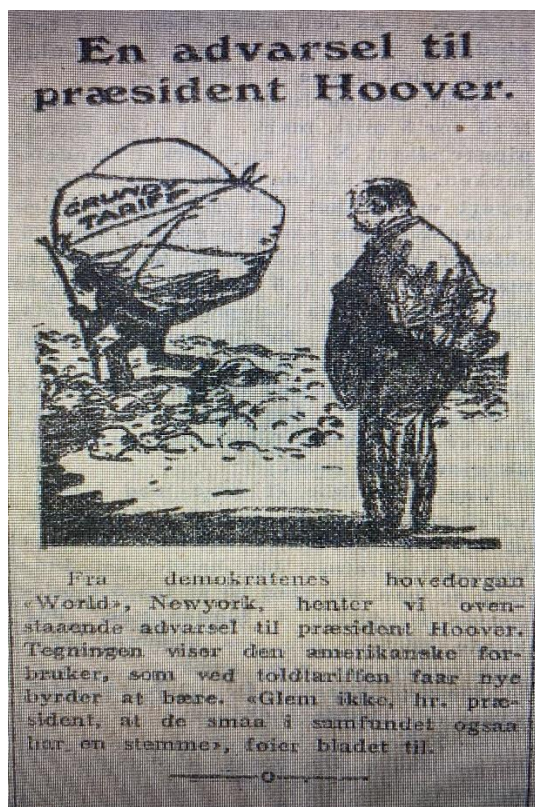
¹²³ Telegramtjenesten, «Amerikas nye toldtarif», Norges handels- og sjøfartstidende, 16.06.30, s. 1.

¹²⁴ Telegramtjenesten, «Amerikas nye toldtarif», Norges handels- og sjøfartstidende, 16.06.30, s. 1.

¹²⁵ Telegramtjenesten, «Amerika er ikke usaarlig», Norges handels- og sjøfartstidende, 16.06.30, s. 1.

høye satser ville bli overveid når det fremkom som en formell anmodning til tolltariff-komiteen.¹²⁶

I tillegg til disse tre artiklene på første siden hadde dessuten NHST en tegning som de hadde funnet i demokratenes hovedorgan i New York, World. Bildets formål var å være en advarsel til President Hoover. Tegningen skal illustrere den ekstra byrden amerikanske forbrukere måtte bære som en konsekvens av de nye tollsatsene. Bladet tilførte også teksten; «*Glem ikke hr. president, at de smaa i samfundet ogsaa har en stemme*».¹²⁷ Med denne illustrasjonen viser ikke Norges handels- og sjøfartstidende bare andre nasjoners protester mot de nye tollsatsene, men også protester fra sitt eget folk. Illustrasjonen gir også inntrykk av at i alle fall deler av den amerikanske befolkningen så hvilke konsekvenser de nye lovene ville få for amerikansk økonomi- spesielt for de amerikanerne som hadde minst. Bilde med tekst hentet fra Norges handels- og sjøfartstidende:

¹²⁶ Telegramtjenesten, «Hoover vil overveie fremmede staters klager», Norges handels- og sjøfartstidende, 16.06.30, s. 1.

¹²⁷ World, «En advarsel til presidænt Hoover», Norges handels- og sjøfartstidende, 16.06.30, s. 1.

Henholdsvis 21. og 28. 06, publiserte også Aftenposten en studie utført av handels-historiker og økonomiprofessor, Anton Mohr. Denne studien tok for seg den amerikanske krisen, og dens årsaker. Her forklarte Mohr innledningsvis i artikkelen at den første årsaken til at krisen ble en realitet i USA, var på grunn av det høye prisnivået. Mohr skrev at USA ble et verdensledende industriland under første verdenskrig, da europeisk industri ble påvirket av krigen og ofte brukt for produksjon av våpen. Etter krigen, og når de europeiske landene klarte å gjenoppbygge industrien, ble prisnivået såpass høyt at USA ikke lenger kunne konkurrere med europeisk industri, da amerikansk prisnivå var langt høyere enn det europeiske på generell basis.¹²⁸ Dersom man tar dette utsagnet til Mohr i et nærmere øyesyn, kan man forstå hvorfor USA innførte Smoot-Hawley Tariff Act, samt hvorfor det var viktig for USA å sikre hjemmemarkedet og stenge ute europeiske varer, for å beskytte egen økonomi og industri. USA trengte å stenge ute utenlandske varer, for å beskytte sin egen økonomi.¹²⁹ Konkurransen med europeisk produksjon, ble for tøff og tiltak måtte utføres. I ettertid kan man stille seg spørsmål rundt hvorvidt en endring av økonomi og prisutvikling innad i USA, ville vært mer effektiv og mindre skadelig for den internasjonale økonomien.

Mohrs studie viser Amerikas storproduksjon og eksport til Europa som årsak for krisen. Under krigen, og på 1920-tallet, var Amerika verdens største industriland, og grunnet svikt i europeisk industri under krigen og årene etter, var mye av varene i europeiske land, produsert i Amerika. På den tiden ble så å si all produksjon solgt ut og lagrene ble tømt, men dette ble endret når europeisk industri klarte å komme i gang med egen produksjon igjen. Samtidig førte 1920-tallets opptur i Amerika, til et vanvittig prisnivå. Dette prisnivået ble opprettholdt til tross for krakkene og økonomisk krise, noe Mohr mente var en av årsakene til at krisene ble mer og mer alvorlige. Han påpekte også hvorvidt hver enkel stat var selvstendig fra hverandre, med egen økonomi og eget styre. Derfor kunne krisen ramme en stat hardt, mens nabostaten ikke merket noe til krisen, samtidig som at befolkningen, bedriftene, industrien, og så videre, ikke var beskyttet i noen form for konkursforsikringer, fattigvesen, helseforsikring, eller lignende. Dette betydde blant annet, at dersom en fabrikk måtte stoppe produksjonen, måtte arbeiderne enten ut å finne nytt arbeid umiddelbart, eller risikere å sulte i hjel. Sammenhengen av dette, er det som Mohr påpeker som årsaken for de nye tollsatsene som ble innført. Amerikanske industriarbeidere og arbeidsgivere krevde en tollbeskyttelse som forhåpentligvis ville føre til at fabrikkene ble satt i gang igjen. Mohr omtaler den nye

¹²⁸ Mohr, «Det store krakk i U.S.A», Aftenposten Aften, 21.06.30, s. 3.

¹²⁹ Tyrell, *Transnational Nation*, (New York: Palgrave Macmillan, 2015), s. 189.

tolltariffen som trolig høyere enn noen andre tollsatser i historien, men han mener at fremtidige krakk trolig ikke kan avverges på grunn av den nye tolltariffen, da krisene ser ut til å kunne i mer alvorlige ting enn hva presidenten eller kongressen kan råde over.¹³⁰ Mohr hadde med andre ord ikke tro på at de nye tollsatsene ville hjelpe amerikansk økonomi, i hvert fall ikke på langtidssikt. I denne studien, sa han også at mesteparten av produksjonen i USA på 1920-tallet, ble solgt i USA, og at det fremdeles var slik i krisetiden. Studien tolkes derfor slik, at Mohr mente at var det det nasjonale prisnivået som burde vært endret for å redde amerikansk økonomi, ikke en forhøyning av pris for import av utenlandske varer. Det fremkommer ikke i denne studien, hvor alvorlige konsekvenser tollsatsene ble, og dette kommer trolig av at det ikke var forutsett at det skulle forekomme konsekvenser som følge av den. Snarere tvert imot, så skrev Mohr i starten av artikkelen at:

«Efter min bestemte opfatning er det nemlig helt uriktig å mene, at det økonomiske armageddon vi nå iakttar i Amerika er forløper for en lignende katastrofe i Europa. Det motsatte er snarere tilfelle. For en gangs skyld er amerikanerne her efter oss. Hvilket i og for sig er naturligt. Ti Amerika ligger så langt unna, er så vel beskyttet av hensynsløst opbyggede, helt prohibitive tollsatser og har endelig, som nevnt, i disse år hatt et slikt veldig indre marked å tilfredsstille at det først nå får føle de økonomiske kriser vi gjennomlevet allerede for flere år siden.»¹³¹

Dette sitatet peker på Mohr sin opplevelse av at Europa har lidd seg gjennom en økonomisk krisetid siden første verdenskrig, mens Amerika har hatt motsatt effekt. Studien hans viser til at det ikke var sannsynlighet for at krisen ville nå Europa, og for Norges del var det riktig oppfatning. Norge var ikke hardt rammet av den store depresjonen, i hvert fall ikke sammenlignet med andre europeiske land. I boken «*Nasjonens Velstand*», omtaler Pål Thonstad Sandvik depresjonen i Norge som den korte depresjonen. Han forklarer at norsk økonomi hadde en svak oppgang allerede i 1932, og at økonomien i 1934 allerede var tilbake til samme nivå som før krisen. Årsaken til dette, hevder Sandvik er fordi norske banker var svært restriktive til å innvilge nye lån under bankkrisen på 1920-tallet, noe som igjen medførte at norske virksomheters gjeldsgrad var relativt lav på 1930-tallet, sammenlignet med andre land. Det at Norge fulgte Storbritannias eksempel, ved å gå bort fra gullstandarden som valuta, førte til at Norges Bank etter hvert la om pengepolitikken i ekspansiv retning. Dette

¹³⁰ Mohr, «Det store krakk i U.S.A.- del 2», Aftenposten Aften, 28.06.30, s.3.

¹³¹ Mohr, «Det store krakk i U.S.A.- del 2», Aftenposten Aften, 28.06.30, s. 3.

ble gjort ved at rentene ble senket og næringslivet fikk lettere tilgang på kreditt, noe som igjen medførte at krisen både ble dempet og tilrettela for nye investeringer og økonomisk fremgang. Konsekvensen ble da at arbeidsgivere ikke lenger la press på å senke lønnsnivået, og dermed dempet konfliktnivået mellom arbeidsgivere og arbeidstakere.¹³²

Det kan derfor tolkes som at Mohrs forskning i juni 1930, stemte for Norges del. Sandvik påpeker at dette stemte for de andre skandinaviske landene, samt Storbritannia også. For de øvrige europeiske landene, var det derimot for det meste motsatt. Spesielt led Tyskland av den økonomiske krisen. Både for USA og Tyskland sin del, var krisen både dypere og mer langvarig, sammenlignet med Norge. Mens Norges bruttonasjonalprodukt hadde sitt bunnår i 1931 ved at BNP sank med 8 prosent, hadde Tyskland og USA en nedgang på omtrent 30 prosent fra 1929-1932/33.¹³³

4.5 Ved utgangen av 1930

USAs nye tariffavtale og forhøyede tollsatser for importvarer hadde vært aktiv i et halvt års tid når 1930 nærmet seg slutten. Dersom man ser på avisartikler på slutten av året, kan man da se hvordan de amerikanske tollsatsene har påvirket verdensøkonomien? Her er det årets siste utgaver fra de utvalgte avisene som er benyttet i et forsøk på å finne et svar. Aviser og magasin hadde, og har fremdeles, ofte en slags årsoppsummering helt på tampen av året og det er her jeg håper å finne ut hvor tydelig konsekvensene kom frem i norsk presse. Her har jeg tatt for meg aviser i perioden 25.-31. desember 1930, samt 1930s årsutgave av *Farmand* fra 20. desember

4.6 Norske avisers oppdatering på tollkrigen ved årsslutt

Norges handels- og sjøfartstidende hadde gjennom hele året en bred dekning av de amerikanske tolltariffene og dens påvirkning på internasjonal handel, og dermed kanskje en selvfølge at de holdt frem med bred dekning av saken de siste dagene av 1930. Ved å ha gått gjennom avisens utgaver i perioden 25.-31. desember, viser det seg derimot at avisen har viet minimalt plass til saker som omhandler de internasjonale tolltariffene og en pågående tollkrig.

¹³² Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s. 217-219.

¹³³ Sandvik, *Nasjonens velstand*, (Oslo: Fagbokforlaget, 2018) s.217.

I den gjeldende perioden kom avisen med 4 utgaver, men etter å ha lest gjennom alle utgavene flere ganger, er det ingen nyheter som omhandler tollsatser eller tollkrigen direkte. På en annen side har avisen rikelig med nyheter angående den norske økonomiske situasjonen. Nyheter som omhandler en stor andel av den norske handelsflåten som er lagt i opplag, skipsfarten både i Norge og USA, økonomisk depresjon i verden, og lignende, har derimot fått dekning i avisens 4 utgaver. Når man kjenner til historien om tollkrigen og at Norge ikke ble like alvorlig rammet av depresjonen sammenlignet med andre land, så kan man også se en klar sammenheng mellom de forskjellige hendelsene og effekten av dem. Med andre ord; selv om forhøyede tollsatser og en internasjonal tollkrig ikke er nevnt med ord i de gjeldende utgavene av NHST, så kan blant annet opplaget av norske handels- og frakteskip sees i en klar sammenheng med tollkrigen.

Heller ikke Farmand hadde viet tollsatsene stor plass i sin siste utgave fra 1930. Dette overrasker, da årets siste Farmand-utgave alltid var et større nummer med et tilbakeblikk av økonomisk utvikling gjennom året som har vært. I likhet med Norges handels- og sjøfartstidende har også Farmand omtalt saken noe mer indirekte. I utgaven fra 20. desember har jeg funnet 3 ulike artikler som omhandler de internasjonale forbindelsene, men heller ikke i Farmand er tollsatser og tollkrig nevnt med ord. En norsk krise fremstår gjennom artikkelen «Året som gikk» som meget fjern. Det er lite som tyder på at hverken norsk økonomi eller forbruket er preget av tilstanden som råder ellers i verden.¹³⁴

Aftenposten er uten tvil den avisen som har omtalt depresjonen og dens stilling hyppigst i de siste dagene av 1930. Her er det viktig å få med at Aftenposten også hadde flest utgaver i perioden, med 7 utgivelser (8 dersom man også tar med A-magasinet). 27. desember ga de ut hele 3 utgaver; de vanlige morgen- og aftenutgavene, samt en ekstra morgenutgave. Den ekstra morgenutgaven hadde et spesielt blikk på den internasjonale økonomiske krisen, samt Norges posisjon i krisen. Her er det flere artikler med dyptgående informasjon om krisens tilstand. Her er artikler som omtaler Norge som en skyggeside av depresjonen, hvor Norge er i en langt bedre posisjon enn andre land i verden. Utgaven har også en artikkel som heter «Er depresjonen ved bunnen?», hvor journalisten har stilt noen spørsmål til menn med viktige politiske, økonomiske og administrative roller i Norge, hvorpå Bankforeningens formann omtaler tollkampen som en del av uheldige forhold som gjør det vanskelig å uttale seg om

¹³⁴ ukjent, «Året som gikk», Farmand, 20.12.30, s. 1.

hvorvidt depresjonen har nådd bunnen eller ei. Konklusjonen til skribenten etter å ha utført intervjuene, var at depresjonen fremdeles ikke var nådd bunnen.¹³⁵

Aftenposten har omtalt tollsatsenes påvirkning, både direkte og indirekte, i 5 av sine 7 utgaver fra de siste dagene av 1930. Dette, sammenlignet med tidligere omtale av depresjonen og tollkrigen (deriblant studien til Anton Mohr), viser et klart skille i avisens prioritering av nyheter vedrørende depresjonen, sammenlignet med oppgavens første analysekapittel. Det samme gjelder også Arbeiderbladet, som i sine utgaver hovedsakelig har omtalt arbeidsledigheten i Amerika og England. I likhet med andre aviser, har de ikke omtalt tollsatsene og tollkrigen direkte med ord, men sammenhengen er der. Nå er det viktig å huske på at selv om det var en tydelig forbindelse mellom krisene som avisene omtalte og tollkrigen, så var årsakene flere og sammensatte. Dersom man også ser på hvordan nyere historisk forskning har konkludert med at tollkrigen ikke hadde like stor påvirkning av krisens utfall som først antatt, så må det kunne tenkes at det ikke var tollsatsene og tollkrigen alene som forårsaket depresjonens utvikling. Avisene omtaler også at det var stor politisk uro og usikkerhet hos de fleste landene, tiltak ble innført, uten at de hjalp og politikerne opplevde mistro fra sine velgere. At politikere prøvde seg frem og feilet, usikker på hvilke tiltak som skulle settes inn og lignende, medførte at hele situasjonen, både politisk og økonomisk, ble usikker.

4.7 Kort oppsummert

Ved å ha lest gjennom mange måneder med aviser fra 1930-tallet, fremkommer det at norske aviser hadde høy prioritet på nyheter som omhandlet Smoot-Hawley Tariff Act. Det skal nevnes at saken ikke ble omtalt som Smoot-Hawley Tariff Act i en eneste av de utvalgte avisene, men at loven heller ble omtalt med ord som: «amerikansk tollforhøielse», «ny amerikansk toldtarif», «økning av tollsatser», og lignende. Dette kan sees i sammenheng med at det ikke bare var snakk om økning av tollsatsene, men proteksjonisme. En proteksjonisme som hadde en større betydning enn det å øke tollsatsene for import.

Spesielt i perioden like etter at loven ble vedtatt i USA, fikk den bred omtale i norsk presse. Konsekvensene ved andre lands trussel om å utføre samme lovendring som et motsvar til USA, ble også raskt bragt på bane. Spesielt interessant har det vært hvordan Aftenposten har

¹³⁵ Aftenposten, «Er depresjonen ved bunnen?», Aftenposten morgen, ekstraintgave, 27.12.30, s. 2 og 5.

valgt å omtale situasjonen. De utførte et grundigere arbeid ved å informere sine lesere om amerikansk tollforhøyelse og andre lands motsvar til den, sammenlignet med omtalen av børskrakket. Den andre store overraskelsen i dette kapittelet, var Farmands svake dekning av saken. Magasinet hadde riktig nok god dekning av saken like etter at loven var vedtatt, men det var lite informasjon på forhånd. Nyhetene kom egentlig litt plutselig, som om at det ikke hadde gjennomgått en lang prosess ved å bli vedtatt av amerikanske myndigheter. Dette overrasker, da nyheter om et forestående børskrakk i 1929, hadde høy prioritert hos magasinet. Samtidig kan det sees i sammenheng med at Farmand hadde som formål å videreformidle økonomiske nyheter, børsoppdateringer og pengemarkedet, mens den nye tolloven og tollkrigen hadde størst påvirkning på frakt, handel og eksport. Arbeiderbladet virket også mer interessert i nyheter som omhandlet de nye amerikanske tollsatsene. Alt i alt viser analysen at Smoot-Hawley fikk mye omtale i norsk presse, og at norske lesere dermed var godt informert om utviklingen- både i USA og i Europa. Det er dog forskjell i hvor høyt prioritering de fikk, med tanke på antall omtale i de forskjellige kildene, men det fremstår som at alle aktørene hadde med den viktigste informasjonen.

Flere ting i denne analysen, har vært interessante å finne ut av. Situasjonen som oppsto, som andre lands reaksjon på amerikansk tollforhøyelse ble omtalt som tollkrig allerede i datiden. Dette er et uttrykk som jeg tidligere har trodd var av nyere dato. Avisartiklene viser også at konsekvensene var ganske umiddelbare og at andre land truet med å øke sine tollsatser som et motsvar dersom amerikanske myndigheter valgte å vedta de økte tollsatsene.

Noe som derimot var lite omtalt er når andre land økte sine tollsatser, eventuelle navn på de aktuelle tollovene for andre land, hvor mye de økte sine tollsatser med, og om de, i likhet med USA, fikk en såkalt forbudsliste over varer og/eller land som de ønsket å gjøre handel med.

Det er med andre ord flere overraskelser som har dukket opp under arbeidet med dette analysekapittelet, men det er liten tvil om at norsk presse omtalte Smoot-Hawley Tariff Act og andre lands reaksjoner på en måte som gjorde det lett for leserne å forstå betydningen av nyhetene. Sakene hadde høy prioritering for de fleste avisene, og leserne ble hyppig oppdatert- spesielt for Norges handels- og sjøfartstidende.

Konklusjonen er at både Smoot-Hawley Tariff Act, tollkrig og proteksjonisme fikk mye spalteplass i norsk presse, i hvert fall ved å ta et nærmere øyesyn på de utvalgte avisene i denne analysen. Totalt sett omhandlet situasjonen amerikansk proteksjonisme som førte til at andre land innførte egen proteksjonisme, som igjen bidro til en tollkrig. Sett i lys av artikler

som omhandlet andre lands proteksjonisme, og hvordan det medførte konsekvenser for norsk handel, så kan man si at noe av årsaken til den brede dekningen av økte tollsatser og en internasjonal tollkrig, bunner i frykten for norsk handel og skipsfart. Både amerikansk og internasjonal proteksjonisme ble ikke ofte omtalt med ord, men ved å bruke ord som tollkrig og økte tollsatser, samt protester fra andre land mot USAs innføring av Smoot-Hawley, fikk likevel nyheter som omhandlet proteksjonismen stor omtale. Det kan dermed konkluderes med at nyheter av denne typen, ble vurdert som viktige og relevante for norske avislesere. I og med at omtalen var såpass stor i alle de utvalgte avisene, spesielt etter innføringen av Smoot-Hawley Tariff Act, kan man også si at norske lesere må ha hatt grunnleggende kunnskap om den økonomiske og transnasjonale handelen.

5 GULLSTANDARD- IKKE LENGER GULL VERDT

I 1931, ett år etter USAs mislykkede forsøk på å stoppe krisen ved å øke tollsatsene for importvarer innførte europeiske land, som følge av Storbritannias valg, en endring som ble ansett som eneste mulighet, men som også var et dramatisk valg. I slutten av september 1931 valgte Storbritannia å vrake gullstandarden som valutaenhet. Flere europeiske land, deriblant Norge, fulgte umiddelbart etter, mens andre verdensland oppga gullet i tur og orden senere.

Det tredje og siste analysekapittelet for denne masteroppgaven, skal med andre ord omhandle vrakingen av gullstandard som valuta. Kapittelet omhandler norske avisers omtale av de politiske vurderingene som ble satt i kraft i tiden rett før valget om å vrake gullstandarden og reaksjonene i tiden rett etter. Her setter jeg tidsperiode 20.09.31-04.10.31, fordi Storbritannia gikk bort fra gullstandarden som valutaenhet 21.09.31 og Norge fulgte etter 27.09.31. Dette forklarer også inndelingen av periodene innad i kapittelet.

Problemstillingen for kapittelet er som følger: *Hvordan tok norsk presse opp diskusjonen om gullstandard som internasjonalt pengesystem i ukene før vrakingen, og i tiden like etter? Var det en endring i prioriteringen av publiserte artikler når gullvrakingen ble en realitet i Norge?*

Flere historikere og forskere har slått fast at Norge ble mildere rammet av den store depresjonen, sammenlignet med andre europeiske land. Det pekes på flere årsaker for dette, blant annet en endring av industrinæringen og vrakingen av gullstandarden som valuta. Dette kapittelet skal ta for seg vrakingen av gullstandarden, og hvordan norsk presse vurderte betydningen av gullstandarden i tiden før vrakingen, og hvordan endring av valutaenhet ville sikre norsk økonomi best mulig.

Er det forskjell i hvordan norske aviser omtalte situasjonen? Gir artiklene inntrykk av at norske avislesere fikk forskjellig grad av informasjon, basert på sosial og økonomisk status?

Analysen i dette kapittelet vil bestå av en innholdsanalyse basert på kvalitativ forskningsmetode, hvor det blir satt søkelys på hvordan de utvalgte avis- og magasinkildene førte diskusjonen rundt hvorvidt norsk gullstandard skulle bestå, eller avviklingen av denne økonomiske modellen. Analysen skal med andre ord se nærmere på innholdet i publiserte artikler, hvordan de utvalgte kildene ordla seg og hvilket innhold artiklene hadde.

5.5 Bakgrunn

I forrige analysekapittel var det snakk om proteksjonisme, en politikk hvor nasjoner innfører tollmurer og importbegrensninger for å sikre hjemmeproduksjon og hjemmemarkedet. Dette kapittelet skal omhandle hvordan nasjoner som tidligere har benyttet seg av en paripolitikk, velger bort denne økonomiske modellen for å sikre nasjonens økonomi. Det Norske Akademis Ordbok forklarer paripolitikk som en økonomisk politikk der hele verdien av nasjonens valuta holdes på et bestemt nivå.¹³⁶ Gullstandarden er et eksempel på en paripolitikk. Gullstandarden innebar at den nasjonale banken, eksempelvis Bank of England og Norges Bank, garanterte at valuta kunne veksles inn i gull etter den fastsatte parikursen.¹³⁷

Bakgrunnen for dette kapittelet omhandler primært Storbritannias og Norges valg om å gå bort fra den internasjonale gullstandarden, men inkluderer også andre europeiske lands avgjørelser om å gjøre det samme.

Boken *Lords of Finance* av Liaquat Ahamed omtaler gullstandard som et økonomisk sikkerhetsnett, men et system som virket imot sin hensikt når krisen var et faktum.¹³⁸ Patricia Clavin har gått så langt som å gi gullstandarden skylden for at den økonomiske krisen spredde seg. I boken «*Securing the world economy*» skriver Clavin at dersom det ikke hadde vært for den internasjonale gullstandarden, ville krisen endt med en nasjonal resesjon i USA, fremfor den verdensomspante krisen som den utviklet seg til å bli. Clavin hevdet at fordi gullstandarden fungerte som et valutasystem for hele den internasjonale handelsstanden, førte den til en spredning av krisen og fungerte ikke som det økonomiske sikkerhetsnettet som det var ment å være.¹³⁹ Sett i lys av både Ahamed og Clavins beskrivelse av gullstandardens skyld i at den økonomiske krisen spredde seg fra en nasjonal resesjon i USA, til en verdensomspant økonomisk storkrise, anses det fra min side som viktig å se an hvordan norsk presse vurderte situasjonen rundt gullstandarden i datiden. Ola H. Grytten hevder at Norges valg om å vrake gullstandarden var en av årsakene til at den store depresjonen ikke ble like alvorlig for Norge, som for andre land. Dette er også en av årsakene til at analyser av datidens presses omtale om saken, er av høy relevans for oppgavens siste analysekapittel.

¹³⁶ Det norske akademis ordbok u.d., «Paripolitikk», 24.04.23, [paripolitikk - Det Norske Akademis ordbok \(naob.no\)](https://naob.no).

¹³⁷ Stugu, *Norsk historie etter 1905*, (Oslo: Det norske Samlaget, 2018) s. 70.

¹³⁸ Ahamed, *Lords of finance*, (London: Random House business books, 2020) s. 7.

¹³⁹ Clavin, *Securing the world economy* (Oxford: Oxford University Press, 2013) s. 51

Fra et historisk perspektiv, er det interessant å se at året 1931 ikke var første gang gullstandarden ble avvirket for Europa. Gullstandarden ble også avvirket under første verdenskrig, og ikke før i 1925 gjenopptok Storbritannia gullstandard som valutaenhet. Frankrike var blant de siste europeiske landene som gjeninnførte gullstandarden, 3 år etter Storbritannia. Den gangen ble innføringen av gullstandarden, sett på som en økonomisk smart løsning, for å gjenvinne økonomisk stabilitet og bringe økonomien tilbake til samme nivå som før første verdenskrig.¹⁴⁰ I etterpåklokskapens lys, kan man kanskje tenke seg til at det smarteste ville vært og holde frem med den nye økonomi politikken og videreutviklet den, fremfor å gå tilbake til gullpolitikken som fungerte for de europeiske landene i tiden før første verdenskrig. Ian Kershaw forklarer utfordringene med hvorfor gjeninnføring av gullstandarden var en utfordring, og legger skylden på at verden var endret etter første verdenskrig. Det var en endret verdensøkonomi. En fast valutakurs var i mellomkrigstiden en svakhet for økonomien, ikke en styrke. Og spesielt ikke for Storbritannia, som sto i en økonomisk presset situasjon. Kershaw påpeker dog at de økonomiske utfordringene som gullstandarden skulle medføre, ikke var tydelige i midten av 1920-tallet, heller tvert imot. Industrien blomstret for flere land, og mange europeiske land opplevde en vekst som var over gjennomsnittet for perioden 1925-1929.¹⁴¹ På kort sikt viser det seg altså at gullstandarden var positivt for vekst i store deler av Europa. Storbritannia og Norge, med flere, var ikke blant de landene som opplevde industriell vekst i siste halvdel av 1920-tallet. Her var både økonomien og utviklingen fremdeles treg.¹⁴²

Det ble ikke bedre økonomiske tider etter børskrakket i oktober 1929, og 21. september 1931 ble Storbritannia tvunget til å avvirkle gullstandarden nok en gang. Avgjørelsen om å gå bort fra gullet som valuta kom etter at Storbritannia hadde tapt over 200 millioner pund fra midten av juli og frem til midten av september 1931. Dette medførte at beholdningen til Bank of England, ble så lavt at det utgjorde en fare for nasjonens økonomi. Storbritannia hadde derfor ikke annet valg enn å gå over til ny valutaenhet. Umiddelbart etter avvirklingen av gullstandarden i Storbritannia mistet det britiske pundet hele en fjerdedel av sin verdi på det internasjonale valutamarkedet.¹⁴³

¹⁴⁰ Kershaw, *To hell and back* (New York: Penguin Books, 2015) s. 152-153.

¹⁴¹ Kershaw, *To hell and back* (New York: Penguin Books, 2015) s. 153.

¹⁴² Kershaw, *To hell and back* (New York: Penguin Books, 2015) s. 153.

¹⁴³ Kershaw, *To hell and back* (New York: Penguin Books, 2015) s. 199.

I likhet med i Storbritannia, ble gjeninnføringen av gullstandarden et uheldig valg for norsk økonomi. Ifølge Stugu er norske forskere som har studert 1920-30 tallets økonomiske utvikling, stort sett enige i at utviklingen i norsk økonomi frem mot 1920 ikke kunne fortsette, men at innstramningen og overgangen tilbake til gullstandarden kom på et uheldig tidspunkt, sett i lys av den internasjonale økonomiske krisen.¹⁴⁴ Norges valg om å gå bort fra gullstandarden 27. september, en uke etter Storbritannia, medførte en økonomisk nedgang også i Norge. I løpet av to måneder falt den norske kroneverdien med nærmere 1/3. Dette medførte at paripolitikken ble historie.¹⁴⁵

Storbritannias valg om å avvikle gullstandard som valutaenhet, ble omtalt av direktøren for Norges Bank, Nicolai Rygg, som en begivenhet av vidtrekkende natur. Rygg påpekte i sitt foredrag ved Norges Banks representantmøte 17. februar 1932 at Storbritannias valg hadde både umiddelbare og mer langsiktige konsekvenser for verdensøkonomien, samt effekten det ville ha for fremtidens gullpolitikk. Videre påpekte Rygg den lammende effekten vrakingen av gull-pundet medførte. Kollaps av det britiske gull-pundet medførte fall i verdipapirer, og selv de mest verdifulle møtte store tap. Samtidig var sterlingen sterkt knyttet til andre lands økonomi og et fall i britisk valuta medførte store konsekvenser for internasjonal handel og skipsfart. Direktøren omtalte situasjonen som at det internasjonale kredittsystemet hadde falt i grus.¹⁴⁶

For Norges del, mente Rygg at sterlingens fall også fikk konsekvenser. Krav på fremmed valuta ble sterkere, og gulluttaket hadde en kraftig økning, hvor det pekes på at beløpet nådde 1 million den første uken. Det førte til et stort press for norsk økonomi, hvorpå dekningen av utenlandske forpliktelser, både umiddelbart og frem i tid, krevde store ressurser. Rygg forsvarte derfor valget om å avvikle norsk gull på grunn av fall i sterlingen og på grunn av de urolige internasjonale økonomiske forhold. Det ble også en brå avgjørelse, fordi Norges Bank så at å beholde gullstandarden, ville forsterke det store presset, og jo lenger man ventet, jo verre ville det bli. De måtte ta en hurtig avgjørelse, før bankens krefter ble ødelagt. Den økonomiske uroen som var oppstått, spesielt etter Storbritannias gull-avvikling, ble ikke ansett som en midlertidig uro som ville gå raskt over, men en uro som kom utenfra og som ville bli holdt vedlike dersom det ikke ble gjort grep om å følge etter Storbritannia.¹⁴⁷ Målet var å holde kronens indre verdi oppe. Den umiddelbare konsekvensen av norsk gull-avvikling

¹⁴⁴ Stugu, *Norsk historie etter 1905*, (Oslo: Det norske Samlaget, 2018) s. 71.

¹⁴⁵ Stugu, *Norsk historie etter 1905*, (Oslo: Det norske Samlaget, 2018) s. 71.

¹⁴⁶ Rygg, Årstalen fra Norges Banks representantmøte, 17.02.1932, s. 81.

¹⁴⁷ Rygg, Årstalen fra Norges Banks representantmøte, 17.02.1932, s. 81.

var riktignok et forsøk på å presse prisene kraftig opp, men reguleringer utført av myndighetene og næringslivet i samarbeid, medførte raskt en rolig prisbevegelse. Alle tiltak ble gjort for å holde offentlige budsjett i balanse. Rygg meldte om at det var noe uro rundt sviktende omsetning og synkende priser, men at dette vil balanseres ut. Han påpekte at opphevelse av gullstandarden, medførte en slutt på et langvarig prisfall. Videre viste han til at ved å beholde gulløsningen, ville både norsk næringsliv, handel og skipsfart opplevd en uutholdelig situasjon. Deler av hjemmeindustrien hadde godt utbytte av prisetallet som kom som en konsekvens, hvor de endte opp med å stå sterkere i konkurransen mot utenlandske varer.¹⁴⁸

I arbeidet med aviskildene, ønsker jeg i dette kapittelet og se på hvorvidt det var en offentlig diskusjon i norsk presse, rundt avgjørelsen av å velge bort gullstandarden og paripolitikken. Er det forskjell i hvordan avisene fremlegger dette? Kommer avisenes politiske og sosiale ståsted til syne i de publiserte artiklene? Hva med ett år etter vrakingen av gullstandard? Kommer det frem i norske aviser fra september 1932, hvordan den økonomiske situasjonen utviklet seg på grunn av avviklingen av gullstandarden?

5.6 Arbeidet med kapittelet

Ved et kjapt søk på ordet «gullstandard» i Nasjonalbibliotekets søkefelt, hvor søkeperioden er 01.09-15.10.31 kommer det raskt frem at Arbeiderbladet har nevnt ordet gullstandard i 9 av sine utgaver og samtlige av utgavene er fra perioden 21.09-29.09. Det vil si at Arbeiderbladet ikke publiserte noen artikler som omtalte gullstandarden med ord i de første tre ukene av september dette året, men heller ikke i løpet av de to første ukene etter at gullstandarden ble avviklet. Dette trenger så klart ikke å bety at nyheter som omhandlet gullstandarden ikke er delt med Arbeiderbladets lesere, men at avisen eventuelt har benyttet andre ordvalg enn gullstandard. Alle utgaver for den valgte perioden har derfor måttet få en nøye gjennomgang for å være sikker på at ingenting er utelatt.

I dette kapittelet har Farmand blitt benyttet på en annen måte enn de forhenværende kapitlene. Tilgangen til Farmand har under hele prosessen vært utfordrende, men i kombinasjon med å få bind tilsendt fra et bibliotek i Tyskland, samt en begrenset tilgang ved Universitetet i

¹⁴⁸ Rygg, Årstalen fra Norges Banks representantmøte, 17.02.1932, s. 81-82.

Bergen, så har det gått greit. For dette kapittelet har jeg fått tilgang på Farmands bind fra 1932 via samlingen som står ved Universitetet i Bergen, men bindet fra 1931 var ikke tilgjengelig. Ved hjelp fra biblioteket for Humaniora ved UiB, ble 1931-bindet funnet, men var da i bruk av BI-studenter i Oslo. Jeg fikk tilsendt innholdsliste og fikk valgt ut aktuelle artikler med bakgrunn i overskriftene på artiklene. Det har dermed ikke vært mulig å bla gjennom alle Farmand-utgavene gjennom arbeidet med dette analysekapittelet, og analysen er derfor basert på artikler som med all tydelighet omtaler gullstandarden. Dette kan medføre at det er flere artikler fra Farmands utgaver i 1931 som omtaler diskusjonen rundt gullstandarden, uten at de er tatt med i denne analysen. En annen utfordring er at de mottatte kopiene inneholder sidetall, men ikke fremsiden til den utgaven artikkelen ble publisert i. Artiklene fra Farmand kan derfor være fra perioder utenfor valgt tidsperiode. Magasinets artikler blir derfor delt inn i før og etter vrakingen av gullstandarden, uten at det er spesifikt fra september eller oktober 1931. Poenget er å se på hvordan de forskjellige kildene tok opp diskusjonen rundt gulletts posisjon og hvorvidt gullstandarden burde avvikles eller ikke, noe Farmand gjorde til dels hele året.

Videre er det benyttet samme metode som for Arbeiderbladet, Aftenposten og Norges handels- og sjøfartstidende. I alle de tre avisene er søkefeltet til Nasjonalbiblioteket blitt benyttet for å søke på ordet «gullstandard», men for å være sikker på at alle relevante artikler er tatt med har hver enkelt utgave blitt bladd gjennom.

5.7 En ny verdenskrise med voldsomme utslag i alle land!

Arbeiderbladet omtalte vrakingen av gullstandarden som en ny verdenskrise. Men var det slik situasjonen ble ansett på generelt grunnlag? Ved å se på norske avisartikler er det noe som støtter Arbeiderbladets utsagn om at avviklingen av gullstandarden og paripolitikk ble ansett som en ny verdenskrise?

Arbeiderbladet hadde overskriften «En ny verdenskrise med voldsomme utslag i alle land» i sin utgave fra samme dag som Storbritannias gullstandard ble avviklet. Artikkelen ble publisert på utgavens førsteside. Dette er også en artikkel som viser viktigheten av å bla gjennom avisene i tillegg til å bruke søkeordsfunksjonen. Denne artikkelen kom ikke frem ved søk på ordet «gullstandard», men fremstår som en viktig artikkel for analysen, da den tar for seg et opprør mot avvikling av gullstandarden.

Artikkelen omhandler hvorvidt det få dager tidligere hadde gått rykter om at gullstandarden sto i fare i Storbritannia, men at det hele tiden var forhåpninger om at de skulle klare å finne andre løsninger. Det endte med at gullpariteten ble oppgitt, noe artikkelen omtaler som den største sensasjon siden krigens utbrudd. Det blir tydelig beskrevet som en situasjon som vil få uante konsekvenser i alle land, og at dette medfører til utrygghet i det kapitalistiske samfunnet. I sammenheng med at gullstandarden ble vraket, økte også Bank of England diskontoen til 8pct.

Kommentarer og tilbakemeldinger fra London basert på informasjon som NTB mottok fra Reuters, viser at slagordet for britiske aviser, uansett hvilken politisk retning de holdt seg til, var: «*business as usual*». Det virket som at det var en generell lettelse i hele nasjonen over at det var fattet en beslutning rundt en urolig og usikker situasjon. Telegrammet fra Reuters refererer også til en «Times»-artikkel som hevdet at avgjørelsen om å vrake gullet ikke bare ville være en fordel for Storbritannia, men for hele verden. «Daily Herald» omtalte også valget som klokt og noe som ville gagne hele nasjonen. Valget var knyttet opp mot en gjenvunnet tillit til regjeringen og Bank of England. Artikkelen viser til telegram fra andre stormakter hvor alle meddelte at dette fikk en effekt for dem, og derfor holdt børsene stengt 21. september 1931. De alle hadde dog tro på at Storbritannias valg ville føre til en balanse i verdensmarkedet.¹⁴⁹ For Norges del uttalte direktør Thorkildsen i Norges Bank at gullets avvikling i Storbritannia forhåpentligvis bare ville være et kortvarig tiltak.¹⁵⁰

Begge de omtalte artiklene er basert på informasjon fra NTB, og omhandler både Storbritannias beslutning og andre lands reaksjoner på valget. Det kommer frem at alle de nevnte landene tok valget om å avvikle gullstandarden som en beslutning som ville påvirke deres økonomi og at en avgjørelse om hvordan håndtere situasjonen måtte foreligge. Det står ikke direkte hvordan dette var en ny verdenskrise, men at det var en verdenssensasjon og et valg som ville påvirke hele verdens økonomi og handel, kommer tydelig frem i artiklene.

Aftenpostens publiseringer i aftennummeret fra 21. september, bærer preg av å bygge på samme informasjon som Arbeiderbladets kilder. Artikkelen «Gullstandarden opphevet for bare ½ år?»¹⁵¹, er nærmest identisk Arbeiderbladets «En ny verdenskrise med voldsomme utslag i alle land». Også Aftenposten har en egen artikkel som baserer seg på Norges Banks

¹⁴⁹ NTB, «En ny verdenskrise med voldsomme utslag i alle land», Arbeiderbladet, 21.09.31, s. 1 og 8.

¹⁵⁰ NTB, «Krisens virkninger i Norge», Arbeiderbladet, 21.09.31, s. 1.

¹⁵¹ Aftenposten, «Gullstandarden opphevet for bare 1/2 år?», Aftenposten Aften 21.09.31, s. 1.

direktør Thorkildsens utsagn om Norges posisjon i den økonomiske verdenskrise.¹⁵² Aftenposten har dog en annen artikkel på første siden av samme utgave, som kan knyttes opp mot hva Arbeiderbladet mente med at Storbritannias vraking av gullet, var en ny verdenskrise. Med artikkelen «Oslo fondsbørs lukket i dag og pund-noteringen sløyfet», omhandlet at også Oslo børsen, i likhet med andre land, holdt stengt denne dagen. Dette fordi det rådet usikkerhet rundt hvordan britisk avvikling av gullstandard ville påvirke verdensøkonomien og børsene. Det kommer frem at nyheten om britisk gull-pund, ble mottatt forskjellig, men at det også kunne sees fra et positivt perspektiv:

*«Det fremtvinger en løsning av finanskrisen og det kan rent «finans-taktisk» gi England et godt grep på den videre kamp med gull-landene. Her foreligges ikke på nogen måte engelsk statsbankrott. Det kan ikke understrekes sterkt nok».*¹⁵³

Denne artikkelen gir et videre innblikk i hvordan Storbritannias valg om å vrake gullet, ble ansett som en trussel for verdensøkonomien, og en ny økonomisk krise- midt under krisen. Det at både Arbeiderbladet og Aftenposten hadde tilnærmet lik informasjon i begge de gjeldende utgavene, tyder på at artikkelene/notisene er basert på informasjon fra samme informant. Det ser ut til at Reuters har sendt informasjon til NTB, som NTB har delt videre med norsk presse på generell basis. Likheten i artikkelene tyder også på at det er en mer eller mindre identisk gjentakelse av telegrammet, og ikke en artikkel som er skrevet av avisenes egne journalister. Konklusjonen kan da være at nødvendigheten av å dele informasjon med avisenes lesere var viktigere enn å drive journalistisk arbeid. Det antyder også at tilliten mellom norsk presse og telegraf-byråene var meget sterk.

I morgenutgaven til Aftenposten fra samme dag som britisk gull-avvikling fikk saken plass på nesten hele førstesiden. En artikkel var særlig gjeldende med stor overskrift «Englands bank opphever gullstandard fra i dag». Her informeres det om at Storbritannia har valgt å avvike gullstandard- og hvorfor. Årsaken underbygger Ian Kershaws påstand om at gulletts verdi fall med 200 millioner pund fra midten av juli til midten av september.¹⁵⁴ Den gjeldende artikkelen er en publisering av den britiske regjeringens pressemelding og fremstår dermed som er direkte re-publisering, uten videre utdypning.¹⁵⁵

¹⁵² NTB, «Norge uberørt av børsenpaniken sier bankchef Thorkildsen», Aftenposten Aften, 21.09.31, s. 1.

¹⁵³ Aftenposten, «Oslo fondsbørs lukket i dag og pund-noteringen sløyfes», Aftenposten Aften, 21.09.31, s. 1.

¹⁵⁴ Kershaw, *To hell and back* (New York: Penguin Books, 2015) s. 199.

¹⁵⁵ Den britiske regjeringen, «Englands Bank opphever gullstandard fra i dag», Aftenposten Morgen, 21.09.31, s. 1.

Norges handels- og sjøfartstidende viet enda større plass i sin utgave fra samme dag, enn de andre tre kildene. Hele førstesiden dekkes av overskriften «Englands gullsuspendasjon gjelder i 6 måneder», hvorpå innholdet er likt med Arbeiderbladets og Aftenpostens aftenutgave. Avisen stiller også spørsmål om hvorvidt dette var et vendepunkt i krisen. At saken fikk stor plass i Norges handels- og sjøfartstidende, råder det liten tvil om. Hele første siden, samt størstedelen av både side 2 og 3 er viet til krisen og betydningen av Storbritannias gullvraking. Avisen har lagt frem et variert bilde av konsekvenser, fordeler og hvordan andre, både andre land og politikere, stilte seg til det. Det ser ut til at det hovedsakelig vekket en optimisme rundt om i verden, og at dette faktisk kunne bety begynnelsen på slutten av krisen. Også NHST har meddelt uttalelsen til Thorkildsen, samt «*Business as usual*»-utsagnet til britiske aviser. Informasjonen som avisen har delt, ser ut til å være bygget opp av de samme kildene som informasjonen til både Arbeiderbladet og Aftenposten, men at NHST har utdypet informasjonen bedre enn de andre avisene. Her har telegrammene også blitt fordelt over flere artikler og notiser, og er mer systematisk og lettere for leseren å få øye på.¹⁵⁶

Med referanse til Arbeiderbladets overskrift «En ny verdenskrise med voldsomme utslag i alle land», setter i gang diskusjonen om gullet i norsk presse- til en viss grad. Situasjonen rundt det britiske gull-pundet er nevnt i alle aviser, men det fremstår som lite refleksjon fra avisene selv. Her er de diplomatiske og gjengir kun mottatt informasjon, de er ikke påvirket av eget politisk ståsted, noe som samsvarer med internasjonal presse generelt, slik som de fremstår i de gjeldende artiklene. Norges handels -og sjøfartstidende skiller seg noe ut, da de utnyttet mottatt informasjon på en litt annen måte enn de andre avisene, men kjerneinnholdet er dog det samme.

At Norge valgte å følge Storbritannias valg om å avvikle gullstandarden, har blitt nevnt tidligere og kan ansees som allmennkunnskap. Men hvordan ble informasjonen meddelt i norske aviser i dagene før avviklingen ble vedtatt? Forelå det en offentlig diskusjon blant politikere, økonomer og/eller norske avislesere vedrørende den norske gullstandarden?

¹⁵⁶ Norges handels- og sjøfartstidende, 21.09.31, s. 1-3.

5.8 Hvor går veien for norsk gullstandard?

At Norge valgte å følge Storbritannias valg om å avvikle gullstandarden, har blitt nevnt tidligere og kan ansees som allmennkunnskap. Her skal omtale og diskusjon rundt det norske gullet bli tatt i nærmere øyesyn.

Diskusjonen rundt Norges stilling til gullet kom ikke tydelig frem i Arbeiderbladet, før 25. september. Den dagen hadde avisen en sak på førstesiden som omtalte Norges gullsituasjon. Med overskriften «Kan Norge hevde parikronen?», tar avisen opp diskusjonen rundt norsk paritetspolitikk. Artikkelen informerer om at flere Oslo-aviser har publisert nyheter av relevans for Norges gullposisjon. Avisen siterer Hans G. Jacobsens artikkel i avisen «Tidens Tegn»:

«Da kronen for få år tilbake alt for tidlig ble bragt op til sit gamle gullnivå, begikk man en i Norge en av de mest skjebnesvangre feil som er gjort i vårt lands økonomiske historie. Først skulle parikronen bringes op (dvs prisene ned) med omkring 40 prosent. Ved siden av dette, og senere, har det funnet sted en betydelig prisstigning på gull, som følge av den store efterspørsel og forholdsvis avtagende gullproduksjon. Det hele bevirket en deflasjon uten sidestykke i vår historie siden 1820-30-årene.»¹⁵⁷

Arbeiderbladet omtaler dette utsagnet, og andre utsagn med samme ordlyd, som bemerkelsesverdige. Denne artikkelen er et eksempel på starten av norske avisers diskusjon om Norges gullstandard og valutaspørsmål. Skribenten gir et inntrykk av misnøye til gullstandarden, og at valget om å gjeninnføre dette i siste halvdel av 1920-tallet, var et dårlig valg for norsk økonomi.

Arbeiderbladets artikler viser at det foregikk en diskusjon og spekulasjoner rundt hvorvidt en ny valutaenhet måtte innføres, men utfra artiklene som ble publisert, fremstår det som at avisen videreformidlet diskusjonen blant andre aviser, organisasjoner eller øvrige del av befolkningen. Artiklene bærer ikke direkte preg av å være farget av avisens egne meninger. Det er heller ikke mange artikler i Arbeiderbladet som omhandler diskusjonen rundt norsk gullstandard i de gjeldende dagene, det er artikkelen «Kan Norge hevde parikronen» fra 25. september, og en liten notis dagen etter. Denne notisen ser ut til å være en pressemelding fra en organisasjon som kalte seg *Bygdefolkets krisehjelp* i Gjøvik. Organisasjonen ser ut til å bruke Arbeiderbladet for å få ut en oppfordring til regjeringen, om at de må vrake gullparitet.

¹⁵⁷ «Kan Norge hevde parikronen?», Arbeiderbladet, 25.09.31, s.1.

Organisasjonen hevdet at å beholde gullparitet ville medføre en «*utsugning av landet*», samt at en parikurs ved landets daværende økonomiske situasjon, var unaturlig. De mente at å frigjøre den norske kronen fra gullet, ville føre til at kronen fant sitt eget leie og legge verdien på et nivå som tilsvarte den økonomiske situasjonen som landet befant seg i. Dette innlegget er videre signert av alle som satt i styret til *Bygdefolkets krisehjelp*.

I likhet med Arbeiderbladet, kom også diskusjonen rundt den norske gullstandard sent i gang i Aftenposten. I de første dagene etter britisk gull-avvikling, foregikk det mer en diskusjon rundt det britiske pundet og andre europeiske lands gullstandard. En uttale fra Norges Banks sjefdirektør Nicolai Rygg, i Aftenpostens Aftenutgave, 23. september, viser at Norges økonomiske stilling så lovende ut i forhold til andre land, og gir inntrykk av at det per da ikke var aktuelt å vrake norsk gullstandard.¹⁵⁸ Denne artikkelen tyder på at det umiddelbart ikke var et ønske om å velge bort norsk gull som valutaenhet, men at, som Rygg uttalte i sin tale i februar 1932, raskt utviklet seg til å bli det eneste alternativet for å sikre norsk økonomi og næringsliv.¹⁵⁹

Fire dager etter britisk gull-vraking, kommer diskusjonen i gang i Aftenposten, og avisens morgenutgave hadde flere artikler som omhandlet norsk gullstandard. Artikkelen besto av både nyheter fra utenlandsk presse, og uttale fra en sosialøkonom, Dr. Wilhelm Keilhau. Keilhau var en norsk økonom, jurist og professor i økonomi. Han var en mann med flere talenter og kunnskaper, men spesialfeltet var økonomisk historie.¹⁶⁰ Wilhelm Keilhaus bakgrunn og profesjon, gjør hans uttale høyst aktuell for temaet rundt norsk gullstandard.

En artikkel på første siden informerte blant annet om at det i aviser fra Paris ble meldt at Norge hadde vraket gullet. Dette var så klart ikke tilfelle, men ingen visste hvor ryktene stammet fra.¹⁶¹ Den mest aktuelle artikkelen i denne utgaven, var dog uttalelsen til Dr. Wilhelm Keilhau. Han pekte på flere sider av gull-diskusjonen, og sa seg enig i Keynes mening om at gullet ikke lenger var en varestandard, men en politisk standard. Fra et britisk perspektiv, pekte han på Keynes uttale fra 1924, hvor det ble sagt at å gjeninnføre britisk gullstandard ville øke avhengighetsforholdet til USA og gjøre britisk økonomi svært sårbar. I kombinasjon med Frankrikes styrkede økonomiske posisjon, ville føre til britiske utfordringer

¹⁵⁸ Ukjent, «Våres stilling efter pundkrisen er gunstig», Aftenposten Aften, 23.09.1931, s. 1.

¹⁵⁹ Rygg, Årstalen fra Norges Banks representantmøte, 17.02.1932, s. 81-82.

¹⁶⁰ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Wilhelm Keilhau» av Preben Munthe, 07.05.23, [Wilhelm Keilhau – Norsk biografisk leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/biografisk-leksikon).

¹⁶¹ W., «Skrøner i Parispressen om at Norge har oppgitt gullkronen», nr 482, 25.09.31, s. 1.

med både USA og Frankrike som økonomiske konkurrenter. Derfor ville Storbritannias brudd med gullet bety både et avgjørende nederlag for deflasjonen og en frigjørelse av avhengighetsforholdet til USA og Frankrike.¹⁶² Videre så Dr. Keilhau på situasjonen fra et norsk perspektiv, hvor han påpekte at dette var en utfordrende problemstilling for norsk økonomi. Å beholde parikursen, ville medføre store utfordringer for handel- og skipsnæringen, samtidig var Norges reserver var små, noe som begrenset alternativene. Anbefalingene til Dr. Keilhau var å ha tro og tillit til norsk økonomi. Økninger av diskontoen ville sette norsk levestandard flere år tilbake i tid. Videre mente han at de som uttalte seg for å hevde gull-kronen, uten en tilstrekkelig og realistisk plan for økonomien, ikke hadde tenkt nøye nok gjennom saken. Han påpekte samtidig at sist gullstandarden ble opphevet, gikk verdenskonjunkturerne opp, men at man i 1931 derimot sto i en økonomisk krisetid.¹⁶³

Dagen etter kom det et tilsvarende svar til Dr. Keilhau. Advokat August Butenschøn skrev i sitt innlegg at Dr. Keilhau hadde rett i sine meninger om kronenedskrivningen, men at det var vesentlige ting han ikke hadde tatt med i sine uttalelser. Butenschøn påpekte at landene brukte enorme penger under krigen, penger som var bortkastet da de ikke ga noen avkastning.

Verdenssituasjonen i 1931, med ekstreme rentesatser, medførte at heller ikke den mest ekstreme spareplan ville klare å dekke rentene. I og med at både Storbritannia og øvrige lands økonomiske situasjon sto på ustø grunn, hvorpå Storbritannia allerede hadde falt, mente Butenschøn at situasjonen ikke var av økonomisk natur, men av politisk. Fra et politisk ståsted, ble ikke deflasjonen håndtert og tilliten til politikere og andre nasjoner var ødelagt. Han påpekte også at dersom andre valg hadde blitt tatt etter krigens slutt, ville ikke valutakrisen vært et problem i 1931. Å sette ned timelønnen fra 15kr til 10kr, medfører også naturligvis utfordringer, da ingen ønsket eller håndterte, en nedgang i privatøkonomien. Med andre ord var lønnsutviklingen på 1920-tallet også en av årsakene til utfordringene, ifølge Butenschøn. Avslutningsvis uttalte han at han ikke var enig i Keilhau og andre statsøkonomers meninger om å tillegge gullet den betydningen som de gjorde. Han utdypet dette med at når nasjonene førte feil økonomisk politikk i 12-15 år etter krigen, samt hadde manglende tillit både innen- og utenlands, så var dette den største årsaken til at man befant seg i en økonomisk krise- ikke på grunn av gullet.¹⁶⁴

De to nevnte artiklene fra Aftenbladet viser en diskusjon som pågikk, ikke bare fra et

¹⁶² Dr. Keilhau, «Norge og gullpundets ophevelse», Aftenposten Morgen, nr 482, s. 3.

¹⁶³ Dr. Keilhau, «Norge og gullpundets ophevelse», Aftenposten Morgen, nr 482, s. 3.

¹⁶⁴ Butenschøn, «Kronenedskrivning», Aftenposten Aften, nr 486, 26.09.31, s. 2.

presseperspektiv, hvor norske aviser uttalte saken fra sitt ståsted, men også i flere andre sammenhenger. At både en sosialøkonom og en advokat uttalte seg i en av Norges mest utbredte aviser, tyder på at saken var høyst aktuell. Det kan også tenkes at uttalelser som dette bidro til diskusjoner i flere samfunnsgrupper og det antas at dette var en sak som det ble snakket om blant befolkningen generelt. Diskusjonen tyder også på at det forelå en uro blant befolkningen- til tross for Nicolai Ryggs uttale fra 23. september, om at Norges posisjon etter britisk gull-avvikling så lovende ut.

Aftenpostens morgenutgave fra 26. september hadde en artikkel på førstesiden hvor de selv tok til orde for den norske kronen. De hevdet at den siste diskontoforhøyelsen tydeliggjorde Norges Banks stilling til det norske gullet og at dette talte for å beholde gullkronen. De pekte på at Aftenposten hadde publisert meninger fra spesialister som uttalte at man måtte vrake gullet, men at de selv mente at det ikke var et tilstrekkelig grunnlag til stede for å hoppe ut i det utrygge. Til tross for at tidligere publiserte meninger hadde påpekt umiddelbare fordeler med å vrake gullet, var det også viktig å se på medaljens bakside. Artikkelen omtalte de negative virkningene en gull-vraking ville medføre. Valutaverdien ville synke ytterligere, noe som igjen ville presse prisnivået oppover. Lønningene ville bli avkortet og verdien av sparepenger ville bli redusert. Dette ville igjen føre til en dårligere levestandard. Skribenten av denne artikkelen mente at en endring av den norske krona, ikke ville føre til noen bedring av norsk økonomi- heller motsatt. Vedkommende mente også at det beste for norsk økonomi var å beholde krona som den var, og stå i utfordringene fremover, dette ville gå over til slutt.¹⁶⁵ Forfatteren av denne artikkelen er ikke navngitt og det kommer heller ikke frem om dette er skrevet av en journalist i Aftenposten, om det er et debattinnlegg eller hvor informasjonen stammer fra. Tidligere har avisen hatt små notiser hvor de har informert om at anonyme brev blir kastet og kommer ikke på trykk, så det antas derfor at det ikke er en anonym kilde for avisens del i hvert fall, men at vedkommende kanskje ønsker å være anonym for befolkningen. Artikkelen tar i hvert fall til orde for å beholde norsk gullstandard, og gir et innblikk i både variasjonen av uro og troen på hvilke tiltak som ville bedre norsk økonomi. Rett ved siden av denne artikkelen har også Aftenposten publisert en uttalelse fra direktøren i Norges Bank, Nicolai Rygg: «Diskontoforhøyelsen taler for seg», som støtter opp innledningen til «Kronen og vi» om at en økning i diskontoen beviser at norsk gull-krone

¹⁶⁵ Ukjent, «Kronen og vi», nr 485, 26.09.31, s. 1 .

skulle bestå.¹⁶⁶ Dette er et interessant utsagn med tanke på at dette var dagen før Norge bestemte seg for å vrake gullstandard. Uttalelsen indikerer også hvor raskt situasjonen utviklet seg, hvor stor effekt presset utenfra hadde og hvor plutselig Norges Bank anså at avvikling av gullstandard var eneste alternativ for norsk økonomi.

Når man ser på Norges handels- og sjøfartstidende, så omtalte de også krisen fra et internasjonalt perspektiv de første dagene etter Storbritannias gullvraking. Dette er en trend som vises i alle de tre utvalgte avisene, og kan være lurt å belyse litt nærmere. De første dagene blir ikke norsk gullstandard brakt opp av noen av dem, i hvert fall ikke fra et perspektiv hvor det pågikk en diskusjon rundt hvorvidt norsk gullstandard skulle beholdes eller vrakes. Likevel kan diskusjonen rundt de internasjonale situasjonene sees i lys fra et norsk perspektiv, da norsk handel, næringsliv, skipsfart og økonomi hadde nære forbindelser til internasjonale stormakter, og deres valg ville derfor påvirke norsk økonomi. Likevel er det en trend som går igjen i alle de tre avisene: selve diskusjonen om norsk gullvaluta oppstår først fredag 25. september, og det kan dermed sies at den offentlige diskusjonen, hvor norsk presse ble benyttet som en talekanal, hadde begrenset med tid før gullavviklingen var en realitet.

Som nevnt, var 25. september datoen for oppstart av diskusjonen, mens Norges handels- og sjøfartstidende publiserte en sak allerede dagen før. «Stillingen» tar opp tematikken om det norske gullet. Skribenten starter artikkelen med;

«Fra enkelte hold har man åpnet en diskusjon om vi bør følge Storbritannias eksempel og sløife gullinnløsningen. Det foreligger i øieblikket intet faktum som reiser det spørsmål»

Videre skriver skribenten at en noe svakere krone dagen før skyldes usikkerhet rundt Danmarks gull, samt at det fremdeles er usikkert hvordan Storbritannias gull-avvikling ville påvirke Norges og andre europeiske lands økonomi. Avslutningen tyder på at skribenten mente at slik som situasjonen var der og da, var det ikke noen grunn for å vurdere norsk gullstandard før situasjonen var mer avklart og gir uttrykk for at man bør holde seg til det trygge og velkjente gullet.¹⁶⁷ Det kan med dette se ut som at NHST var tidligere ute enn de øvrige avisene i denne analysen, ved å ta opp diskusjonen rundt norsk gullstandard. Samtidig starter artikkelen med å nevne at det fra flere hold er tatt opp til diskusjon. Dette tyder på at til

¹⁶⁶ Rygg, «Diskontoforhielsen taler for sig», Aftenposten Morgen, nr 485, 26.09.31, s. 1.

¹⁶⁷ Ukjent, «Stillingen», Norges Handels- og sjøfartstidende, nr 223, 24.09.31, s. 3.

tross for at denne diskusjonen ikke kom tydelig frem i de andre kildene, før 25. september, så pågikk den i andre aviser eller lignende.

I en kortere artikkel, «Gullspørsmålet», ble det påpekt at flere næringer allerede hadde konstatert at vrakingen av britisk gullstandard berørte dem. Det påpekes at både eksport- og skipsnæringen ville fått en øyeblikkelig fordel, dersom Norge skulle følge etter Storbritannias eksempel, og vrake gullet. Samtidig var det viktig å ta høyde for at det ville bli vanskelig å holde følge med valutaen dersom man gikk bort fra gullstandard. Med bakgrunn i dette, mener skribenten at det derfor var en selvfølge at man ikke skulle ta noen valg rundt norsk gullstandard, men heller vente og se an situasjonen. Dette ble også begrunnet i at norsk pengekurs ville bli svekket, samt at tilliten innenlands ville bli svekket.¹⁶⁸ I likhet med andre aviser, er heller ikke denne artikkelen merket med hvem skribenten er, ei heller hvor informasjonen kommer fra, hvilken samfunnsstilling skribenten har, og det blir derfor vanskelig å vite om dette er avisens holdninger eller om det er en artikkel som er skrevet av en leser. Dette gjør analysen utfordrende, da det blir vanskelig å uttale hvorvidt dette er en artikkel som representerte avisens ståsted i gullstandard-spørsmålet, eller om det er farget av leserens holdninger. Det kan uansett antas at dette er en artikkel som ikke ville blitt publisert av Norges handels- og sjøfartstidende, dersom de ikke helt, eller til dels, støttet meningene til skribenten.

De øvrige artikler som omhandler gullstandard i Norges handels- og sjøfartstidende, ser ut til å være skrevet utfra et internasjonalt perspektiv, uten å ta opp diskusjonen rundt norsk gullstandard.

Det nærmeste Farmand kom diskusjonen om norsk gullstandard, var i en utgave like før den norske avviklingen av gullstandard ble innført. I en artikkel under overskriften «Pundet og kronen», skrev Farmand at revolusjonen i det internasjonale betalingsforholdet ikke traff norsk marked på daværende tidspunkt, men heller ikke på et tidspunkt hvor Norge ikke hadde mulighet til å forsvare sine økonomiske interesser.¹⁶⁹

Videre tar artikkelen opp at Storbritannia har tatt sitt valg om å gå bort fra gullstandard, fordi de ikke hadde andre alternativer. Det ble hevdet at Storbritannias økonomiske posisjon var langt sterkere enn den norske, og at britisk økonomi derfor trolig ville tåle inflasjonen som først ville oppstå etter gullvrakingen og klare å holde den innenfor et tålelig nivå, men at det

¹⁶⁸ Ukjent, «Gullspørsmålet», Norges handels- og sjøfartstidende, nr 224, 25.09.31, s. 3.

¹⁶⁹ Ukjent, «Pundet og kronen», Farmand, Bind: 1931, s. 771.

for Norges del ville ha en annen betydning. Dersom Norge skulle gi slipp på gullstandarden, som var det eneste faste holdepunktet, var det mer tvilsomt at det ville gå. Men ved å stå alene ved å bevare kronens innløselighet, ville evnen til å selv ta stilling til utviklingen, bli opprettholdt. Det å bestemme over sin egen skjebne, er noe som en nasjon må betale dyrt for, men som kunne ført til en god gevinst for landet.¹⁷⁰ At Farmand hadde en mindre variert diskusjon rundt norsk gullstandard, og hvorvidt Norge skulle beholde eller vrake denne, kan forsvares med at Farmand var et ukemagasin. Det var dermed ikke rom til å føre en like nyansert diskusjon som dagsavisene hadde muligheten til. Det må også gjentas at det har vært utfordringer ved bruken av Farmand til dette kapittelet, da det ikke har vært mulig å fysisk bli i bindet fra 1931, og det derfor kan være viktige artikler som har blitt oversett. Likevel, sett i lys av denne artikkelen, samt en artikkel som ble publisert i utgaven en uke senere, så viser det at Farmand også fulgte situasjonen innenfor de rammene som magasinet hadde.¹⁷¹

5.9 Skjebnens utsikter

27. september ble det avgjort at norsk gullstandard skulle avvikles. Avgjørelsen ble tatt i et felleskap med Sverige, hvorpå også Danmark og Finland tok samme avgjørelse kort tid etter.¹⁷² Det som er interessant med denne avgjørelsen, er at den skjedde hurtig, samt at Norge og Sverige tok avgjørelsen før Danmark og Finland. Spesielt for Sveriges del er dette interessant, da diskusjonene som pågikk i norsk presse i tiden mellom britisk gull-avvikling og den norske og svenske, tydet på at Sverige holdt hardt på gullstandarden, og var bestemt på at de skulle beholde gulløeningen uansett hvilken avgjørelse nabolandene kom til å ta.

I dagene etter norsk gull-avvikling er diskusjonen i de utvalgte avisene, enda heftigere enn tidligere. Fremdeles består artiklene av en blanding av leserinnlegg, innlegg basert på telegram og avisenes egne synspunkt og artikler basert på uttale fra sentrale og viktige personer i Norge. Spesielt er Norges Banks direktør, Nicolai Rygg, gjengitt og omtalt. Rygg hadde en naturlig plass i norsk presse i de gjeldende dagene, da han var direktøren for Norges Bank og derfor en viktig brikke i de avgjørelsene som ble tatt.

Med en enda heftigere diskusjon enn før norsk gull-avvikling, menes det at saken ble omtalt i langt høyere grad etter avviklingen enn i tiden før. Artiklene er preget av både uro og

¹⁷⁰ Ukjent, «Pundet og kronen», Farmand, Bind: 1931, s. 771.

¹⁷¹Lorange og Reymert, Suspension of Norwegian Gold Standard, Farmand, 03.10.30.

¹⁷² Rygg, Årstalen fra Norges Banks representantmøte, 17.02.1932, s. 81.

oppfordring til å ha is i magen. Rygg uttalte at norsk valutaposisjon var stabil og ville holdt seg stabil i en periode, da Norges Bank akkurat hadde solgt et gullparti, men at man måtte se lenger frem og ta et valg som ville sikre Norges økonomiske interesser også som et mer langsiktig mål, og at dette var valget for Norges vei bort fra gullstandard. ¹⁷³ Dette er et poeng som han også tok opp i sin årstale ved Norges Banks representantmøte i februar 1932. ¹⁷⁴

Årstalen til Norges Banks direktør holdes for Norges Banks representanter og spesielt inviterte. Nicolai Rygg var den første direktøren som holdt en slik tale. I 1922 ble Ryggs første tale holdt, den gang for representantskapet, direksjonen og representanter for bankens avdelinger. ¹⁷⁵ Norges valg om å velge en flytende valuta, fremfor gullstandard, som tidligere hadde føltes trygt og stabilt, var for å forhindre enda større utfordringer enn endringen medførte.

Farmand hadde en artikkel som omhandlet norsk gullsuspensjon få dager etter avgjørelsen var tatt. Artikkelen er postet i magasinet Trade Journal of Norway, og er skrevet i en formell tone. Artikkelen sier at norske myndigheter godkjente norsk gullsuspensjon 27.09.31, og at dette kom som en følge av at landet ikke hadde klart å holde på gullstandard. Samtidig ble all gulleksport forbudt, med unntak for Norges Bank. ¹⁷⁶ I likhet med de øvrige kildene som analysen er bygget på, skrev også Farmand at norsk gullsuspensjon ikke var en umiddelbar nødvendighet, men at valutaen var under press. Artikkelen gir klart uttrykk for at de ikke kunne uttale noen formening om hvordan valget ville påvirke den norske kronen, men at det i all hovedsak forelå en lettelse over valget, og at sjøfart og eksport ville lidd store konsekvenser dersom Norge hadde holdt seg til gullet. ¹⁷⁷ Denne optimismen ser man igjen i flere norske aviser fra perioden. Det var en generell lettelse over at valget om å vrake norsk gullstandard, var tatt. Til tross for delte meninger i forkant, samt de usikre økonomiske fremtidsutsiktene, så fremstår artikler og leserinnlegg som at det forelå en slags ro når avgjørelsen omsider ble tatt.

¹⁷³ «En kommunikè fra Norges Bank», Norges handels- og sjøfartstidende, nr 226, 28.09.31, s. 2.

¹⁷⁴ Rygg, Årstalen fra Norges Banks representantmøte, 17.02.1932, s. 81-82.

¹⁷⁵ Norges Bank, «Den første årstalen», 07.05.23, [Årstalen - om arrangementet, og litt historikk \(norges-bank.no\)](https://www.norges-bank.no).

¹⁷⁶ Lorange og Reymert, «Suspension of Norwegian Gold Standard», 03.10.1931, s. 802.

¹⁷⁷ Lorange og Reymert, «Suspension of Norwegian Gold Standard», 03.10.31, s. 802.

Dagen etter at gullet ble suspendert, uttalte Norges Banks direktør seg til en samlet presse, noe som viser seg i alle avisene. Aftenposten hadde, i likhet med Norges handels- og sjøfartstidende, en artikkel på første siden, som gjenga Ryggs pressetale.

Arbeiderbladet hadde også grunnleggende informasjon om gull-vrakingen på førstesiden mandag 28. september. Man ser at innholdet i alle de gjeldende avisene er av lik karakter, noe som tyder på at de brukte de samme informasjonskanalene. Arbeiderbladet hadde også et innlegg med en uttalelse fra Dr. Keilhau på førstesiden denne dagen. Keilhau omtalte her Norges gullvraking, som en seier for norsk økonomi. Han skrev at «*Vi som holdt på kronens nedskrivning har vunnet en avgjørende seier*», og uttalte videre at det ifølge hans spekulasjoner meget raskt ville vises en økning av kronens verdi.¹⁷⁸ Med denne artikkelen, som er publisert på førstesiden, kan det tolkes som at Arbeiderbladet støttet seg til Keilhaus meninger. Dette forklares ved at Keilhaus meninger ble publisert i en tidligere utgave av Arbeiderbladet, hvorpå artikkelen ble publisert på s. 3. Det at avisen i denne sammenheng valgte å flytte en slik uttale til førstesiden, gir meg som leser et inntrykk av at de siser; «Se her! Han hadde rett for noen dager siden, og dette er virkelig en seier for den norske kronen!». Det kan derfor tolkes dithen, at avisen støttet vrakingen av gullkronen. Keilhaus uttalelse om at avgjørelsen ville medføre en mer eller mindre umiddelbar effekt på norsk kroneverdi, ble bekreftet blant annet i Aftenposten. Keilhau hevdet at effekten på norsk kroneverdi ville vises så snart at det muligens skjedde før hans uttale rakk å bli trykket. Og når man ser på Aftenpostens førsteside i aftenutgaven fra samme dag, så bekreftes dette. «Den første valutannotering etter ophevelsen av gullkronen» viste at den amerikanske dollar hadde steget med hele 28% siden dagen før. Dette var så klart ikke noe positivt for norsk økonomi, men det hevdes videre at dette var forventet og at det derfor ikke måtte bryte ut noen panikk.¹⁷⁹ Og dette med å roe ned paniske tendenser, er noe som går igjen. Både fra et presseperspektiv, fra lesere og andre fra befolkningens spekulasjoner, kommer det frem at uro måtte roes ned. Nedgangen i økonomien var forventet; kronens verdi måtte nå bunnen før man kunne forvente bedring. Ut fra artikler basert på pressemeldinger, da spesielt fra Norges Bank, tyder på at det pågikk en åpen informasjon mot norsk befolkning om både hensikt, umiddelbare konsekvenser og fremtidsutsiktene for norsk økonomi.

¹⁷⁸ Dr. Keilhau, «Innstillinger av gullvekslingen», Arbeiderbladet, nr 264, 28.09.31, s. 1.

¹⁷⁹ «Den første valutannotering etter ophevelsen av gullkronen», Aftenposten, nr 488, 28.09.31, s. 1-2.

Etter en gjennomgang av de utvalgte avisene frem til 04.10, ser man at forekomsten av publiserte saker avtok noe. Det var ikke snakk om en drastisk nedgang, men artiklene som omhandlet valutasituasjonen i Norge fikk en liten nedgang. Andre nyheter fikk større plass og de sakene som omtalte norsk valuta dekket ikke førstesidene, men var heller plassert andre steder i utgavene. Dette tyder på at den roen som de tidligere oppfordret til, hadde startet. Fremdeles bar artiklene preg av kombinasjonen mellom spekulasjoner, uttalelser fra sentrale personer, og rene tall og nummer, men i en mindre dramatisk grad.

5.10 Gullstandardens skjebne- kort oppsummert

I dette kapittelet, er flere av artiklene fra det utvalgte kildematerialet bestående av artikler basert på informasjon som man ikke vet hvor kommer fra, men hvor det ser ut til å være avisenes eller journalistens eget synspunkt som kommer til syne. Avisene har også i en større grad enn tidligere, publisert leserinnlegg og/eller tilsvarende på innlegg fra utenforstående personer. Med utenforstående personer, mener jeg altså personer som ikke er ansatt som en del av avisenes redaksjon. Noen av de publiserte nyhetssakene stammer også fra både telegraf-tjenesten NTB, hvor de tilsynelatende fremstår som direkte gjentakelse av telegrammet, men også fra de såkalte «Spesialtelegrammene» som kom fra avisenes egne kontakter i utlandet. En offentlig diskusjon som omhandlet norsk gullstandard og hvorvidt Norge burde gi opp gullet eller ei, er det lite til ingen tvil om at det ble. Det at diskusjonen først startet fire dager etter at Storbritannia valgte å avvike gullstandard, er dog interessant. Jeg har forsøkt å finne ut om det skjedde noe spesifikt i dagene 24.-25. september 1931, som gjorde at diskusjonen startet akkurat da, men dette har jeg ikke klart å finne noe svar på. Her kan det tenkes at litt av grunnen var av praktiske årsaker, som med tiden postgangen tok når man sendte et brev til avisene. Dette forklarer dog ikke hvorfor avisene selv ikke tok et større initiativ til å ta opp diskusjonen med sine lesere. Temaet ble nevnt så vidt, men i de første dagene var det mer den internasjonale gullstandard og valutamarkedet som ble omtalt, ikke hvorvidt Norge skulle ta stilling til gullet. Norsk stilling ble mer innlemmet i den internasjonale posisjonen, og nærmest nevnt som i en bisetning- med unntak av Norges Banks direktør Rygg, som 23. september antydte at det ikke var aktuelt for Norge å forlate gullet. Konklusjonen er, til tross for en kort diskusjon rundt gullspørsmålet i Norge, så ble det en diskusjon i norsk presse. Saken ble belyst fra flere sider, fra både advokater, sosialøkonomer og øvrige. Det er også interessant å se på at artiklene i dette kapittelet skiller seg ut fra

kapitlene om Smoot-Hawley og børskraket, men det kan tolkes som at det er forskjeller, nettopp fordi en avgjørelse rundt norsk gullstandard ville ha en direkte effekt på både landets økonomi og politikk, men også realøkonomien og private forhold. Det ble en sak som sto nordmenn nærmere og som brakte uro og bekymringer i en større grad enn internasjonale økonomiske forhold.

Avisene ble brukt som en informasjonskanal mot befolkningen og en kommunikasjonskanal mellom både befolkningen, men også fra befolkningen til sentrale personer både innen politikk og bankvesen. Det at det ble publisert innlegg fra lesere som omhandlet gullstandard, gjorde også at språket i flere av artiklene var mindre formelt og mer folkelig. Dette kan ha ført til at leserne fikk en nærmere tilknytning og forståelse for det som ble skrevet om.

Farmand hadde ikke leserinnlegg, og var derfor langt mer formelle i sine uttalelser. Det er heller ikke tatt med mange artikler fra Farmand i denne analysen, noe som skyldes utfordringene med å få tak i kildemateriell, som igjen kan ha resultert i at det er aktuelle artikler som er blitt oversett. Dette er sterkt beklagelig, men noen ganger går ikke ting som planlagt, og da må man gjøre det beste ut av situasjonen, noe som er forsøkt i denne sammenhengen.

Ola H. Grytten er blant dem som hevdet at opphevingen av gullstandard var en av årsakene til at krisen ble kortvarig og mindre alvorlig i Norge, sammenlignet med andre land. Grytten går så langt som å hevde at avvikling av norsk gullstandard var selve nøkkelen til den kortvarige krisen i Norge.¹⁸⁰ Dette er en påstand som også Knut Kjeldstadli støtter. Kjeldstadli skriver at parikursen og gullstandard ble avviklet som i et tiltak for å hjelpe skipsfart og eksport til Storbritannia. Dette medførte at Norges Bank kunne senke rentene. Han mener også at å oppgi gullet medførte at norske priser begynte å stige i 1934, noe som i kombinasjon med lavere rente, ga Norge en tryggere økonomisk posisjon og en vei ut av den økonomiske krisen.¹⁸¹

Dette viser en indikasjon på hvor viktig valget om å avvikle norsk gullstandard var for norsk økonomi. I dag er det allmennkunnskap at norsk økonomi har hatt en stigende økning over flere år, hvorpå Norge er et av verdens rikeste land. Man kan sitte i dag å takke oljefunn på norsk sokkel for dette, men hadde norsk økonomi kommet seg til det økonomiske nivået vi

¹⁸⁰ Grytten, *Why was the great depression not so great in the Nordic countries?* [dp24-2006-ola-grytten.doc \(nhh.no\) s.1](https://www.nhh.no/s1).

¹⁸¹ Kjeldstadli, *Aschehoughs Norges Historie. 1905-35: Et spittet samfunn*, (Oslo: Aschehoug & co, 2005), s. 219.

har vært på de siste årene, dersom norsk valuta fremdeles hadde vært knyttet opp mot gullpariteten?

6 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

I starten av oppgaven omtalte jeg den overhengende problemstillingen: *«Hvordan valgte datidens norske aviser og magasiner å dele nyheter om børskrakket på Wall Street i oktober 1929 og den påfølgende store depresjonen på begynnelsen av 1930-tallet?»*.

Jeg begynte mine undersøkelser ved å finne ut hvilke hovedtemaer innenfor den store depresjonen, som jeg ønsket å se nærmere på. Det er en spennende periode hvor det skjedde mye både i USA, Europa og selv her hjemme i Norge, dette medførte at jeg prøvde meg litt frem på forskjellige hendelser i perioden før det endelige valget falt på børskrakket, Smoot-Hawley Tariff Act og gullstandarden. Deretter undersøkte jeg hvilke aviser som ville være aktuelle å benytte, da jeg ønsket et utvalg aviser/magasin, som totalt sett nådde ut til alle samfunnsklasser i Norge. Jeg delte opp analysen i tre forskjellige problemstillinger, for å lettere kunne gi et overblikk.

Et delmål med oppgaven har vært å se på hvordan avisenes politiske retning og formål kom frem i hvordan de prioriterte nyhetene, samt hvem avisens/magasinet lesere var. Etter å ha lest gjennom et stort antall utgaver av hver avis og magasin, ser jeg at det er litt blandet hvor tydelig avisens politiske holdning var. Når det kommer til synligheten av politisk holdning og avisens formål, så fremstår Arbeiderbladet som aller tydeligst her. Avisen skrev lite til ingenting om børskrakket i 1929, men hadde heller mer om arbeidernes rettigheter både i Norge og i verden. Noe av avisens artikler fremstår nesten på grensen til en radikal arbeiderbevegelse, og da er det klart at et børskrakk som rammer den kapitalistiske delen av befolkningen, ikke er relevant for Arbeiderbladet. Når det kom til hvordan børskrakket påvirket småsparerne av befolkningen, var derimot Arbeiderbladet aktive med oppdateringene. Ellers talte de arbeiderne sin sak, og var tydelig imot det kapitalistiske samfunnet. Når det kom til de to øvrige analysekapitlene, som omhandlet Smoot-Hawley og gullstandarden, var det mer aktuelt for Arbeiderbladet å omtale sakene. Det fremkommer som tydelig at dette hadde betydning for avisens lesere. Proteksjonisme og tollkrig førte til utrygt arbeidsmarked for arbeiderne, mens oppheving av norsk gullstandard fikk enn direkte påvirkning på norsk økonomi. Avisens formål ved å være et talerør for arbeiderstanden, kommer derfor tydelig frem i denne oppgaven. Kapitalistiske nyheter om børsmarked og børskrakk, var ikke prioritert av avisen, men nyheter som omhandlet saker med potensielle konsekvenser for arbeiderne, ble godt omtalt. Arbeiderbladet er kanskje den kilden som er tydeligst i sine politiske meninger gjennom ordbruk, valg av publiserte nyheter, og lignende, sammenlignet med de øvrige kildene.

Farmand var et forretningsmagasin, som var rettet mot finansstanden. Artikkene til magasinet fremstår som direkte, konkrete og med et formelt språk. Farmand var ulik de fleste andre kildene i denne oppgaven, da de ikke publiserte en direkte oversettelse av et telegram, men heller benyttet mottatt informasjon til å skrive fullverdige artikler med både egen vinkling og ved å se på mulige utfall. Dette kan sees i sammenheng med at de var et ukemagasin, noe som medførte at de hadde lenger tid på å bearbeide informasjonen som ble mottatt. Farmand var også tidlig ute med å varsle om faren for et børskrakk. Artikkene som omhandlet børskrakket, var tydelige på alvoret. Her var magasinet tidlig ute med å melde fra om faren for et børskrakk, og nyheter som omhandlet krakket var høyt prioritert i ettertid. Dette står i stil med magasinet formål om å være et talerør for finansmarkedet. Det som overrasket med Farmand, var at magasinet hadde lite omtale om avviklingen av gullstandarden, både før og umiddelbart etter at Norge valgte å avvike gullstandard. Dette kan forklares på to måter. Den ene er at Farmand var et ukemagasin, hvilket betyr at det bare var 2 utgaver av magasinet for den gjeldende perioden. Den andre forklaringen kan henge sammen med at jeg mangler artikler som omhandler gullstandard-spørsmålet, da jeg kun har fått tilgang til et register å velge ut artiklene fra, fremfor å fysisk bla i Farmand-bindene selv.

Både Aftenposten og Norges handels- og sjøfartstidende var dagsaviser, hvorpå Aftenposten hadde to utgaver per dag. Norges handels- og sjøfartstidende var et talerør for handelsstanden og redere, og selv om avisens lesere, i likhet med Farmands lesere, også var av høy sosial klasse, hadde avisen et langt mer menneskelig språk. Artikkene som omhandlet børskrakket, virket mer som en direkte publisering av telegrammene, altså svært ulikt hvordan Farmand benyttet mottatt informasjon. Artikkene til NHST fremstår også som å være fra et perspektiv mer tilpasset frakt, handel, import og eksport, men inneholder også mye generell informasjon. Jeg får ikke inntrykk av noen politisk preferanse ved å lese artiklene i NHST, men formålet med avisen er tydelig. Aftenposten var et talerør for den generelle befolkningen, og hadde derfor også et mindre formelt språk. Generelt sett publiserte Aftenposten flere nyheter som omhandlet alle de tre hendelsene, sammenlignet med de øvrige kildene. Undersøkelsene i denne oppgaven viser at dette er uavhengig av at Aftenposten hadde to utgivelser per dag, da de også prosentvis hadde flere artikler som omtalte sakene. Etter å ha lest flere utgaver av Aftenposten, sitter jeg ikke igjen med et inntrykk av at Aftenpostens artikler var preget av avisens politiske holdning. Mitt inntrykk er at Aftenpostens artikler primært bar preg av å være politisk nøytrale, med et formål om å få delt nyheter med sine lesere på en måte som var lett å forstå.

Den totale konklusjonen for denne oppgaven, er at norske aviser publiserte nyheter om børskraket og den påfølgende store depresjonen, i en noe varierende grad. Tydeligst er at det for de aller fleste av de utvalgte avisene og magasin, var en kraftig økning i publiserte saker etter at hendelsene var et faktum. Det var noe spekulasjoner i forkant, men når bobla sprakk, avgjørelser ble tatt og effekten enten syntes eller ble spekulert i, så økte publiserte nyheter som gjaldt sakene, betraktelig. Det er, etter min mening, liten tvil om at norske aviser ble godt informerte om den økonomiske krisen som herjet i verdensbildet, at informasjonen ble publisert ved første mulige anledning og at kommunikasjonen mellom norske og utenlandske nyhetsredaksjoner var tett- takket være telegramtjenesten. Det som eventuelt kan så tvil om lesernes forståelse av innholdet av artiklene, og alvoret i dem, er utsagn som fra politikere og personer i sentrale samfunnsroller, som hevdet at situasjonen ikke var så alvorlig, at ting så lovende ut, og lignende. Håpet om at det hele tiden var en løsning på problemene.

For avisenes del var artiklene ofte nesten direkte kopier av telegrammene. Dette kan bekreftes ved at dagsavisene med jevne mellomrom publiserte nesten identiske artikler- samtlige signert med informasjon fra Reuters, gjennom NTB.

Nå må man ta med i betraktningen at denne oppgaven belager seg på et lite knippe av datidens avistilbud, og at det derfor kan være store variasjoner dersom man hadde sett på et større antall aviser.

I dagens samfunn har vi internett, hvilket medfører at nyheter er tilgjengelig på nettaviser. Salget av papiraviser er ikke som det en gang var, da de fleste i dagens samfunn leser nyhetene på nettavisene. Takket være internett, er også kommunikasjonen mellom forskjellige nyhetsredaksjoner, offentlige kontorer, banker og lignende, langt enklere og raskere enn den var på 1920- og 1930-tallet. Nå blir vi oppdatert på saker omtrent samtidig som de skjer, men på 20- og 30-tallet, tok det lenger tid før nyheter og oppdateringer ble publiserte. Til tross for at det var en lenger prosess, viser datomerkingene og innholdet i artiklene, at norske avislesere var godt oppdaterte på utviklingen av børskraket i oktober 1929 og den store depresjonen på 1930-tallet. Nyheter ble i de fleste tilfeller publiserte senest dagen etter situasjonene oppsto, med unntak av Farmand som var et ukemagasin, noe som kan konkludere at norske aviser prioriterte disse sakene høyt.

Bibliografi

- «"Krigsraad" hos Hoover om børssituationen.» *Norges Handels- og sjøfartstidende*, 1929.
- Norges handels- og sjøfartstidende, Arbeiderbladet, Aftenposten og Farmand, juni-desember 1930.
- Norges handels- og sjøfartstidende, Arbeiderbladet, Aftenposten og Farmand, Januar-juni 1930.
- Norges Handels- og sjøfartstidende*, 1929.
- Aftenposten aften*. «Den første valutanotering etter ophevelsen av gullkronen.» 28.september 1931.
- Aftenposten. «Gullstandarden opphevet for bare 1/2 år?» *Aftenposten Aften*, 21.september 1931.
- . «Oslo fondsbørs lukket i dag og pund-noteringen sløifes.» *Aftenposten Aften*, 21. september 1931.
- . «Den svenske diskontoforhøielse et ledd i forsvaret for Sveriges gullstandard.» *Aftenposten*, 25.september 1931.
- Aftenposten. «Amerikas veldige skibsfartekspansjon.» *Aftenposten*, 8. mai 1930: 9.
- Aftenposten*. «Er depresjonen ved bunnen?» 27.desember 1930.
- Ahamed, Liaquat. *Lords of Finance*. London: Penguin Random House, 2009.
- Arbeiderbladet. «Kan Norge hevde parikronen?» *Arbeiderbladet*, 25. september 1931.
- Arbeiderbladet. «Partiet og tollspørsmålet.» *Arbeiderbladet*, 28. mars 1930: 6.
- Billington, Lasse, og Øyvind Reisegg. *Wall Street krakket 1929*. 31. desember 2022. https://snl.no/Wall_Street-krakket_i_1929 (funnet 18. januar 2023).
- Bull, Edvard. *mediehistorisk.no*. 1929. <https://www.mediehistorisk.no/den-moderne-pressen-som-historisk-kilde-nogen-grunnlinjer-ut-fra-norsk-materiale/> (funnet 10. oktober 2022).
- Butenschøn, August. «Kronenedskrivning.» *Aftenposten*, 26. september 1931, 486. utg.
- Clavin, Patricia. *Securing the world economy*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- de Bromhead, Alan, Alan Fernihough, Markus Lampe, og Kevin O'Rourke. «The impact of protection on trade: lessons from Britain's 1930s policy shift.» *Microeconomics Insight*, 25. oktober 2018.
- Den britiske regjeringen. «Englandsbank opphever gullstandarden fra i dag.» *Aftenposten morgen*, 21. september 1931.
- Det norske akademis ordbok. *Paripolitikk*. u.d. <https://naob.no/ordbok/paripolitikk> (funnet 24. april 2023).
- . *Proteksjonisme*. u.d. (funnet 19. april 2023).
- . *Tollkrig*. u.d. <https://naob.no/ordbok/tollkrig> (funnet 19.04 2023).
- Dr. Keilhau, Wilhelm. «Norge og gullpundets ophevelse.» *Aftenposten morgen*, 25. september 1931.
- . «Innstilling av gullvekslingen.» *Arbeiderbladet*, 28.september 1931.
- Dørum, Knut. *Anton Mohr*. 29. november 2021. https://snl.no/Anton_Mohr (funnet 04. april 2023).

- Eide, Martin. *Store Norske Leksikon*. 6. juli 2021. https://snl.no/Dagens_N%C3%A6ringsliv (funnet 27. september 2022).
- Farmand. «Frihandelens krise.» *Farmand*, 12. juli 1930.
- Gjerde, Åsmund Borgen. *snl.no*. 30. desember 2020. https://snl.no/mellomkrigstiden#-Vekst_og_kollaps (funnet 18. oktober 2022).
- Gram, Trond. «Bankkriser i Norge.» *www.norges-bank.no*. u.d. <https://www.norges-bank.no/globalassets/upload/images/tidslinje/talerartikler/bankkriser-i-norge.pdf> (funnet 29. oktober 2022).
- Grytten, Ola Hornindal. «Why was the great depression not so great in the Nordic countries? : Economic policy and unemployment.» *nhh.no*. u.d. <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/163304/dp2006-24.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (funnet 30. oktober 2022).
- Grønmo, Sigmund. *Innholdsanalyse*. 5. oktober 2020. <https://snl.no/innholdsanalyse> (funnet 05.mai 2023).
- . *Kvalitativ Metode*. 16. januar 2023. https://snl.no/kvalitativ_metode (funnet 22. februar 2023).
- . *Kvantitativ Metode*. 16. januar 2023. https://snl.no/kvantitativ_metode (funnet 22. februar 2023).
- Hetland, Tom, og Stian Bones. *Store Norske Leksikon*. 31. mars 2022. <https://snl.no/Dagen> (funnet 09. oktober 2022).
- Irwin, Douglas A. *The Smoot-Hawley Tariff: A quantitative assessment*. MIT Press, u.d.
- K.J. «Den amerikanske tolltariff.» *Arbeiderbladet*, 16. juni 1930.
- Kenton, Will. *Smoot-Hawley Tariff Act*. 9. juli 2021. <https://www.investopedia.com/terms/s/smoot-hawley-tariff-act.asp> (funnet 14. november 2022).
- Kershaw, Ian. *To Hell and back: Europe 1914-1949*. New York: Penguin, 2015.
- Kjeldstadli, Knut. *Ascheoughs Norges Historie. 1905-35: Et spittet samfunn*. Oslo: Ascheough & co, 2005.
- . *Dei harde trettiåra*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2021.
- Krugman, Paul. *Finanskriser og depresjonsøkonomi*. Hognar Media, 2009.
- Kvinnekongen. *Kvinnekongens kurs i diskursanalyse*. u.d. <https://diskursanalyse.wordpress.com/2-hva-er-egentlig-diskurs-og-diskursanalyse/> (funnet 10. oktober 2022).
- Lorange, K., og G.H. Reymert. «Suspension of Norwegian Gold Standard.» *Farmand*, 03. oktober 1931.
- M. «Børsboblen i Newyork brister.» *Norges Handels- og sjøfartstidende*, 1929.
- M. «Børsene faster igjen.» *Norges Handels- og sjøfartstidende*, 1929.
- M. «Haab om en amerikansk diskontonesættelse.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 1929.
- M. «Kursfald i New York.» *Norges Handels- og sjøfartstidende*, 1929.

- M. «Nok en "sort dag" paa New York-børsen.» *Norges Handels- og sjøfartstidende*, 1929.
- M. «Igaar grep Rockefeller'ne ind.» *Norges Handels- og sjøfartstidende* 40, nr. 254 (1929).
- M. «Nok en "sort dag" paa Newyork børsen.» *Norges Handels- og sjøfartstidende* 40 (1929).
- Margalo. *Hva er gullstandard?* u.d. <https://www.finanssenteret.as/hva-er-gullstandarden-definisjon-av-gullstandard-okonomi/> (funnet 13. november 2022).
- Mohr, Anton. «Det store krakk i U.S.A.- del 2.» *Aftenposten*, 28. juni 1930.
- «Det store krakk i U.S.A.- Deres dypere årsaker.» *Aftenposten*, 21. juni 1930.
- Munthe, Preben. *Gullstandard*. 25. mai 2020. <https://snl.no/gullstandard> (funnet 30.oktober 2022).
- *Wilhelm Keilhau*. 30. juni 2022. https://nbl.snl.no/Wilhelm_Keilhau (funnet 07. mai 2023).
- Murphy, Nathan. *Hawley-Smoot Tariff act of 1930: History and results*. 29. juli 2021. <https://study.com/academy/lesson/hawley-smoot-tariff-of-1930-definition-overview.html> (funnet 11. november 2022).
- Norges Bank. *Den første årstalen*. u.d. <https://www.norges-bank.no/aktuelt/nyheter-og-hendelser/Foredrag-og-taler/Arstalen---om-arrangementet-og-litt-historikk/> (funnet 07. mai 2023).
- *Diskonto*. 02. mai 2002. <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Historisk-monetar-statistikk/Diskonto/> (funnet 11. mai 2023).
- *Norge Forlater Gullstandarden*. u.d. <https://www.norges-bank.no/tema/Om-Norges-Bank/historien/Pengepolitikk-finansiell-stabilitet-og-kapitalforvaltning/Pengepolitikk/1931-Norge-forlater-gullstandarden/> (funnet 30. oktober 2022).
- Norges handels- og sjøfartstidende*. «En kommunikè fra Norges Bank.» 28. september 1931.
- NTB. «Norge uberørt av børspaniken sier bankchef Thorkildsen.» *Aftenposten Aften*, 21. september 1931.
- «En ny verdenskrise med voldsomme utslag i alle land.» *Arbeiderbladet*, 21. september 1931.
- «Krisens virkninger i Norge.» 21. september 1931.
- Ottosen, Rune, Lars Arve Røssland, og Helge Østbye. *Norsk pressehistorie*. Oslo: Den Norske Samlaget, 2012.
- Palmer, R.R, Joel Colton, og Lloyd Kramer. *A history of Europe in the Modern World*. New York: McGraw-Hill Education, 2014.
- Parker, Randall E. *Reflections on the Great Depression*. North Hampton: Edgar Elgar Publishing, 2002.
- Petersen, Tine. «Da Norge forlot gullet.» *duo.uio.no - Ferdig Masteroppgave*. 2011. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/23389/FERDIGxMASTEROPPGAVE.pdf?sequence=1> (funnet 13. november 2022).
- Pettersen, Øyvind Breivik. *Store Norske Leksikon*. 22. januar 2022. https://snl.no/Dagsavisen_Demokraten (funnet 09. oktober 2022).
- R.E.S. «Pengemarkedet.» *Farmand- Norsk forretningsblad* 39, nr. 44 (1929).

- Ramberg, Trygve, og Einar Diesen. «125 år med Aftenposten.» *Aftenposten*, 20. oktober 2011.
- Rygg, Nicolai. «Diskontoforhielsen taler for sig.» *Aftenposten*, 26. september 1931.
- . «Norges Bank.» *norges-bank.no*. 17. februar 1932. <https://www.norges-bank.no/globalassets/upload/images/tidslinje/talerartikler/tale1932.pdf> (funnet 30.april 2023).
- Sander, Kjetil. *estudie.no*. 03. november 2020. <https://estudie.no/diskursanalyse/> (funnet 10. oktober 2022).
- Sandvik, Pål Thonstad. *Nasjonens Velstand*. Oslo: Fagbokforlaget, 2018.
- Sirnes, Espen. *Store Norske Leksikon*. 07. november 2021. <https://snl.no/b%C3%B8rskrakk> (funnet 09. oktober 2022).
- sjøfartstidende*, Norges handels- og. 21. september 1931.
- Solheim, John. *snl.no*. 17. februar 2019. <https://snl.no/Farmand> (funnet 11. september 2022).
- Spesialtelegram. «Skrøner i Parispressen om at Norge har oppgitt gullkronen.» *Aftenposten Morgen*, 25. september 1931.
- . «Sterkt kursfald i New York i gaae.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 1929.
- Stoltz, Gerhard. *Store Norske Leksikon*. 23. august 2022. <https://snl.no/inflasjon> (funnet 09. oktober 2022).
- Store Norske Leksikon. *Store Norske Leksikon*. 20. desember 2021. https://snl.no/depresjon_-_%C3%B8konomi (funnet 09. oktober 2022).
- Stugu, Ola Svein. *Norsk historie etter 1905*. Oslo: Det norske samlaget, 2018.
- Telegram. «Engelsk diskontonedsettelse i dag.» *Norges Handels- og sjøfartstidende* 40, nr. 254 (1929).
- Telegramtjenesten. «Amerikas nye toldtarif.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 16. juni 1930.
- . «Hoover vil overveie fremmedes staters klager.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 16. juni 1930.
- Terjesen, Einar A., og Norsk presses Historie. *Dagsavisen*. 20. januar 2023. <https://snl.no/Dagsavisen> (funnet 05. mai 2023).
- The Federal Reserve Board. *About the Fed*. u.d. <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed.htm> (funnet 22. februar 2023).
- Traynor, John. *Modern United States History*. London: Red Globe Press, 2019.
- Tvedt, Knut Are. *Store Norske Leksikon*. 22. august 2022. https://snl.no/Norges_historie_fra_1905_til_1939#-Arbeidsl%C3%B8shet_og_inflasjon (funnet 10.oktober 2022).
- Tvedt, Knut Arne. *Norges historie fra 1905-1939*. 07. mars 2018. https://snl.no/Norges_historie_fra_1905_til_1939 (funnet 19. november 2021).
- Tyrell, Ian. *Transnational Nation*. New York: Palgrave MacMillian Education, 2015.

Tyrrell, Ian. *Transnational Nation*. New York: macmillan education, 2015.

U.S. Senate. *The Senate Passes the Smoot-Hawley Tariff*. u.d.

https://www.senate.gov/artandhistory/history/minute/Senate_Passes_Smoot_Hawley_Tariff.htm (funnet 14. november 2022).

ukjent. «Våres stilling efter pundkrisen relativt gunstig.» *Aftenposten Aften*, 23. september 1931.

Ukjent. «Kronen og vi.» *Aftenposten Morgen*, 26. september 1931.

ukjent. «Systemet og svindelen.» *Aftenposten*, 30. oktober 1929: 1.

—. «Den amerikanske toldrevision.» 05. oktober 1929.

ukjent. «Den nye amerikanske tolltariff.» *Aftenposten*, 1930.

ukjent. «Engelsk diskontonedsettelse til 6 procent.» *Aftenposten*, 1929.

—. «Den amerikanske tolltariff.» *Farmand*, 29. mars 1930.

—. «Depresjonens varighet.» *Farmand*, 11. november 1930.

Ukjent. «Pundet og kronen.» *Farmand*, september 1931.

—. «Varemarkedene.» *Farmand*, 22. februar 1930.

ukjent. «Året som gikk.» *Farmand*, 20. desember 1930.

ukjent. «Foran Konjunkturomslag?» *Aftenposten morgen*, 1929.

ukjent. «Har haussen i New York fått et kraftig knekk?» *Aftenposten*, 1929.

ukjent. «Krisen er ennå over Wall Street.» *Aftenposten*, 1929.

ukjent. «Krisen i Wall Street er ennå over oss.» *Aftenposten*, 29. Oktober 1929.

ukjent. «New-York-børsens sammenfall.» *Arbeiderbladet*, u.d.

Ukjent. «Den amerikanske toldtarifrevision.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 07. oktober 1929.

—. «Gullspørsmålet.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 25. september 1931.

ukjent. «Mister U.S.A.'s presidænt sin ret til å ændre toldsatsene?» *Norges Handels- og sjøfartstidende*, 03. oktober 1929.

Ukjent. «Stillingen.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 24. september 1931.

ukjent. «Omslaget inntrådte i Wall Street.» *Aftenposten morgenutgave*, 31. oktober 1929: 2.

World. «En advarsel til presidænt Hoover.» *Norges handels- og sjøfartstidende*, 16. juni 1930.